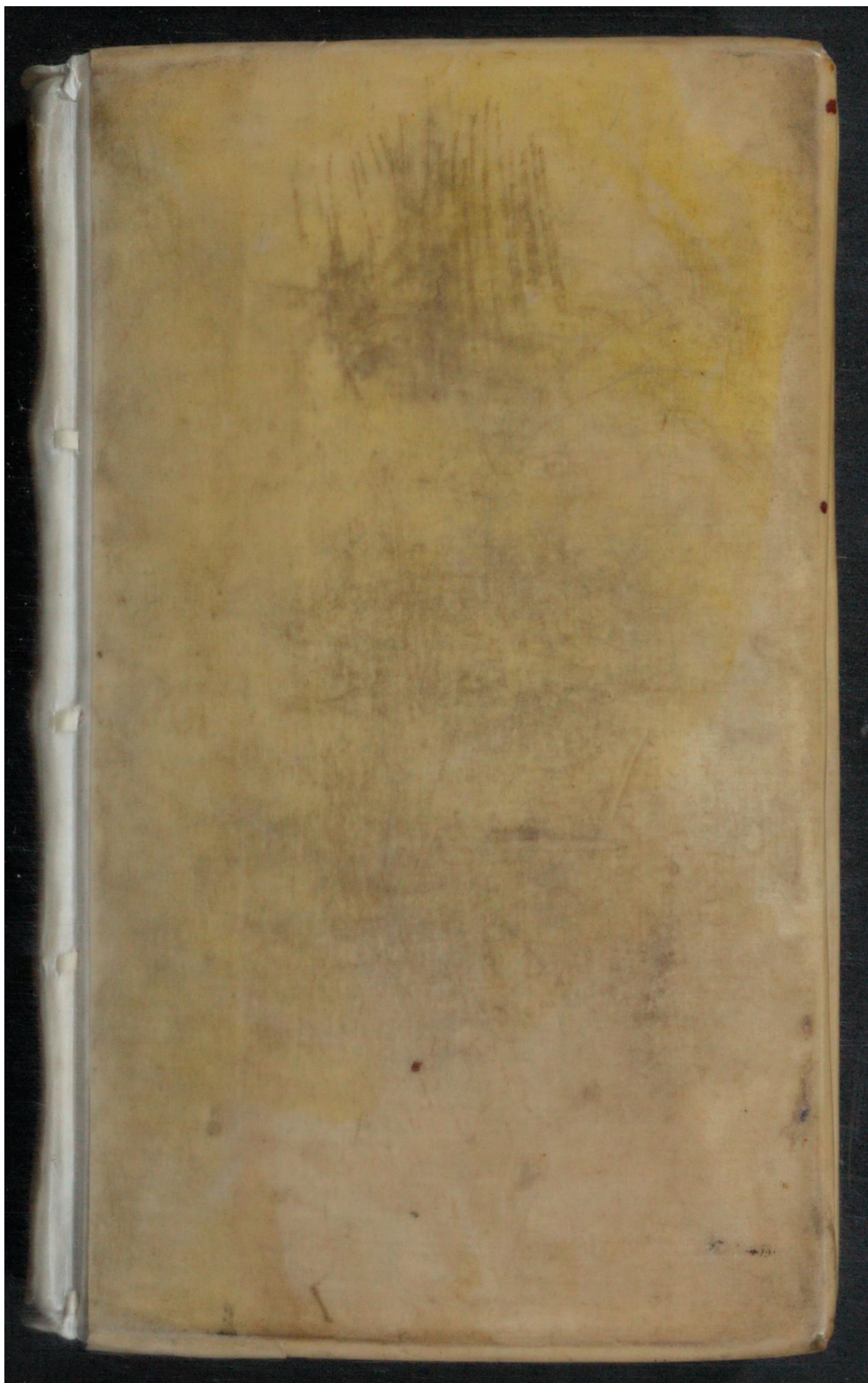
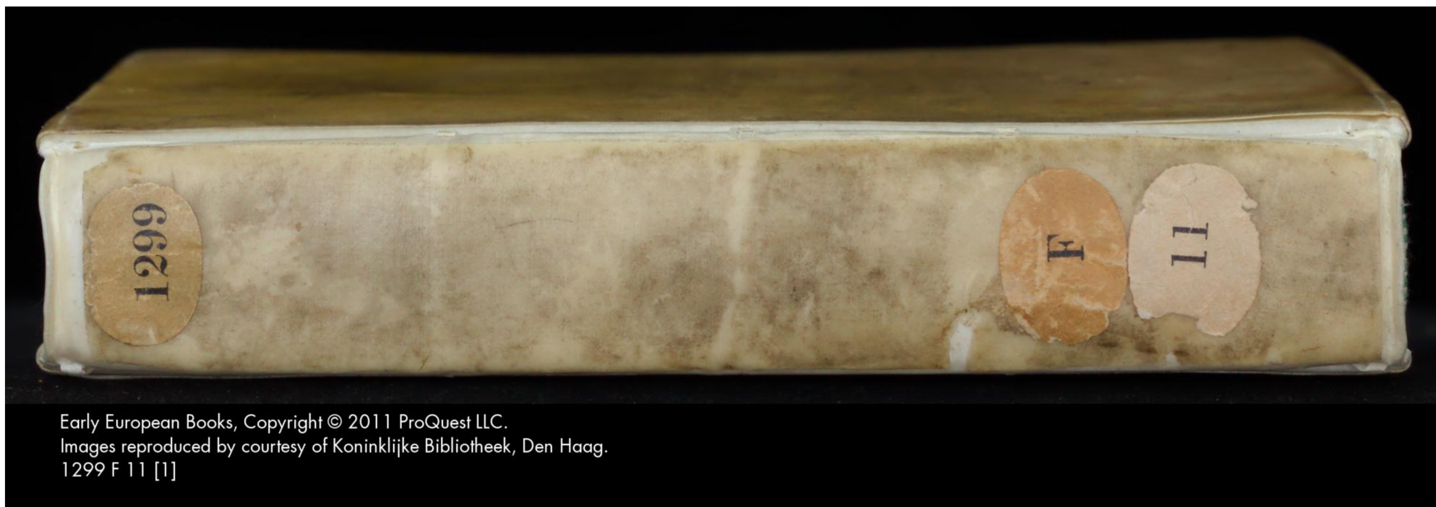
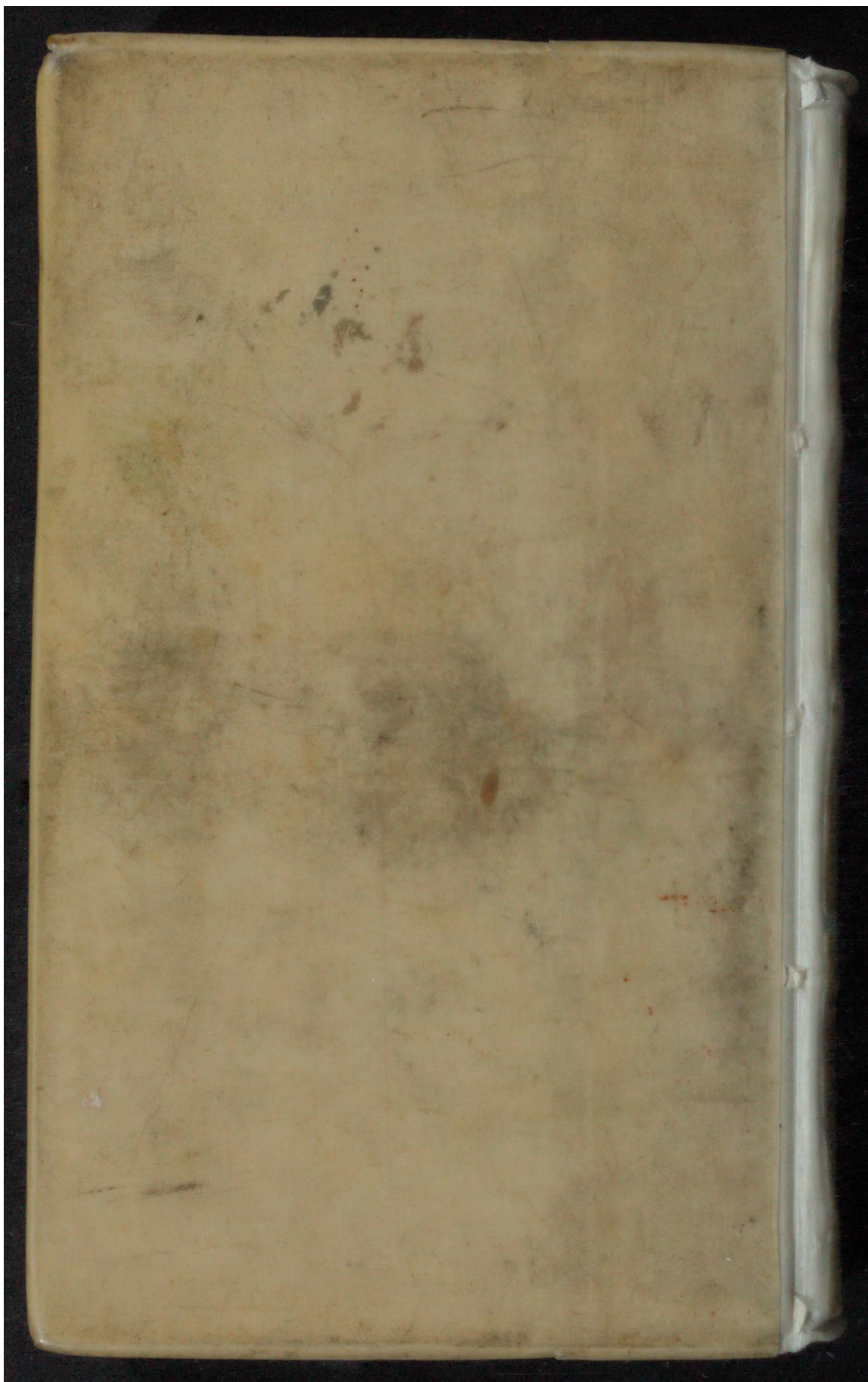
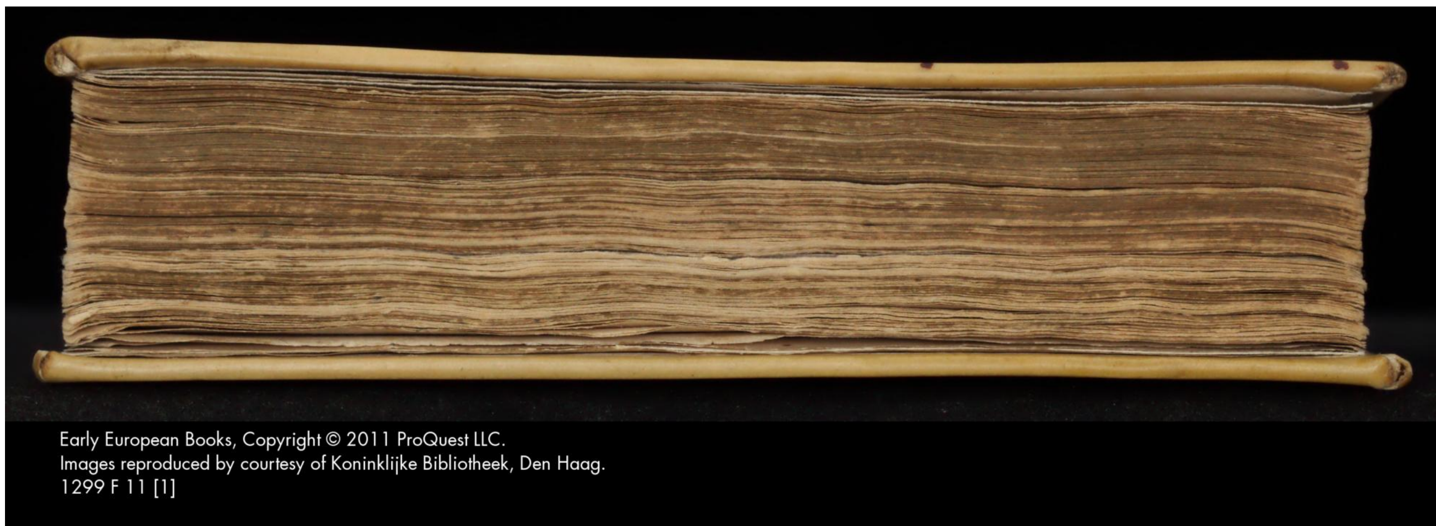

1299
F
11

INLEYDINGE
Tot de Al-gemeene
Teycken-Konst,

waer in de Gronden en Eygenschappen, die tot onfeylbaer en verstandigh begrijp vande *Teycken-Konst* noodigh te weten zijn, kortelijck en klaer werden aen-gewesen.

Zijnde niet alleen den Leerlingen van Teyckenaers, Schilders, Glas-schrijvers, Beeldt-houwers, *en andere* Oeffenaers *tot een aenleydinge nut en dienstigh, maer oock om aen alle Lief-hebbers, en Beminners, soo van* Dese, *als van andere* Konsten (*daer uyt voort-komende,*) *een bescheydene kennisse mede te deelen.*

Door W. GOEREE.

Den tweeden Druck, by na de helft vermeerdert.

Tot MIDDELBURGH,

By *Wilhelmus Goeree*, Boeck-verkooper in *Cicero*. ANNO 1670.

Goetgunſtige Leſer.

WY geven u hier voor de Tweede mael onſe *Inleydingh tot de algemeene Teycken-Konſt*, in't licht, ſoodanigh als wy die met veel noodige aenmerckingen, hebben vermeerdert. Wy hadden niet gedacht de ſelve op duſdanige wijſe andermael uyt te geven, ten waere de eerſte Af-drucken, in korten tijt onder de Man geraeckt waren; waer uyt wy eenighſins te verhopen ſtaen, datter tot een tweede Druck, die by na wel de helft verbetert is, gheen minder Liefhebbers als tot het eerſte ſullen ghevonden werden. Wy zijn wegen de onverwachte genegentheyt, tot het eerſte, vry tot meerder neerſtigheydt aengeſet, om het gene wy voor twee Iaren in onſe Voorreden, van dit ſelve Tractaet hebben belooft, te voltoyen; daer in wy al ſeer verre zijn geavanceert, ende ten ware de menige verhinderinge van noodiger dingen, (als die alleen tot vermaeck vanden Geeſt in Konſt-Oeffeningen dienen) ons hadden wederhouden, wy achten ſeecker, thans veerdigh geweeſt te hebben. Hierom iſſet

dat wy een Voor-looper van het ſelve hebben uytgegeven, in welckers Voor-reden, wy van 't volgende Werck volkomen bericht hebben gedaen; derhalven onnoodigh daer van yets te herhalen: den Leſer kan hem tot het naſien van die verhandelingen ſchicken, en gebruycken dat neffens dit, in voor-raet t'ſijnen nutte, tot ons den tijt ſal toelaten yets naders in volkomen order aenden dagh te brengen.

Vaert wel.

INLEYDINGE
Tot de algemeene
TEYCKEN-KONST.

Wat de Teycken-Konst zy, en waer deselve in bestaet, &c.

E Teycken-Konst (van welcke tot noch toe seer weynigh was gheschreven, dat het rechte pit der saecke was betreffende, en van welcke nochtans niet lichtelijck genoeg en kan gheschreven werden) mach met groote reden de Baer-Moeder, ende Voedster aller Konsten en wetenschappen genoemt werden, gelijck dat van ons in onse Inleydingh tot de algemeene Schilder-Konst in het algemeen is betooght. Want behalven, dat alles watter door vernuftige vindingen der Menschen gemaeckt wort, sijn welstandt ten grootsten deele door de Teycken-kunde bekomt, soo is sy daer en boven de eerste aenleytster, Regel-maet, en volbrengster van alle bedenckelijcke dingen, daerom datse vande Oude

I. Hooftdeel

Heerlijckheyt der Teycken-Konst.

Teycken-Konst is een sienelijcke Poëzy.

een sienlijcke Poëzy, een tweede natuer, ende een levendigh Gedenck-Boeck der voorby-gaende dingen genoemt wort. Sy is een sienlijcke Poëzy, om datse ons door onwaerheyt en een vermomt aengesicht, de waerheyt der dingen die zijn, ofte geweest zijn, op een Toon-schijnege wijse aen het ooge komt verbeelden, ende door die soete streelingen ons doet gelooven te sien, dat wy niet en sien: Waerom *Philostrate*, de Teycken of Schilder-Kunst by een nietigh spoocksel vergelijckt, daer aen wy ons vergapen al offe waren; en (seyt hy) *Wy vermaecken ons door soodanigen valsheydt bedroogen te zijn.* 't Geen seer wel over een komt met het gene *F. Iunius* uyt *Gorgias* getuygt, van de Poëten (als hy seght) dat hunne „Tragedien niet anders als een seecker „soorte van bedrogh en is, dat onwaer-„heyt voor waerheyt vertoont, en dat wy „ons willens en wetens daer door laeten vervoeren: welcke gelijckheydt niet ongerijmt en schijnt aengemerckt te wesen, als 't blijcken kan uyt de gestadige navolgingh die den Schilders soo wel eygen is dan der Poëten, alsoo datse schijnen als door eenen Geest gedreven te worden; want ghelijck de Poëten niet soo seer met voorbedachten raet, als wel door een voortvarende toegenegentheyt tot de Dicht-Konst worden aengeleyt, soo werden de Schilders oock door een wonderlijcke kracht gaende gemaeckt, en slaen soo wel hunne handen aen 't werck, om de Goden met een onbeschreumde handt op hunne Tafe-

Gelijckenis van Philostrate.

Schilders en Poëten van eenen Geest gedreven.

reelen te maecken, dan de Poëten in hare Veerſſen doen. Sy Drucken door de juyſt-volgende Teycken-kunde, alle het Beurt-wiſſelende ghewoel der Menſchen uyt, en doen vrolijcke Bancketten, bloedige Velt-ſlagen, vermaeckelijcke Jachten, angſtval-lige Schip-breucken, danſſende Reyen van Sangh-godinnen, Brood-dronckige Satyrs, en alles watter vorder door de natuer wert voortgebracht, en kan bedacht werden, te voorſchijn komen. Gelijck *Horatius* oock getuyght dat de Schilders ende Poëten van outher de vryheydt hebben gehadt, van al-les te derven beſtaen.

Sy is een tweede natuer, om datſe leert alle de welige en volmaeckte wercken der Geſchapene en geduerigh voort-brengende natuer, door een middel van Af-teyckenen, na te Bootſen, en dat op ſoodanigen wijſe, dat de ooghen der beſchouwers daer door verleyt, ende de handen, als tot yets na-tuerlijck te willen gevoelen, konnen ver-leyt worden.

Teycken-Konſt een tweede natuer.

Een Geheugh-Boeck der voorgaende en tegenwoordighe dingen, om datſe ons de wiſſelvalligheydt der Weereltſe ſaecken als op een Tonneel weder te voorſchijn brengt, ſoo dat wy door 't aenſien vande ſelve t'elc-kens dingen aen onſe ſinnen gewaer wor-den, die door den tijt lange verbeten wa-ren; invoegen wy in een op-ſlagh der oo-ge van eenige ghedenckwaerdige Hiſtorie aen Ziel en verſtandt, een nuttighe oeffe-ningh, een aenwijſingh van onſen plicht, en een uytſteeckent Konſt-cieraet der Paley-

Een Geheugh Boeck der voorby-gaende dingen.

ſen, Huyſen, Salen en Kameren, met een onverſadelijck playſier des geſichts konnen genieten; want de dingen (ſeght ſeecker out Geleerde) die door de ooghen tot ons inkomen, konnen vry dieper ons gemoet ingedruckt worden, dan die door het oor in gaen, waerom oock van *Polybius* getuyght wort, dat de oogen ſcherper getuygen, dan de ooren zijn; en om dit met een Voorbeeldt af te Schilderen, ſoo komt hier ſeer wel te pas 't geen *Valerius Maximus* ſeght, na dat hy de Vromigheydt van *Pero*, die haren ſtock-ouden Vader *Cimon* inde ghevanckeniſſe met hare Borſten Voeſterde, verhaelt heeft, en de kracht van die geſchilderde Hiſtorie, ons in deſe woorden voor oogen ſtelt. De oogen der Menſchen (ſeght „hy) blijven met een ſpraeckeloose verbaeſtheydt daer aen hanghen, als ſy deſe „Schilderye beſchouwen; want ſy vernieu„wen de gelegentheyt der Oude Geſchie„deniſſe, door de verwonderinghe van het „tegenwoordige Beelt, achtende dat ſich „in dien ſtommen ommetreck der leden, „levendige Lichamen vertoonen. Waer uyt blijckt dat wy door deſe Konſt, de daden der verſtorvene Volcken konnen ghedencken, en de gedaenten van onſe Voor-Ouderen als levende, in doode Verwen naer haren tijt aenſchouwen.

d'Oogen ſijn ſekerder getuygen dan de ooren.

Exempel van het vermogen der Konſt.

Sy beſtaet eyghentlijck op haer ſelven daer in, datſe door middel van trecken, betrecken, omtrecken, doncker en licht, alle bedenckelijcke, weſentlijcke, voorbygaende en teghenwoordige, ja oock toekomende

Waer in de Teycken-Konſt beſtaet.

komende dingen, die in eenige forme konnen bevat worden, op eenen platten gront, toonschijnigh ront en verheven uytbeelt.

Hare kennis is ten hoogsten noodigh en nutbaer aen allen, van wat Hand-werck ofte Oeffeninge datse souden mogen wesen; want sy niet alleen van die, die de Teycken-Konst, als hare rechter hant, by nootdwangh moeten gebruycken, en niet en konnen ontberen (als daer zijn, Schilders, Beelthouwers, Glas-schrijvers, Goudt en Silver-smeden, ja oock Timmer-lieden, Metselaers, of algemeene Bouw-Meesters, ende ingenieuren) moet gebruyckt worden, maer sy is selfs noodigh aen alle Menschelijcke verstanden, overmits sy als het roer van een Schip, het Oordeel en de reden ontrent alle voorvallende saecken bescheydentlijck stiert, en het eynde van een voorgenomen Werck, volkomentlijck kan doen, als in wesen sien, eer het selve van yemant begonnen is; waer op 't seggen van *Aristoteles* schijnt te sien, als hy seyt, dat het meeste deel der Griecken haere Kinderen daerom inde Teycken-Konst plegen te onderwijsen, op datse in 't Koopen en Verkoopen van allerhande Vaten en Huys-cieraden niet en souden bedroogen worden; ofte liever, datse de volmaeckte schoonheydt, ende welgesteltheyt der Lichamen met een seeckerder kennis souden konnen onderscheyden.

Teycken-Konst aen alle Menschen noodigh.

En waerom.

En dewijle datse soo noodigh is tot de aenleydinge van alle wetenschappen, als in haer hebbende het Zaet veeler Konsten,

en

Teycken-Konſt is voornamentlijck noodigh aen de Schilder-Konſt.

(en wel voornamentlijck die in eenige doeninge beſtaen,) ſoo valt licht te oordeelen datſe het begin en het eynde vande groot-geachte Schilder-Konſt, tot inden hooghſten trap moet weſen: ghewiſſelijck iſſe ergens toe nuttigh hier iſſe geheel noodigh, hier moetſe het alles doen, ja ſy moet de Ziel weſen die de Schilder-Konſt het leven geeft; want ghelijck de Ziel inden Menſche woont en het lichaem doet aengenaem weſen, alſoo geeft oock de Teyckeningh aende Schilder-Konſt de levendige werckſaemheyt; en ſoo verr' als de Ziel het lichaem overtreft; ſoo verre gaet oock de Teyckeningh het Schilderen te boven. De Ziel wort geſeyt te konnen in weſen blijven en op haer ſelven buyten 't Lichaem te beſtaen: Maer het Lichaem niet ontbloot zijnde vande Ziel. Soo oock de Teycken-Kunſt kan in een volmaeckte geteyckende af-beeldinge levendigh woonen buyten de Schilder-konſt, maer het Schilderen ſonder Teyckenen is doot en levenloos, of liever niet met allen. Maer ghelijck als het Lichaem met de Ziel een volkomen Menſch uytmaeckt, even ſoo moet het Teyckenen en Schilderen de Schilderye voortbrengen; blijvende echter waerachtigh, dat de Teycken-Kunſt in 't byſonder aengemerckt, ten opſicht van het Schilderen, deſelve verre te boven gaet. Dit wert ons noch nader door de daegheliijckſe ervarentheydt beweſen, door dien men ſiet datter meer Schilders dat ſlechte Teyckenaers en eenighſins wel Schilderen; dan goede Teyckenaers die ſlecht

Teycken-Konſt is de Ziel vande Schilder-Konſt.

Men vint meer ſlegte Teyckenaers die wel Schil-

slecht Schilderen, gevonden worden; gelijck oock van *F. Iunius* ten desen opsicht seer wel is aengemerckt, dat de Antique vermaerde Schilder, noyt soo seer de aengenaemheyt en kracht harer Konste en stelden, in 't leggen der Verwen, om daer door hunne dingen op te proncken, als wel in 't verstandt van een overvaste Teycken-Konst. En om het waere vermogen vande Teycken-Konst met eene reden te besluyten, soo laet ons eens hooren hoe *Philostrate* ons die in sijn tweede Boeck in 't leven *Apollonij* beschrijft, daer hy aldus uytvaert. Het en mach niet geloochent worden (seyt hy) of de linien die sonder eenigh Verw-gepronck, maer alleen in licht en schaduwe bestaen, verdienen de naem van een Schilderie; vermits wy inde selve niet alleen de gelijckenissen vande afgebeelde Persoonen beschouwen, maer oock haere bewegingen selfs; 't sy datse door een schroomhertige schaemte ergers van af-ghekeert, ofte door een vrymoedige voortvarentheydt ergens toe aengedreven worden; en al hoe wel dese linien op het alder-eenvoudighste t'samen gestelt zijnde, de vermenginge van 't bloet, als oock de jeughdigheyt van 't hayr en baert in 't minste niet uyt en drucken, nochtans gevense ons de volmaeckte gestaltenisse van eenen swarten of witten Mensche bescheydentlijck te kennen. Indien yemant over sulcks eenen Indiaen in witte linien bestaet te trecken, hy sal niet te min swart schijnen; gemerckt sijn platten neus, sijn

deren, dan goede Teyckenaers die slegt Schilderen.

Hoedanig Philostrate de Teyken-Konst beschrijft.

„wolligh hayr, ſijn bolle kaecken, omge-
„krulde lippen, en ſeecker ſoorte van dom-
„migheydt, ofte verſuftheydt die ontrent
„ſijn ooghen ſchijnt te ſweven, en ſijn
„ganſche geſtel der voorgeſtelde gelijcke-
„nis placht te verſwarten, ende eenen In-
„diaen allen den genen uyt te wijſen, die
„ſoodanighen Teyckeningh niet onvroet-
„ſaemlijck beſchouwen.

Teycken-Konſt vereyſt een ganſch Menſche.

Nu vermits deſe Konſt van Teyckenen (het ſy datſe haer op-ſicht heeft tot de Schilder-Konſt, ofte op hare eygen volkomentheyt) ſich ſeer wijt uytſtreckt, en veel meer verborgentheden in haer begrijpt, als veele wel duncken, en dat daer toe een groote kennis van alle dingen vereyſt wert, (gelijck dat kortelijck in onſe Inleydingh tot de Schilder-Konſt getoont is, en noch breeder ſoo in dit, als in ons volghende Werck ſullen aenwijſen;) ſoo moetmen weten, dat ſy de ſinnen en ſchrander oordeel van een gheheel Menſche vereyſt, om die grondigh en verſtandelijck te leeren verſtaen, en die als een Man, die den naem van een Meeſter paſt, deftigh in 't werck te ſtellen. Derhalven en kan 't van niemandt tegen geſproocken worden, dat wy ten deſen eynde een lichtverſtanelijcke onderwijſinge aen de jonge Leerlingen voorſtellen, om daer in ſoo veel als moghelick is, de waere eygenſchappen en byſondere waerneminghen deſer Konſte ſoo naeckt aen te wijſen, dat ſelfs de geringe verſtanden met tijt en arbeyt, een goet ſtuck weegs in de eerſte begintſelen kunnen ghebracht werden.

den. Want men moet weten dat alle Wetenſchappen ſich in hare beginſelen na't een of t'ander voorſchrift ſchicken. Aldus (ſeght ons *Quintilianus*) dat de Kinderen den treck „ der letteren van haren Meeſter volghen, „ tot ſy de ſwier der ganſche Schrijf-Konſt „ vaſt hebben. En wat vorder, de Schilders „ nemen haer gemerck op de Wercken ha„ rer voorgangers, en ſoo voorts.

De beginſelen der Konſten ſchicken haer altijt na't een of t'ander voorſchrift.

Uyt welcke ſeer licht kan af-ghenomen worden, dat de Teycken-Kunde immers hier in niet minder als andere Konſten en Wetenſchappen (die veele noch hier uyt hunnen oorſprongh, ofte ten minſten haere hulpe van nooden hebben) behoorde te weſen, die haere Boecken, beginſelen en grontregulen hebben; welcke maniere van onderwijſen t'allen tijden als een voordeeligh middel is voor goet gekeurt, blijvende alleen de meeſte ſwarigheyt om die de Leerlingen yeder na ſijn humeur met profijt en voortgangh toe te paſſen, tot welcke wy geen lichter en bequamer wegh en hebben konnen uytvinden, dan een langſame voorſichtige neerſtigheyt. Waerom wy oock in onſe onderwijſinge ſachtjens, en met kleyne ſtaptjens (alſmen ſeyt) van trap tot trap te gaen, hebben voorgenomen.

Teycken-Konſt behoort ook hare gront regelen, en onderwijſingen te hebben.

Datmen in't onderwijſen by trappen moet opwaerts klimmen.

Want gelijck alſmen ſijn oogh ſlaende op dit gheſchreven bladt, wel kan bemercken dat het met verſcheyde letteren (vervult is) ſonder nochtans te verſtaen wat letteren dat het zijn, ofte wat ſy willen beduyden; ten ſy men die van woort tot woort, en van regel tot regel overleeſt; om dieſwil, dat

Gelijckenis.

dat ons gesicht (volgens de gronden vande Gesicht-Kunde) maer een eenigh dinck met onderscheyt te gelijck en kan bevatten; even alsoo seggen wy oock tot die gene welcke van nature tot dese Konst ghenoodicht worden, en een volmaeckte grondige kennis daer van willen verkrijgen, datse vande uyterste deelen van haer begin moeten aenvanghen, en die soodanigh in een redelijcke order van voortgang nemen, datse nimmer tot een tweede over en stappen, voor datse met een kenlijck beseffen de dadelijcke oeffeningh van het eerste wel hebben opgevat; en dus sullen de eynden vande beginselen der Leer-wegen, malkanderen oock in het eynde wederom komen te ontmoeten. Want dit blijft altijt seecker, dat de ghene die hooghe wil klimmen van seer leege beginnen moet, wil hy eens op het hooghste top komen, gelijck als *F. Iunius* in 't elfde Hooft-stuck van sijn tweede Boeck deur-gaens, daer seer heerlijck af komt te spreecken.

Men moet noyt tot een tweede gaen voor datmen d'eerste verstaet.

Om hoog te klimmen moet men leegh beginnen.

't Is mede kennelijck, en d'ervarentheyt leert ons dagelijcks, dat meest alle Menschen van joncks aen de Teycken-Kunde beminnen, selfs oock sulcke, die daer toe vande natuere gansch geen bequaemheydt ontfangen hebben, invoegen dat alle Menschen van natuere schijnen genegen te zijn om hunnen arbeyt ontrent eenige Konsten te besteden; dus sietmen dat de Kinderen tot het krabbelen van Mannekens en Beesjens maecken, gelijck door een aengeboorne drift genegen zijn, en dickwils eenige dingen

Teycken-Konst van alle Menschen bemint.

Een voorbeelt aen de Kinderen.

dingen Teyckenen en Schetsen, die ons verwonderingh aenbrengen.

Maer niet tegenstaende de Teycken-kunde aengenaem is by allen, soo isse niet te min swaer in hare perfectie, dewijle sy alles vermeet te doen, en oock in 't algemeen alles doen kan; daerom dat dan oock by gevolgh alles moet verstaen worden. *'t Is betamelijck* (seght *Cicero*) *dat alle de gene die na groote en arbeytsame dingen staen, alles versoecken.* 't Gene vry wat voeten onder d'aerde heeft, (gelijckmen seyt;) overmits de uyt-eynden deser Konst niet wel en konnen bepaelt worden. Doch den Mensche zijnde (na de beschrijvinge dieder *Aristoteles* van doet) een Dier dat van nature genegen is om te weten, en daer van (soo 't immers moghelijck is) het eynde te bekomen; soo heeft dese drift soo veel te meer kracht inden eenen dan inden anderen als yeder meer of min bequaemheydt tot dese, dan tot een andere Konst of Wetenschap is ingeschapen. Hierom isset dan dat de lust de eerste Plaetse moet besitten: *Niemant* (pleghen de Peripatetische Philosophen te seggen) *en kan eenige treffelijcke Wetenschappen bekomen, ten sy hy daer een bysonder lust toe hebbe.* Welcke men moet verstaen van soodanigen lust, die te samen met een welgesteltheydt der natuere, tot soodanigen Konst geneyght en aengeleydt wort; Gemerckt de jeught van natueren altijt gheneyght schijnt tot yets bysonders datse voorheeft, namaels te sullen worden. Deswegen soo behoorden oock de Ouders,

De Menschen van natuere tot Wetenschap geneyght.

Lust moet d'eerste aenleydingh tot de Konsten geven.

Welcke lust uyt een aengeboren naturel moet komen.

d'Ouders behoordẽ op de natuer vande Kinderen te letten.

op de natureele driften van hare Kinderen te letten, ghelijck wy in onse Inleydingh tot de Schilder-Konst na 't voorbeeldt van die van *Athenen* hebben geseyt; aengesien dat het niet in hare noch in der Kinderen macht is, in elcke Konst diemen sou willen verkiesen, een grooten Meester te werden, veel min een uytnement en algemeen Teyckenaer en Schilder te zijn. Maer wanneermen eens goede acht geeft op de Kinderen, en de Wercken aensiet die sy door haer eygene aenleydinge doen, soo seggen wy, datw'uyt hare besigheyt veeltijts ons wat goets konnen beloven, 't welckmen in dese Konst kan mercken, niet wanneer datmen siet datse als al speelende, en sonder moeyte met enckele trecken en ruwe wanschetsen veel dingen konnen af-teyckenen, maer wanneer dat wy haer bevinden genegen te zijn, om 't gene sy uyt de Geest Teyckenen, te schaduwen, en te dagen, en alsoo uytvoerighlijck op te maken; dese kanmen Schilders of Teyckenaers van natueren Geboren noemen. Men kan oock vande sulcke groote hope hebben, welcke men bevint van een stil humeur, opmerckende, en speculatijf van Geest te zijn; invoegen sy haer ontrent alle voorwerpen als eenen Spiegel draghen, die sich altijdt gaet veranderen na sulcken af-beeltsel, als 'er gevonden wort in 't geen dat hem wort voorgestelt. Want aldus dienden een jonck Teyckenaer die begeerigh is groote voortganck inde Konst te doen, sich te gewennen met een gestadige oeffeninge omtrent alle

Hoemen een Kint tot de Schilder-Konst geboren, sal kennen.

Vergelijckingh van een speculatijven Geest met den Spiegel.

alle voorwerpen besich te zijn, druckende daer van soo veel bysondere Schetsen en denck-beelden in sijn harssenen, als hy Beeltnissen die waerdigh aen te mercken zijn, ontmoet: Ja dat hy sijn Werck maecke van hem selven op te houden, om deselve met goet overlegh en bedenckingh, op een beter stant en verkiesinge te besien; buygende door innerlijcke samen-spraeck, deselve onder eenige algemeene regulen van schickinge; achtgevende op de beschouwing der saeck, stant en plaets, licht en schaduwen, en andere omstandigheden meer; welcke dinghen alle seer licht ghevat, en gheoeffent kunnen werden, van die gene, welcke haren wille daer toe gansch ongeveynsdelijck geneyght vinden.

Hoedanig een jongh Konst-oeffenaer hem in 't beschouwen der dingen sal dragen.

De middelen nu waer door men sich in dese Konst kan oeffenen, konnen bequamelijck in twee generale leden onderscheyden worden: de eene is de onderwijsinge, het andere is de doeningh van den Leerlingh selfs.

Middelen waer door men sich in dese Konst oeffenen sal.

De onderwijsinghe geschiet door eenen Meester, het sy dan over eenige Konst die men door Teyckenen na-volght, ofte over het natuerlijck leven, en wat daer vorder kan onder begrepen worden, daer na is het natuerlijck leven, den Meester en 't onderwijs van den Leerlingh selfs.

Hoedanig 't onderwijs geschiet.

Het onderwijs dat geschiet door eenen Meester, of mondelingh door de reden, of dadelick in het voordoen, dat een bysonder groot vermogen op een leersaem ververstant, ja op eenen doffen geest kan heb-

ben, ghelijckwe dat noch ſullen toonen. 't Selve kan oock bequamelijck door geſchrifte geſchieden, ſoo ons de menighvuldige Exempelen der antique Meeſters doen gelooven, welcke doorgaens groote vlijdt hebben aenghewendt, om beneffens haere mondelinghe onderwijſingen, oock eenige ſchriftelicke leſſen aen haere Diſcipelen te geven. Soo getuyght ons *Plinius* van *Apelles*, dat hy ſijnen Leerlingh *Perſeus*, na dat hy van hem wel inde Konſt onderweſen was, eenige leſſen in een geſchreven Boeck ter handt ſtelde, op dat hy hem daer na richten ſoude. *Franciſcus Iunius* verhaelt ons van *Polycletus* en veel andere geleerde Konſtenaers, datſe groote devoiren hebben aengewent, om de Schilder en Teycken-konſt door geſchriften en twiſt-redeneeringen te verklaren; welcke Boecken vergaen en noyt tot onſe oogen gekomen zijn; gelijck als den ſelven *Iunius* aen ſijn tweede Boeck in het derde Hooftdeel een ganſche rolle daer van optelt: onder welcke hy meer dan thien antique Baſen aenwijſt, die vande Schilder-Konſt gheſchreven hebben; behalven noch die vande Giet-konſt, Boetſeer-konſt, en Beelt-houwerie, als andere, verſcheyde Boecken hebben gemaeckt: uyt welcke alles ons dickwils heeft verwondert, datter oock in onſe tijden niemandt ofte immers ſeer weynige worden gevonden, die den arbeyt willen op haer nemen, om yets tot onfeylbaer onderwijs inde algemeene, ſoo Teycken als Schilder-Kunde in het licht te brengen, op dat daer door aenleydinge

Exempelen van Antique Meeſters die hunne Leerlingen d'onderwijſinge by geſchrift ter handt ſtelden.

Dat het te verwonderen is, waerom in onſe dagen ſoo weynigh om de Schilder-Konſt, in

dinge mochte ghegeven worden, om telckens wat beter en beter voor den dagh te brengen, en de Konst alsoo onder gewisse regulen te voltoyen. Eenige weynighe van onse Eeuwe, en die weynigh te vooren geleeft hebben, hebben ons evenwel eenighsins hier in den wegh ghewesen; soo zijn van *Ludovicus Davincy* verscheyde schriften in wesen, die vande Schilder-Konst handelen, ghelijck daer van een Boeck uyt de Italiaense spraeck inde Franse Tale is overgheset, doch alsoo 't een rouw en onvoltoyt Werck is, daer in de dingen seer wilt en onseecker door elkander ghesaeyt zijn, soo heeft het by veele niet konnen geven, datser van verwachtende waren. Gelijck wy oock dickwils van voornemen zijn geweest om 't selve in onse Nederduytsche spraeck uyt te geven, en daer eenige dingen uyt sijn Italiaense schriften by te doen; dan het selve wel doorsiende, bevonden 't niet na 't humeur vande Schilders gestelt, maer duyster en verwart, en doorgaens met *Philosophische* twist-reden en zin-spelingen, en weynigh practijck-regelen vervult, die in weynige saecken, en ses mael herhaelde woorden bestonden, en daerom (niet tegenstaende daer veel goede en wiskonstige reden in zijn) nagelaten.

vaste Regulen te beschrijven, gearbeyt wort.

Wat L. Davincy geschreven heeft.

Noch so heeft *Franciscus Iunius* een Boeck geschreven vande Schilder-Konst der Ouden, daer in hy den eersten aenvangh, den voortganck en voltreckingh vande Schilder-Konst der antiquen, seer geleerdelijck verhandelt; voorwaer een Boeck, by weynig te

F. Iunius, vande Schilder-Konst der Oude een uytnement fray Boeck.

te recht bekent, maer wiens ghelijcke ick inde Weerelt naeulicks weet, een Boeck van welcke ick my verſeeckert houde, dat ſoo het van yeder gekent, geleſen, en verſtaen wierde, dat een menighte van die haer ſchamen en verfoeyen ſouden, ſoodanighen Boeck niet eer gekent te hebben. Inſgelijck zijn eenighe dingen van de proportie der Lichamen en vande Perſpectijf, en diergelijcke, ſoo voor deſen, als nu over weynighe Iaeren in Vranckrijck en elders uytgegeven, welcke oock al eenigh goet voordeel aen de Kunſt toebrengen. En dit is wel meeſt alles 't voornaemſte datter tot noch toe voor de Leerlingen ten beſten is ghedaen; waerom wy oock noch te meer zijn gaende geworden, om met het gene dat by ons in voor-raet lagh, de hedendaeghſe practijck der Schilder-Kunſt te gemoet te komen, en alles ſoo in dit Boeck de Teycken-kunde, als inde volgende dingen, daer in wy de Bouw-kunde, de Perſpectijf, de Anatomie, Ordineeringh en Coloreeringh, en wat voorders tot de algemeene Schilder-Konſt van nooden is, op een korte, klare, en eenvoudige maniere ſullen voorſtellen, ſonder eenige onnoodige omwegen te ſoecken; want het groot misbaer ontrent de Gront-regelen der Konſt ſeght *Iunius*, doet de Conſt ſwaerder ſchijnen dan ſy is, en maeckt de Nieuwelingen, door het wiltweyigh en menigvuldig onderwijs verdrietigh; ſoo datſer dickwils van komen af te ſchricken.

Wat ons heeft bewogen deſe Inleydinge in 't licht te geven.

't Groot misbaer omtrent de Konſt-regelen, doet de Konſten ſwaer ſchijnen.

In deſe onderwijſinghe dan, willenwe vande

vande Teycken-kunst als de eerste A. B. C. aenvanghen, om daer door tot de andere deelen vande Conſt, over te konnen ſtappen; ten eynde men van trap tot trap opwaerts klimmende, mochte komen tot de volkomene kenniſſe vande groot-geachte Schilder-konſt, zijnde het eynde van onſen voorgenomen arbeydt, ten dienſte van alle die luſt hebben, haer daer in te oeffenen. Om welck dan wel te beginnen, ſoo is het ſeer noodigh, dat ſich eenen Jongelingh al ſeer vroegh ſchickt by eenen goeden Meeſter, onder wiens ervaren opſicht, en geleerde leſſen, hy eene bequame handelinge van Teyckenen, en een grondige kenniſſe vande ſtellinge, en werckende actien der Beelden, en wat wy de algemeene Conſt aengaende noch ſullen voorſtellen, beneffen de ware gedaente en niet den blooten ſchijn der Conſte mocht bekomen: op dat hy eens daer na, ſiende op het natuerlijck leven, ſelfs door ſijn eygen verſtant en geoeffende reden, alles naecktelijck en volmaecktelijck ſoude konnen ſien en begrijpen, dat de dingen die hem volgens bequame regulen zijn geleert, en voorgedaen, ſeer wel met de natuerlijcke over een komen: des ſoo ſal het noodigh weſen, datwe yets ſeggen vande

Om wat reden wy vande Teycken-Konſt beginnen.

Leerlingen moeten hen van 't begin by een goet Meeſter ſchicken.

Eerſte begintſelen der TEYCKEN-KUNST.

En daer van ſoude wel het redelijckſte weſen, dat een Jonck Teyckenaer, eerſt de

II. Hooftdeel

Perſpecti-ve te ver-ſtaen eerſt geraden.

de Perſpective ofte Doorſicht-kunde, volghens lichte en bevattelijcke regelen, leere verſtaen, op dat hy daer door al vroegh mochte komen tot de kennis, van alle dingh ſijn juyſte proportie, en ſtant van beſchouwinge te geven, ſonder welcke wetenſchap de gront-veſt deſer Conſt, noch de reden van alles datter ghemaeckt wort, niet en kan begrepen worden. Maer alſoo de Jongelinghen inden beginne tot deſe dinghen noch veeltijts wat te ſwack zijn, en alles niet wel en konnen bevatten, ſoo machmen haer eenigen tijdt laten doorbrenghen met het na-teyckenen van eenighe lichte voorbeelden, en in dat doen, ſoo haeſt als 't mogelijck is vande Perſpectijf regelen de ooghen openen, op dat ſy alſoo ghelijckelijck neſtens het Teyckenen, de Doorſicht-kunde ſouden leeren; van welcke regulen wy in ons vierde Boeck ſullen handelen, en die grondelijck met eenige Vertoogh-Figueren voorſtellen en leeren bevatten: Ten eynde wy den arbeydt vande Jonckheyt door wel Teyckenen, de Bouw-kunſt verſtaende, na de Perſpectijf verſtandigh werckende, de Beelden door kennis van hare behoorlijcke proporty, en bewegende leden werckelijck planten, hare Inventien rijckelijck ordineerende, in een welgecoloreerde playſante Schilderie, mogen doen eyndigen.

Om dat de Perſpectijve voor de eerſte aenkomelingen wat te ſwaer valt, ſalmen die aen haer onder 't leeren van andere dingen ſoecken in te prenten.

Ooghmerck van alle onderwijſingh die tot de Schilder-Konſt kan aengeleyt worden.

d'Eerſte beginſelen gaen omtrent byſondere leden.

De eerſte begintſelen nu diemen ghemeenlijck inde onderwijſinge in 't Werck ſtelt, gaen ontrent de kenniſſe van eenige byſondere, doch voornaeme deelen van 's Men-

's Menschen Beeldt, namentlijck in Hoofden, Tronyen, Armen, Beenen, Handen en Voeten, waer van seer veel en verscheydene Voorbeelden in Print uytgaen, die oock voor een kleyn begin, met nuttigheydt konnen ghebruyckt worden, en de Konst van na-apinge inde Jonckheyt bevorderen: dat hebbende, moetmen weten datse op den eersten trap zijn; want om de Jonckheydt, van alles een Voorbeelt te willen voorstellen, soude een oneyndigh Werck geven, ja selfs de menighvuldige veranderlijckheydt dieder inde natuerlijcke dingen ghevonden worden, en lijden niet datmen de Leerlingen, daer van elck een bysondere ghedaente voorstelle, om die te leeren „ navolgen; want soo doende soumen sijn „ Discipelen te veel en nimmermeer genoeg „ voorstellen, (segt den deftigen *Quintilia-* „ *nus.*) Maer het sal genoeg zijn datmen haer „ laet arbeyden aen de voornaemste dingen, „ de mindere sullen van selfs volgen. En „ die dan met *Policletus* sijnen *Herculus* wel „ kan opmaken, sal hem met het Leeuwen „ vel en Knodse niet veel quellen.

Datmen van alle dingen geen voorbeelt geven kan.

Men sal haer dan tot het stellen der Tronien en Hoofden, welcke wel de meeste veranderingh onderworpen zijn, aenvoeren, en daer in voor eerst van het Ovael ofte Ey-ront, met allerhande verwisselinge van het kruys onderricht geven, op datse alsoo het verdraeyen allerhande Tronien, volgens het aenwijsen eeniger Teycken-Boecken, of andere vertoogh schetsen, diemen haer komt voor te stellen, mochten leeren ver-

Tronien veel veranderingh onderworpen.

ſtaen: En dit ſalmen haer kortelijck aldus konnen aenwijſen, Namentlijck, dat het Hooft in zijn generale klomp, form, of omtreck, de gedaente van een Ey vertoont, en daerom na de Latijnſche benaminge een Ovael, Langh-ront, of Ey-ront ghenoemt wert; en al-hoe-wel veele Hoofden, ten aenſien van haer generaele omtreck eenigſins zijn verſchillende, ſoo moetmen weten datſe evenwel (de Monſters buyten geſlooten) in 't algemeen aengemerckt, Ovaelſche wijs haer form in 't gros beſitten; want men ſal in het Teyckenen (ſo na Teyckeningen, Printen, Schilderyen, en 't Leven) bevinden, dat het eene Hooft ten opſicht van 't andere in omtreck veel verſchilt, invoegen datmen ſommige langhwerpiger, ander breeder en rondtachtiger, deſe boven breet, onder ſcherp, gene wederom onder breedachtigh en boven platachtigh, en ſoo voorts, ghelijck wy daer van by de Anatomiſche wel twaelf verſcheyden formen hebben opgetelt gevonden, die elck al in verſcheyde Trappen, d'een min d'ander meer Ovaels waeren: en 't ſtaet te Noteeren datter vanden eenen Trap, tot den anderen noch ontallijcke ghevonden worden, die elkanderen in forme ongelijck zijn, welcke opmerckingh ons op een andere plaets, ſeer wel ſal te paſſe komen.

Dat de generale klomp van 't Menſchen Hooft de gedaente van een Ovael of Eyront heeft.

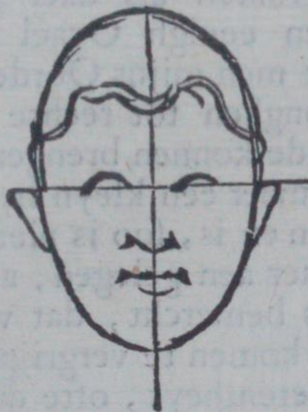
Nader onderſcheyding van 't Ovael.

De aenhoorige deelen nu, tot opmaeckingh van een Trony, zijn de Ooghen, Neus, Mont en Ooren, deſe op haer behoorlijcke plaets gheſtelt zijnde, wijſen datſe na de Cours van een kruys willen

op

op haer juyſte plaets geſtelt zijn, verdeelende 't ſelve alſoo dat het ganſche Hooft vier Neuſen, de Trony dry Neuſen lengde, en recht van vooren aenghemerckt in 't midden, vijf Oogen breet is. Maeckende de Ooren ende Oogen vande rechter na de ſlincker een rechte Linie, en van boven tuſſen beyde oogen, over de Neus, Mont en Kin, maeckt een tweede Linie, dwers door de andere, welke dan geſamentlijck het kruys vande Trony genoemt wort. Op welck kruys datmen dan, na dat een Trony ghekert mochte weſen, de Oogen, Neus en Mondt in ſijn behoorlijcke plaets ſetten kan, gelijck u deſe Figuere als een eerſte Voorbeeldt in ſijn enckelen ſtandt recht van vooren aenwijſt.

De Oogen Neus en Mont wijſen in een Trony aen datſe in een kruys ſtaen.

Maer dewijl de onervindinge leert, dat de Jonckheydt den grondt, noch het recht ghebruyck van dit kruys niet wel en kan begrijpen, en by gevolgh oock niet het veranderen van het ſelve, noch veel min het op en neer, gints en weer kijcken der Tronien, al-hoe-wel ſy veel dagen doorbrengen met deſelve, volgens de Voorbeelden van hunnen Teycken-Boeck na te apen, en dan noch ſoo veel verſtaen als of ſy daer geen onderwijs van gehadt hadden; is de reden

Waerom het kruys in dit Ovael niet wel verſtaen en wort.

om

om dat het op een platte gront geschiet, en dat het onmogelijck is, haer alle de veranderlijcke, en menighvuldighe voorvallen, aen te wijsen, daer door sy oock belet worden meer te leeren dan men haer voor doet.

Deswegen wy een ander middel van onderwijs bedacht hebben, om soo menigerhande opsicht van Tronien als daer kan voorvallen, door een eenigh Ovael aen te wijsen. Waer door men mijns Oordeels den alderplomsten Jonghen tot rechte en grondige kennisse soude konnen brengen.

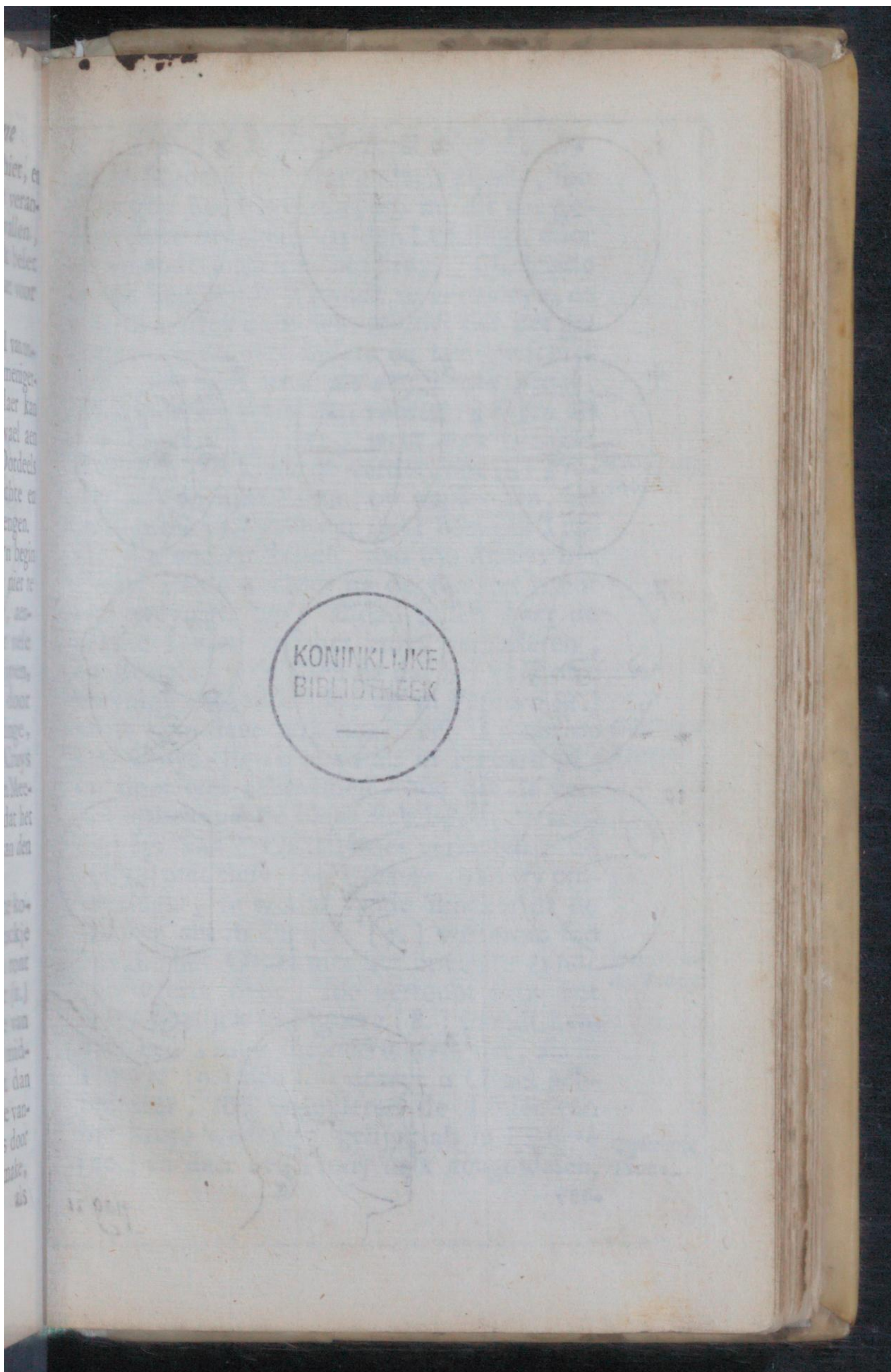
En al-hoe-wel dit maer een kleyn begin voor de Leer-kinderen en is, soo is niet te min ten hooghsten daer aen gelegen, aengesien men dagelijcks bemerckt, dat vele Meesters haer daer in komen te vergrijpen, het sy dan door onwetentheyt, ofte door slordigheydt, gevende geen opmerckinge, op de rechte verdrayinghe van het Cruys harer Tronyen, welcke misslagh in een Meester daerom des te grooter is, om dat het gemeenlijck het eerste A. B. C. van den Leerlinck is.

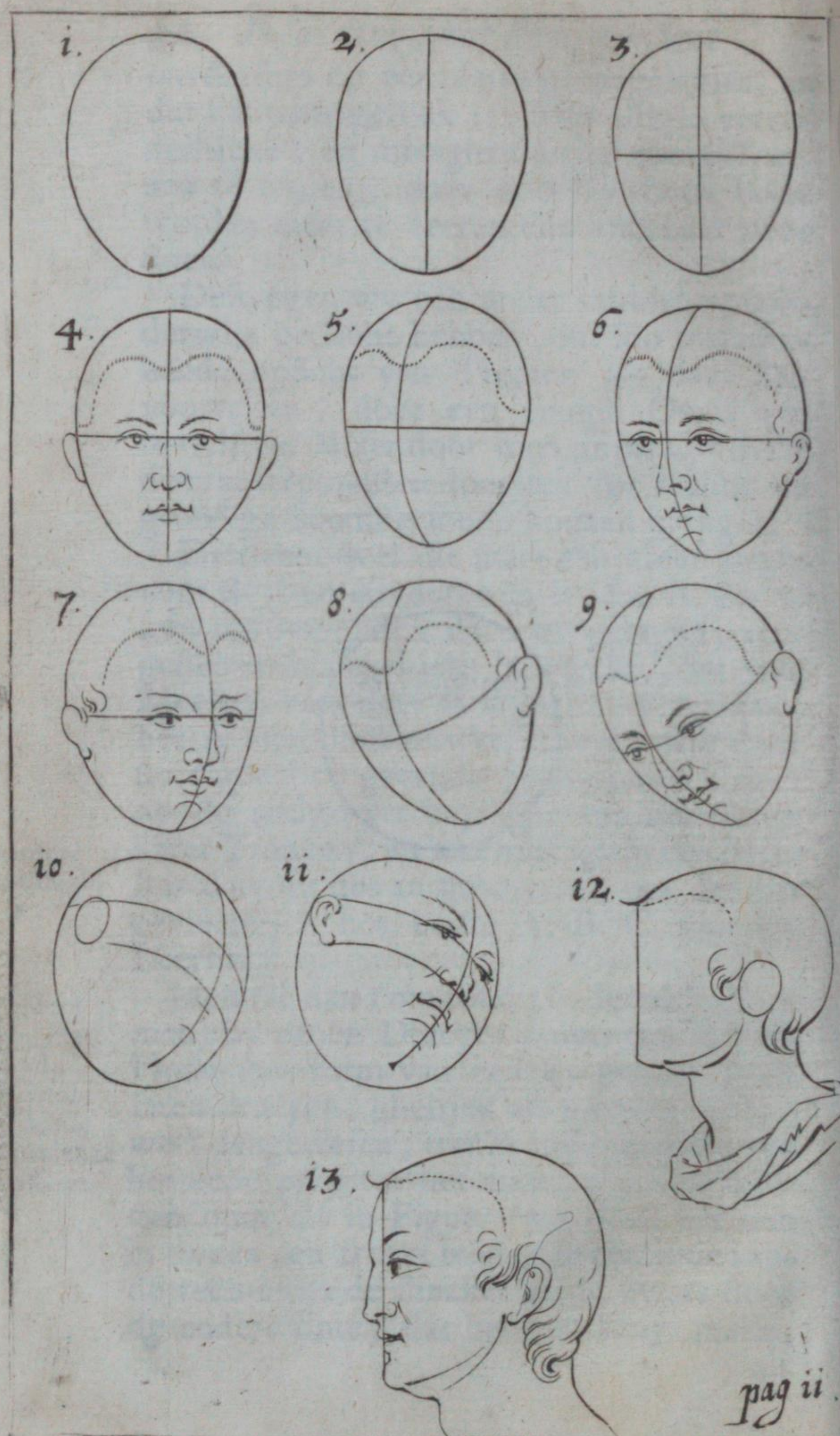
Groote misslagh.

Middel om met fondamental-lethande Tronien te verstaen.

Men sal dan (om tot dit onderwijs te komen) by eenen Draeyer, uyt een stuckje Houts een form van een Ey gelat en ront laten draeyen, ghelijck als met Figuer (1.) wert aengewesen; treckt inde lenghde van het eene punt tot het ander een linie midden door als in Figuer (2.) deelt het dan in tween, en treckt wederom een linie vande rechter na de slincker zijde dwars door de andere linie, dat het een kruys make,

als

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
pag 11.

als in Figuere (3.) dat gedaen zijnde, soo hebt ghy het begeerde; om nu dit tot gebruyck te brengen, en den Leerlingh door de veranderingh van het kruys, allerhande op en neersiende Tronien te vertoonen, en aen te wijsen door wat middel dat het geschiet, ende niet anders en kan gheschieden, soo stelt hem als een eerste proef, dit ronde Ey recht van vooren, gelijck als ghy Figuere [3.] siet; wijst daer uyt met weynigh treckjens de verdeelinge der Tronie elck in sijne Linie, op papier aen, als in Figuere [4.] daer uyt leert hem een Tronie van vooren stellen, dan soo draeyt het Ovael vande rechter na de slincker handt een weynigh om, alsdan sullen haer de rechte Linien van het kruys veranderen, en Booghs-wijs staen na dat het veel ofte weynigh omgekeert is, als in Figuere [5.] wijst hem daer andermael een Tronie op sijn Cruys-linien aen, als in Figuere [6.] en doet wel achtnemen, hoe dat de verheventheyt vande Neus sich boven de rondigheyt van 't Ovael moet verheffen: En gelijck met dese, soo is haere contrary omkeeringh, te weten vande slincker na de rechter als in Figuere [7.] wederom soo buyght het Ovael met het bovenste eynde voorwaerts over, soo vertoont hem het kruys ghelijck in Figuere [8.] toondt hem daer een Trony die neerwaerts siet, als in Figuere [9.] dan soo draeyt u Ovael achter over, soo veranderen de Linien van het kruys wederom, gelijck als in Figuere [10.] en daer een Trony naer aengewesen, ver-

Trony van vooren.

Omsiende Tronie.

Neersiende Trony.

Opsiende Trony.

vertoont hem als in Figuer [11.] en alſoo kont ghy met dit Ovael ſoo veel veranderinghen en verſcheydene Geſichten en Tronien aenwijſen, als ghy ſelver wilt; uytgenomen die dewelcke geheel op zijde komen, om dieſwil dat het Ovael ront en effen is, en niet als de Linien ſonder verheventheyt vande Neus en Lippen vertoone: De duſdanige wijſtmen gemeenlijck met een rechte Linie aen, als in Figuer [12.] daermen alſdan vorders Neus en Mont aenwijſt, gelijck Figuere [13.] het zy dan op wat maniere die ſouden moghen vallen, doch dit kan lichtelijck gevat, en met minder miſſlagen gedaen worden.

Trony van ter zijden.

Dit dan de Leerlinghen eens wel ingheſcherpt ende van haer verſtaen zijnde, ſullen terſtont ſelfs uyt de Geeſt, allerhande verkieſinghe van fraeye Tronien, met verſtant na de reden, Meeſterachtigh weten te ſchetſen en veerdigh aen te wijſen: Daer ſy anders na een platte af-teyckeninghe al doende niet en weten watſe doen, noch waer toe dat het zijn ooghmerck heeft; maer leeren even als de Papegayen ſonder reden; waer doorſe dan oock niets na de reden, uyt eenighe invallende ghedachten van haren Geeſt, en weten uyt te Beelden; maer dienen t'elckens wederom een nieuw voorbeeldt te hebben, of hunnen Teycken-Boeck in te ſien, daerſe dan noch van hondert voorvallen dieſe krijgen, of begeeren te hebben, niet een eenigh Exempel vinden konnen. Dies wy in 't voorby gaen, hier niet wel konnen na-laten aen te merc-

Nuttigheyt van deſe onderwijſing

ken,

ken, hoe veel daer is gelegen aen een goede onderwijsinghe, en daerom diende wel acht gegeven te worden om sich eenen goeden Meester te verkiesen, die te gelijck een goede maniere van onderwijsinghe, en een brave kennis en handelingh van Teyckenen heeft: want de Wagen gaet ghemeenlijck soo, als den Voerman gestelt is. Ten gaet oock niet altijdt seecker dat groote Meesters goede onderwijsers zijn, maer gheluckigh zijnse die beyde dese deughden in sijnen Meester vint: by welcken eenen men moet sien langen tijt te verblijven, en sich niet licht door eenige wispeltuerigheydt, ofte ontijdige Winst-lust laten vervoeren, om die te verlaten; ofte door een nalatige sorge der Ouders, den vryen Toom nemen, dat in 't gemeen den onderganck van soodanigen Konstenaer is. 't Gebreck leyt oock somtijts aende Meesters, 't sy datse door kleyne kennis hunne onderwijsinge qualick aenleggen, ofte datse het Futsel-Boeck soecken, en haere Discipulen met voordacht door lange omwegen ophouden, de Konst seer swaer ende moyelijck inde oogen der Jonckheyt maken; daer men mijns bedunckens, wanneer 't wel aengeleyt wort met korte en weynige regulen ymant groot licht kan geven, wanneer 't maer recht gevat wort, daer het in waerheydt moet gegrepen worden, en haer de grondt vande verborgentheyt openbaert; doch 't is eenighe te veel moeyten, en andere vreesen dickwils de Leer-penningen te vroegh te sullen missen.

Aenden Meester en 't goet onderwijs veel gelegen.

Goede Meesters zijn niet altijt goede onderwijsers.

Misslagh der Discipelen.

Misslagh der Meesters.

't Verstandigh onderwijs voor de Leerlingen best.

't Verstandigh onderwijs dan, „ sal de leerlinck het voordeelighste zijn ; wat d groote Meesterschap aengaet, die moet eyn delingh na het oeffenen van soodanige goe de onderwijsinge uyt de aengeboorne na tuer komen. Des wy nu over willen stap pen, vande order van beginnen, tot der voortganck inde Teycken-kunst, waer in wy van trap tot trap allenghskens sullen op klimmen.

Opmercking over de Volg-Konst.

Staet oock noch voor af, aen te mercken datmen de Kinderen door de Konst van navolgingh, of nabotsingh tot alles dat de Schilder-Konst aengaet, kan aenleyden want dewijl het onmogelijck is alles dat de Teycken-kunde vermagh te doen, in 't bysonder voor te schrijven, soo brenght de Volgh-kunst, de Teycken-kunde een bysondere algemeene hulpe toe. Waer vintmen doch eenen Schilder (seyt *Quintilianus*) „ die alles 't gene inde natuere voorvalt, „ heeft leeren af-teyckenen, nochtans en „ vint een konstigh Meester die de rechte „ maniere van navolgingh heeft, sich noyt „ verlegen, alles wat hem voorkomt, aer„ digh af te beelden. Na datwe dan nu de Jonge Leerlingen, volgens d'onderwijsinge vande kleyne begintselen hebben leeren aen stoelen en bancken gaen, en datse door de eerste wijse van doen, het begintsel van navolgingh hebben verkreghen, soo moet men haer seer neerstigh en langhe besigh houden in het na-teyckenen van goede, welgehandelde en uytvoerighe Teyckeningen, welcke wy oordeelen veel nutter en be-

Wat men na d'eerste begintselen doen sal.

bequamer te zijn dan eenige Print-kunſt; de reden daer van is om datſe in een goede Teyckeningh niet alleen en ſien de ſchickinghe, vaſte Teyckeningh, verſtandighe wiſheydt der omtrecken, dagh en ſchaduwe, toetſen en hooghſels, maer ſy ſien daer met eenen oock de manniere van handelinghe en Teyckenachtighen aert, 't welcke ſy in een Print niet en ſien, en by gevolgh daer oock niet uyt leeren konnen, dan met langen tijdt en grooten verdrietigen arbeyt, ſonder dickwils een vaſte maniere te bekomen, maer maecken dat hunne dingen nu ſus, dan ſoo, luck raeck, komen uyt te vallen.

Teyckenen na Teyckeningen ſeer nut.

Hier in iſſet dan datmen de Jonckheydt met fundament de beſte en bequaemſte middel ſal aenwijſen, en dat ſoo met gedeurige vermaninge, als met ſomtijts haer yets voor te doen; haer aenwijſende hoeſe de partyen en deelen der Lichamen ſullen ſien, en dan ſchets-achtigh aenwijſen, hoe ſy dan al vorder ſullen voortvaren met het nader op-ſtellen en uytvoeren, wat quade of goede manieren zijn, en diergelijcke; want als de Leerlingen inden beginne een quade gewoonte hebben aengenomen, zijnſe namaels veel beſwaerder haer die af te leeren, dan een goede maniere van 't begin aen te leeren, en daerom moetmen haer de misſlagen, met beter voor te doen leeren ſien, om die na-apende oock te kunnen verbeteren.

Misſlagen moylick om af te leeren.

„De Leeringhen (ſeght *Seneca*) diemen „uyt het voordoen kan trecken zijn kort

Exemplen watmen uyt het

voordoen kan te weegh brengen.

,, en klaer, maer d'onderwijsinge diemen ,, alleen uyt de regulen haelt, langh ende ,, verdrietigh. Soo seght oock *Columella*, ,, dat allerley Leerstucken bequamelijck ,, ingeplandt en lichtelijck ghevat worden ,, door 't behulp der voorbeelden. En *Quintilianus* hier van sprekende, haelt de knoop van dese saeck in eene reden toe, als hy daer van aldus onder dese ghelijckenisse spreeckt.

,, *Chares* en heeft de Giet-kunst van *Lysippus* op dese maniere niet geleert, dat ,, hem *Lysippus* 't hooft van *Miron*, de armen ,, van *Praxiteles*, de borst van *Polycletus* sou- ,, de vertoonen, neen, want dese konde hy ,, alle dage, met gemack by sich selven be- ,, sien, maer hy heeft daer selver by gestaen ,, ter tijdt als sijnen Meester *Lysippus* alle ,, dese dingen maeckte.

Noodige vermaningh aengaende de voorsichtigheyt in't oeffenen: om sich van knoyen te wachten.

Men moet de Jonckheyt oock geduerigh inscherpen, datse haer in hun oeffeninge van Knoyen en brodden wachten, en sich bevlijtighen langhsaem, voorsichtigh, met verstant en welgematighde sinnen omtrent haer Werck besich te zijn, want buyten dat, soo raeckt het Paert seer licht aen 't hollen, en alsdan soo struyckelen sy van d'eene Broddel-sloot inde andere, totse eyndelijck aen 't vroeten raecken, of hunne Teyckeningh in onlust af-schrobben en ghedaen maecken; en niet dan arbeyt en tijt verlooren, sonder yets Geleert te hebben: Ja hebben dickwils 't lijf hier door soo vol onlust gekregen, datmen haer naulicks in dry dagen wederom met yver aen't Teyc-

Teyckenen krijgen kan. Soo dat het by na noodigh was rontsom op de wand van hare Kamer met groote Letteren te schrijven, *Langhsaem*, *Voorsichtigh*, *niet te Haestigh*, en soo voorts, op dat het t'elckens in gedachten mochte blijven, om 't verstant in een ghestadige aendacht te houden; want dan gaet eerst het werck voorwaerts wanneer 't verstant en Oordeel als Meester, waeckende blijft; en datmen sich meer bevlijtight om wel, dan om ras te doen. Dit was de stock-regel van *Quintilianus*, Het „ ras doen is geen middel om wel te doen, „ maer het weldoen een middel om ras te „ doen.

In 't voor-by-gaen dient oock aen-gemerckt, dat wy niet en Ordeelen dat het Teyckenen na Printen absoluyt ongeraden is, neen seecker, maer wy seggen in tegendeel dat het voor die gene welcke alreede een goede handelingh hebben bekomen, en wat op haer eyghen beenen beginnen te staen, haer Werck wel mogen maecken van seer veel na Printen te Teyckenen, ja alles wat hun fraeys voor komt na te Teyckenen, en sonder op-houden daer na te studeeren; niet juyst geheele Printen (ten sy die dat waerdigh zijn) maer het gene daer bysonders mochte in wesen, 't sy fraye Beelden, aerdighe en antique Kleedinghen die verstandigh en seecker gheployt zijn, wel-bedachte en Werckelijcke actien en wat dies meer is, daer toe nemende den onkostelijckste tijt, als Winterse-avonden en vroege Morgen-stonden, insonderheydt

Nader bericht aengaende het Teycken na printen.

Waerommen Printen mach na-teyckenen.

alsmen den dagh tot andere studien, 't s
van Ordineeren of Schilderen kan beste
den; en dit moetmen alles te dien eynd
doen, op datmen door het gheduerigh na
teyckenen van fraye dinghen, vast en vol
komen mochte worden, en den Geest al
lenghskens vol fraye gedachten drucken
welcke maniere van doen evenwel van som
mige (doch ten onrechten en sonder reden
wert tegen gesproocken.

Nuttigheyt hier van.

Noch staet voor een verstandigh Meeste
aen te mercken, dat hy sijne maniere van
onderwijsinge schickt na de naturellen van
de Discipulen dien hy voor heeft, want he
gaet seecker 't gene *Franciscus Iunius* uy
Cicero aentreckt, dat veel Discipulen van
uytnemende Meesters, (schoon sy onder el-
kanderen seer veel verschillen) nochtans
alle prijs waerdigh konnen zijn.

Opmercking voor een Meester aengaende 't onderwijs.

,, *Socrates* was ghedwongen sijn Discipel
,, *Ephorus* met spooren aen te drijven, dae
,, en teghen soo moest hy *Theopompus* met
,, den toom in-teugelen, alsoo dat hy den
,, eenen wat benam dat hy den anderen toe-
,, voeghde, na dat yeder van nooden had-
de. Wetende dat de volmaecktheydt der
Leerlingen den Meester voornamentlijck tot
lof gedyde.

De Jonckheydt nu in het Na-teyckenen
haer besich houdende, salmen hun daer in
al van lichter tot swaerder overbrenghen;
en dien trap opgeklavert zijnde, haer aen-
leyden tot het Na-teyckenen van goede en
welgeteyckende Schilderyen, en die salmen
haer laten van 't groot in een kleyne pro-
portie

Teykenen na Schilderyen.

portie brengen, oock wel van kleyn somtijts een laten vergrooten, waer door sy terstont leeren gissen, en een vaste stellinge krijghen. En gelijck als dit den tweeden trap is, soo is sy oock swaerder en vereyst meerder kennis en oordeel: Want in een Schilderye en vintmen noch wissigheydt van ommetreck door trecken, noch manniere van Teyckenen, noch onderscheyt tusschen doncker en doncker, noch licht en licht (dat inde verscheyde Colorijten schuylt) duydelijck aenghewesen. En dewijlmen in dit Teyckenen de juyste ghelijckheyt van doncker en licht door eenerley stoffe moet uyt-beelden, soo zijn daer in verscheyden opmerckingen van nooden, om de houdinge, ofte het behoorlijck voor en achter uyt wijcken, dat in een Schilderye is, oock in een Teyckeningh te brengen, welcke wy in dit Boeck kortelijck op sijn plaets, als in 't voorby-gaen sullen aenroeren; en dat vorder tot grondige besessingh in 't algemeen sal dienen, willen wy in 't laetste Boeck van ons groot Werck verhandelen.

Vereyst meerder kennis.

Om dan verder te gaen en den derden Trap inde Kunst te beklimmen, soo moetmen al wederom trachten yets te leeren 't geen men noch niet en kan, soomen immers tot de algemeenheydt der Konst komen wilt; op datmen niet en doe als sommighe Leerlinghen, Ja oock wel eenighe Meesters selfs, die veel liever met het verstant willen blijven hangen aen 't gene sy alreede gheleert hebben, dan datse haer

Derden Trap.

souden spoeden tot de dinghen in welcke sy noch onervaren zijn. Even gelijck de onverstandighe Reysigers die haer vanden wegh ter sijden af-geven om onder de schaduwe van een groenen vermaeckelijcken Boom sich te verlustigen, hunnen tijt verliesen, in plaets van hare Reyse te bevorderen.

Teykenen na ront boetseer en Plaester-werk.

Dus soo sal het dan ten hooghsten van nooden wesen te recommandeeren het Teyckenen na ront Werck, het sy Geboetseert ofte Playster-Werck van goede Meesters, welcke wy in onse dagen voor een geringen Prijs konnen bekomen: Daer van wy wel eenige vande gemeenste Beelden souden konnen op-tellen, als daer zijn alle de dingen van *Francisco*, die een menighte van fraeye Kinderkens ghemaeckt heeft, oock sijnen *Gladiator* dat een uytnement schoon Beeldt is, de *Roof* vande *Sabine* van *Ian de Bolonge*. Den *Laocôôn*; de *Worstelaers*, de *Grieckse Venus*, den *Hercules*, den *Hermes*, de *Anatomie* Mannen van verscheyden actien; oock eenighe Beesten als *Paerden*, *Ossen*, *Koeytjens*, *Leeuwen*, *Honden* en diergelijcke, die oock al nut en noodigh zijn; behalven de menighte van antique en moderne Tronyen en Borst-beelden; Welcke meest alle voor een geringen Penninck gekocht, en met groot voordeel vande Leerlingen konnen gebruyckt worden. Andere die raer ende ongemeen zijn, en door eenige Liefhebbers selfs uyt Italien of elders zijn van daer ghebracht, daer moetmen by voorval, van versterf ofte anders sien aen te

Fraeye Beelden tot d'oeffeningh noodigh.

komen, ofte door beleeftheyt en onderlinge kennis yets goets te leen besigen. Men kan oock noch verscheyde andere gebruycken van het Playster hebben, om 't selve by stucken en brocken of gedeelten te gebruycken, en sich in eenigh voorval daer van te dienen; oock alsmen die anders om, en op een contrary stant wilt stellen, soo setmen die in 't navolgen voor een Spiegel, waer van wy breeder in ons sevende Boeck vande algemeene Schilder-kunde sullen spreecken.

De reden waerom het Teyckenen naer Playster soo noodig is, is om dat het tot een aenleydinge van het leven kan dienen: En gelijck als het Teyckenen na Schilderyen swaerder is als na Teyckeningen om reden als geseyt is, soo is oock het Teyckenen na Playster, swaerder als na Schilderye, om datmen in het Playster de wissigheyt vande omtrecken, minder dan in een Schilderye, noch de bepalinghe van licht en schaduwe, soodanigh niet en siet aengewesen, als wel in een Schilderye of Teyckeningh; van welcke oeffeninghe wy in 't vervolgh sullen spreken; des wy nu komen aenden vierden Trap, namentlijck tot het leven van alle natuerlijcke dingen, het volmaeckste van allen, den besten Meester om na te volgen, en oock ons eenigh Oogh-merck: want daer isset alles te vinden datter te vinden is, of van brave Meesters oyt gesocht is. En deswegen seer noodigh, soo ras men de voor-gemelde dinghen eenigermaten verstaet, datmen sich begeeft tot het

Teyckenen na Playster geeft aenleydingh tot het leven.

Vierde en laeste Trap is Teyckenen na 't leven.

het Teyckenen na 't Leven, mits onder alle natuerlijcke Schepsels sich te oeffenen; in het na-teyckenen van dat heerlijcke Schepsel, het Menschen Beeldt, in welcke de wijse God en Schepper van alle sienlijcke en onsienlijcke dingen, alles dat in de gansche Weerelt is, als in een kort begrijp beslooten heeft. Waerom *Cicero* wel

Menschen Beelt het voornaemste.

„ seght, dat die gene welcke een Men-
„ schen Beeldt wel kan afbeelden, oock
„ met eenen sal verstaen hoe andere gedaen-
„ ten die hy noyt en heeft leeren Schilde-
„ ren, behoorde afgemaelt te worden: En
„ men hoeft sich niet te bekommeren, dat
„ die een Leeuw ofte Stier wel kan af-
„ teyckenen, dat hy oock alle andere vier-
„ voetighe Beesten niet en soude konnen
„ na-bootsen: Soo dat de Teyckeninge by het leven maer een simpele schets is, een Schilderye een gecoleurde schaduwe, ende het Geboetseerde Ront-werck of Playster, een levenloose buyten gedaente; Derhalven te recht het grootste Meester-stuck vande Goddelijcke Schepping genaemt, welcke onder alle dingen de meeste op-merckingh verdient; gelijck dat oock vande ontleders eenparigh ghetuyght wort, dat de kennis van 's Menschen Beelt, soo ten opsicht van sijn bewegingh, als over eenstemmingh der Ledematen, een bequaem voorwerp is, waer door men de wonderheden Gods en der natuere recht bekennen kan, ghelijck dat in 't Boeck van onse Anatomie, of liever Mensch-kunde, breeder sal ghetoont worden.

Hier uyt valt dan ſeer licht af te nemen hoe verre deſe Trap de andere te boven gaet, en datter by het goet onderwijs van eenen Meeſter, oock neerſtigheydt en geduerigen arbeyt vanden Leerlingh van nooden is, want met arbeyt krijghtmen vyer uyt de ſteenen; en ghelijck den grooten *Eraſmus* eens ſeyde, dat door het gheduerigh droppen de ſteenen worden uyt gheholt, ghelijck oock het Veersken luydt, datmen ghemeenlijck de Jonghe Studenten leert.

Gutta cavat lapidem, &c.

DAT IS.

Een droppel Waters kan den Steen wel
maken hol,
Niet met gewelt of kragt, maer door
haer dickwils vallen:
Alſoo, wilt ghy geleert, van wijsheyt
werden vol,
Studeert veel en met vlijt, 't ſchuwt
Kinder-ſpel en mallen.

Soo dat in 't voorby (eer wy tot de byſondere oeffeninge komen) dient gerecommandeert te werden, het neerſtigh en geduerigh Teyckenen, want door het geduerigh en veel doen, kanmen tot de vaſtigheyt komen, ja de geſtadige oeffeninge kan ſelfs

Aenrading tot neerſtigh en veel Teyckenen.

selfs sonder onderwijsinge (indien men die van elkander scheyde) meer te wege brengen, dan alle Leeringen sonder oeffeningh; maer beyde te samen, isset het rechten middel om tot de Perfectie te komen: Doch voor al en moetmen sich niet laten voorstaen, alsmen wat begint te kunnen en te kennen, datmen genoegh kan, en dinghen dadelijck om tot de Pinceel over te gaen, willende nu een Schilder en geen Teyckenaer wesen, latende uyt dat insicht terstont het Teyckenen varen; Welcke onkundige laetdunckentheyt heden ten dage veel Jonge Schilders jammerlijck onder de voet hout; niet tegenstaende wy soo veel Exempelen van brave Meesters hebben, die geduerende haer gansche leven, hun weeckelijcke Collegien waer genomen, en hare Academy-beelden gheteyckent hebben: en dat niet te hoy en te gras, als 't haer voorquam, maer tot aen het eynde van haer leven een gewoonte van veel Teyckenen hebben gemaeckt. Gelijck de menigte van brave Teyckeningen die soo nu als dan by 't versterf van groote Meesters te voorschijn komen, getuygen konnen.

Laetdunckentheyt van sommige die wat beginnen te kunnen.

Exempelen van andere Meesters.

'T Was oock voor desen een ghebruyck binnen Roomen, en het wert'er noch wel geoeffent, datmen de Jeught sesthien, achtien, ja somtijts twintigh Jaren langh niet en liet doen dan Teyckenen, sonder oyt Verw' of Pinceel inde handt te nemen. Hier van getuygen selfs d'oude schrijvers; *Plinius* verhaelt vanden beroemden Antiquen Schilder *Pamphilius*, dat hy niet en wilde

Goet gebruyck binnen Roomen geoeffent.

Exempel van d'Oude.

wilde dat sijn Discipelen souden vlieghen eerse vleugelen hadden, daerom by haer ontrent de Teycken-konst en andere nootsaeckelijcke gronden, seer langen tijt besig hielt, sonder te lijden datse door een onbesuysde goet-dunckentheydt, de handen aen de Verwen souden slaen: waer doorse soo vast inde Teycken-kunst wierden, dat sy alles in weynigh tijts, wat de algemeene Schilder-kunst aenginck, grondigh verstonden, en Meesterachtigh door haere handt aende Werelt vertoonden. Men siet noch heden ten daghe binnen Roomen, dat de Jonckheyt de Teycken-konst van hare eerste Iaren al by de hant nemen, en sich tot het veel Teyckenen gewennen, oock selfs wanneerse noch in haer A. B. C. School gaen, om hunne Kinder-les te leeren, soo Teyckenen sy na haere School-tijt hier en daer op de weghen en langhs de straten, 't een of 't ander fray beeldt, (gelijckmen die te Roomen verscheydene ontmoet) des sy t'elckens t'huys komende, neffens haer les en gheschrift, oock eene Teyckeningh aen haere Ouders vertoonen. Hier door en moet het ons niet vremt duncken datrer sulcke vaste Teyckenaers uyt de Konst-Schoole van Roomen zijn voortgekomen, en noch dagelijcks doen. En om alles dat van dese saeck geseyt is, met eene reden te bevestigen, soo hoort eens de weynige woorden die *Cicero* tot dese saeck bybrenght. Niemant (seyt hy) *en kan ergens in volleert ofte grooten Meester worden, ten sy sake dat hy geheel vroegh aen't leeren sy.*

Sommige Kinderen leeren te Roomen neffens haer A. B. C. de Teycken-Konst

Dese

Dat dese dingen behoorden tot neerstigheyt aenleyding te geven.

Dese en diergelijcke Exempelen dan behoorden ons een spoore te wesen tot navolgingh, en neerstigheyt; op dat de Konst in Nederlant, die van Italien niet en souden behoeven te wijcken, maer van daer herwaerts te doen verhuysen; ghelijck nu al eenighsins geschapen staet, om de Konst-Schoole van Roomen, in Vranckrijck over te voeren, daerse nu een wijle tijt herwaerts, seer aengequeeckt, en dapper heeft beginnen te bloeyen.

Laetdunckentheyt groot hinder in den voortgang tot een Konst.

Maer daer schijnt op veele plaetsen in Nederlandt een alghemeene misslagh van laetdunckentheyt de overhant genomen te hebben, die den goeden voortganck der Konste wederhout, waer door vele haer laten voorstaen datse al dapper wel inde Teycken-kunde zijn ervaren, en voor groote Meesters dienen aengesien te worden, daer sy inder daet niet en zijn, in-voeghen het aen sulcke onmoghelijck valt (gelijck *Seneca* dat oock wel heeft aengemerckt) datse tot den Trap van een groot Meester komen kunnen, om dat sy haer seer vermetel laten voorstaen, daer alreede toe gekomen te zijn, overmits niemant licht en tracht na 't gene hy alreede vertrout te besitten. Een exempel hier van, (om wat nader te doen sien, hoe onnoosel veele haer hier in komen te dragen,) moet

Exempel tot het voorgaende dienende.

„ ick verhalen: Seecker Jongelingh, die „ eenigen tijt hadde doorgebracht met sich „ inde Teycken-kunde te oeffenen, deed' „ my d'eer aen van te besoecken, en on- „ der andere reden dieder vande algemee-

ne

„ ne Kunst vielen , vroegh hy my , wat
„ middel en fraey Meester , ick hem wist
„ aen te wijsen , en wat wegh ick dacht
„ dat hy met voordeel moeste ingaen om
„ een groot Schilder te werden ? ick op soo
„ lichten Vraghe , en durfde om geen ant-
„ woort verlegen blijven , diende hem met
„ korte woorden op sijne Vrage aldus ; Na-
„ mentlijck , dat hy neerstigh en veel moeste
„ Teyckenen , en dat na alles datter kan
„ na geteyckent werden , en soecken daer
„ in volkomen te worden ; maer 'k hadde
„ mijn reden naulicks soo veer geuyt , of hy
„ hielt sich hier door al te kort ghedaen ,
„ en voer tegen my met dese woorden seer
„ verachtelijck in , *Och ! Teyckenen , praetje
„ daer van , 'k hebbe alsoo langhe Geteyckent ;
„ Teyckenen kan ick genoegh* , en soo voorts ,
„ uyt welcke woorden ick sijn onwetent-
„ heydt bemerckte , seyde daer op , *kunje
„ genoegh Teyckenen , soo houdt maer moet , en
„ valt sleghts rustigh aen 't Schilderen ; ten
„ sal niet lange aenloopen of ghy sult wel haest
„ een goet Schilder wesen.*

Welck geval wy hier kortelijcke wilden aenraecken , tot vermaninghe van Nedrigheyt , en tot opweckinge vande Leergierige en Beminders der algemeene Konst.

Des wy nu sullen spreecken

Vande

III. Hooftdeel

Vande dingen die in yeder Trap der
TEYCKEN-KONST
noodigh te observeeren zijn.

Komende dan tot de dadelijcke oeffeningh vande Teycken-konst selfs, en eerst van het Teyckenen na Teyckeningen, en na Schilderyen, soo sullen wy eerst aenwijsen wat in 't Na-teyckenen al waer te nemen is, daer na sullen wy spreken vande manniere van handelingh, ende de stoffen daer mede datmen Teyckent, en eyndelingh sullen wy de eyghenschappen in yeder voorval, of bysondere doeninge der Teycken-Konst, voorstellen.

Teyckenen na Teyckeningen.

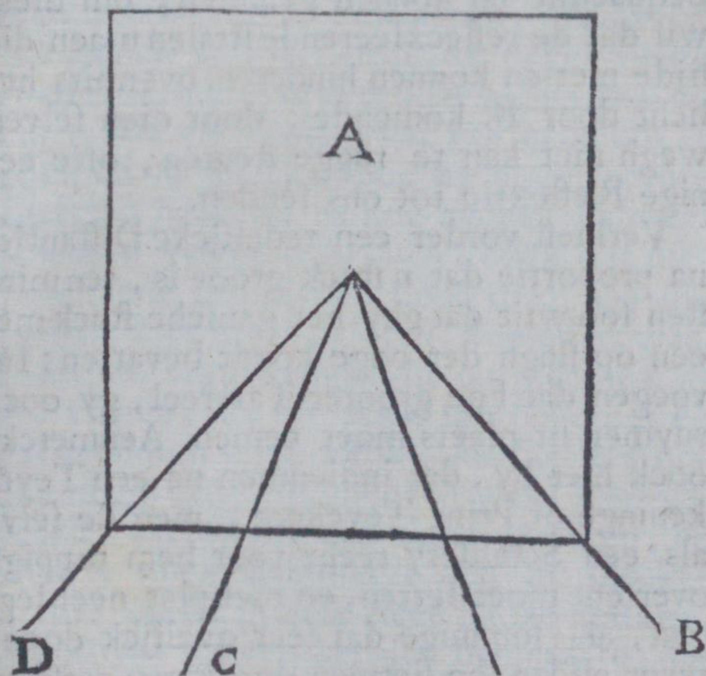
Wat voor eerst aengaet het Na-teyckenen van goede Teyckeningen, daer van sullenwe niets in 't bysonder seggen, om dies wille dat alle het gene daer toe dient, oock dienstigh is in 't Na-teyckenen van Schilderyen, en om een dingh geen tweemael te seggen, soo sullen wy dat voorby gaen en t'elckens op sijn plaets daer van onderwijs geven.

Teyckenen na Schilderyen.

Voor hebbende dan een stuck Schilderye na te Teyckenen, soo stelt het selve op een goede plaets van licht, sulcks dat u het flickeren vanden glans der Verwen ofte Vernis niet en hindert: En om die plaets recht te vinden soo set u indient mogelijck is

is, ſoodanigh, dat u oogh gelijckelijck met het licht vanden dagh na het ſtuck Schilderye gaet; en dat even in ſulcker voegen, alſmen ſijn ſtant moet nemen om een Tafereel wel op ſijnen dagh te beſien; en op dat in beyde deſen, onſe meyninghe te rechte mochte verſtaen worden, ſoo merckt

Hoedanig men een ſtuck op een goeden dagh ſal beſien.

tot een Voorbeeldt, dat A. ſy een Stuck Schilderye, dat ghy beſien ofte Na-teyckenen wilt, en dat B. is de Plaets van welck het dagh-licht komt, ſoo ſult ghy het Taffereel ſeer qualijck konnen beſien wanneer ghy u ſet tuſſchen D. en C. inſonderheydt ſoo het met blinckende Vernis is uytgehaelt, maer het ſal u by na een Spiegel gelijcken, om dieswil dat den glants der

 Schil-

Schilderye haer ontfangen licht, by wijse van Reflexie tusschen D. en C. wederom sent, datmen hoe nader aen D. oock meerder gewaer wort: invoeghen dat het noodigh is sich tusschen B. en C. te setten, indienmen het gesichte van 't gansche Vlack des Tafereels met ghemack wil hebben; 't geen men oock hoe nader aen B. alderbequaemst sal konnen genieten; om dieswil dat de reflecxseerende stralen u aen die sijde niet en konnen hinderen, overmits het licht door B. komende, door dien selven wegh niet kan te rugge steuten, ofte eenige Reflextie tot ons senden.

Distantie.

Verkiest vorder een redelijcke Distantie, na proportie dat u stuck groot is, ten minsten soo wijt dat ghy het gansche stuck met een op-slagh der ooge kondt bevatten: Invoegen dat hoe grooter Tafereel, gy oock ruymer sit-plaets moet nemen. Aenmerckt oock hier by, dat indienmen na een Teyckeningh of Print Teyckent, men de selve als een Schildery recht voor hem toppigh over ent moet setten, en niet plat neer leggen, als sommige dat seer qualijck doen, want alsdan soo sietmen de dingen terstont eenighsins verkorten, ten waere men soo grooten Meester was, datmen met sijn verstant, de misslagen die hier uyt voort komen, konde overstappen. Oock en machmen sijn Principael 't sy Schilderye of Teyckeninghe niet achter, noch te veel voor over setten, want dat oock al verandering in 't sien kan veroorsaken, noch oock veel min ter rechter of ter slincker sijde stellen,

Sijn Principaele Teyckeningh of Schilderie moetmen recht op setten.

om

om dat ommekijckende te moeten beschouwen, door welcke doeningh men gantsch vande wijse sou geraecken, en in, ick en weet niet wat voor ellendighe misgrepen vervallen. 't Is my gebeurt, dat ick seecker Teyckenaer, die al vry meende wat te weten en te kunnen, quam besoecken, die ick besich vont met een Conterfeytsel na
,, een Schilderye te Teyckenen, dat hy by
,, na gansch volvoert hadt, de Teyckeningh
,, besiende, merckte yets onaengenaems daer
,, in, dat my occasie gaf van eens om te
,, sien en te mercken hoe hy doch mochte
,, geseten hebben, en hoe hy het Tafereel
,, mochte beschout hebben, doch dat niet
,, konnende bemercken door dien sijn sit-
,, tingh, met my in te laten, verandert was,
,, nam de vrymoedigheydt om het hem af
,, te vragen, die my oock soo onnoosel en
,, eenvoudigh antwoorde, als het seer on-
,, kundigh van hem ghedaen was; nament-
,, lijck, dat hy aen een Tafel gheseten, en
,, dat 't stuck Schilderye aen de slincker
,, zijde op de grondt neer hadde gestaen,
,, alsoo dat ick seeckerlijck bemerckte, dat
,, hy veel hooger dan sijn Tafereel had ge-
,, seten, daer en boven dat hy telckens de
,, Schilderye by na over Schouders had
,, moeten aenkijcken, waer op ick niet en
,, konde nalaten al lachende te seggen (ge-
,, lijck het oock waerachtigh waer was)
,, dat ick de swaeyen van sijn ghestadigh
,, omkijcken duydelijck inde Trony van
,, sijne Teyckeningh konde zien, want al-
,, le de Parthyen waren buyten 't Kruys

Exempel van misgrepen die konnen begaen worden als men sijn Principael niet recht voor hem stelt.

 ,, vande

,, vande Tronye gedraeyt, daer en boven
,, was 'er een geheel ander generael in, als
,, in het Principael, en dat ick daerom oc-
,, casie had ghenomen, om sulck te onder-
,, vraghen, waer van vorders noch andere
,, reden vielen; soo dat hem overtuyght
,, vindende, van die misslagh beter onder-
,, richten liet.

Men sal oock sijn Papier, ofte daermen op Teyckent vijf à ses vellen dick, om de hardigheyt te voorkomen, op een Panneelken, of *Port de Folys* van stijf bort-papier gemaeckt, leggen, en op sijn schoot houden, en met de Knyen soo hoogh optillen als doenlijck is, ofte met de slincker hant steyl om hoogh houden, als op de Titel-Plaet van dit Tractaet eenighsins vertoont wort: Soo sal 't gene ghy Teyckent by na voor u op sijn ent staen, en aldus doende sult ghy beter konnen sien of het gene ghy maeckt, gelijck is met u Principael, 't geen ghy anders plat neerleggende, of gedraeyt of gekeert sittende, niet en sout sien, om reden als geseyt is.

Datmen voor het beginnen sijn Principael naukeurig moet bespeculeeren.

Dit waergenomen zijnde, soo isset oock dickwils seer voordeeligh, datmen sijn gansche Tafereel met een stercke aendacht besiet, en een wijle tijdt met de oogen nagaet, en van stuck tot stuck met de ghedachten doorwandelt, observeerende wat daer al in is, hoe het sich met elkanderen vereenight en koppelt, waer het hooghste en laegste is, en diergelijcke, tot dat ghy by na de geheele ordinantie, der Schilderye, Print of Teyckeningh in u gedachten hebt

hebt in gevotmt: Gift dan voor een begin, het midden van u Principael, dat hebbende, wijst dat met een stipken Kòòl op U Papier aen, dan neemt acht op de grootste Beelden (soo daer meer als een is) en merckt hoe hoogh, ofte wat ghedeelte sy van het Tafereel komen te beslaen; in welck speculeeren gy sult gewaer worden, dat het lange beschouwen dat ghy te vooren gedaen hebt, een wonder groot behulp komt te gheven, om hier door de juyste verdeelinge op u Papier te konnen gissen; tot welcken eynde het mede niet ondienstigh is, datmen sijn Papier, ofte daermen op Teyckenen wilt, ten naesten by deselve forme geve die het Tafereel, Print, of Teyckeningh heeft, wel te verstaen na proportie, daer of daer ontrent, langhwerpigh of inde hooghte of vierkant, en dierghelijcke, maer is onnoodigh datmense juystvormigh af-line, ten sy by voorval, en dat alles om beter de ordineringe volgens 't Principael te konnen schicken, dat meest plaets neemt wanneermen kleyne dingen vergroot, of groote dingen verkleent. Hier toe soo ghebruycken sommighe ruyten, daerse hun Principael mede overslaen, ende verdeelen van gelijcken haer Papier met gelijck getal van tralyen, om alsoo van ruyt tot ruyt alle dinghen op sijn behoorlijcke plaets te brengen; dat seer gemackelijck, maer als een Ezels-brugh, met kleen voordeel voor de Jonckheydt gebruyckt wort: Want dewijle sy haer op dese Bies-bossen, of Swemdobbers komen te verlaten, soo en krijgense

Begin van stellingh.

Waernemingh om sijn Ordineeringh wel te gissen.

Hoe sommige haer Principael met ruyten beslaen.

Misslagh daervan.

ſe nimmermeer geleerde Oogen in 't hooft om ſelfs te konnen ſien waer in de geheele kennis, en proportioneele aen een-bindingh van een ſchoon Beeldt, of Koppelinghe van een ganſche ordinantie beſtaet dewijl ſy altijt (om met een woort de ſake uyt te drucken) maer ſtucken en brocken leeren maecken, om dieſwille datſe door de tralyen en ruyt-lynien verhindert worden, en de Oogen laten beguychelen even ghelijckmen ſiet dat de beſchouwers vande Kermis-ſpeelen, Poppe-danſſers en Potſionelloos, door draden, en tralyen, de Ooghen verhindert en 't oordeel benomen worden, alſoo datſe niet en konnen ſien, op wat wijſe de bewegingh van deſe levenlooſe Menskens geſchiet.

Watmen mach toe-laten om de Leer-lingen te gemoet te komen.

Maer om de eerſte Leerlinghen wat te gemoet te komen, en haer een weynigh te verlichten, ſoo ſoumen mogen toe-laten eenighe reyſen haer Principael met twee lynien vanden eenen hoeck tot den anderen kruys weeghs te lynien, op datſe wat te beter ſouden konnen ſien, wat parthyen ſich ontrent deſe of gene hoeck, midden, onder, of boven komen te vinden, 't gene, wanneer het maer een Beeldt is, bequaem met een Lynie recht op en neer kan ghedaen worden, welck om ſijn Principael niet met lynien te bemorſſen bequaem met een draet daer over te ſpannen kan geſchieden.

Datmen hem op deſe kruc-ken niet en moet verlaten.

Doch op alle deſe dingen en machmen ſich niet verlaten, maer ſoo haeſt als 't mogelijck is die laten varen en eens voor al de ſack geven,

Wel

Wel is waer dat een goet Meester willende sijn Ordinanty die hy te vooren net en uytvoerigh heeft geteyckent op sijn Doeck of Tafereel brengen, deselve met ruyten slaen moghen, maer dat gheschiet meer om de veerdigheyt wille, dan om eenige andere reden, want hy, die te vooren met groote vlijt sijn Ordinantie in een Teyckeningh heeft konnen wel doen, kan sich verseeckeren, het op een Doeck oock te konnen doen, indien hy den tijdt daer aen wil te koste hangen; dan die het andersins uyt de vuyst kan doen, en wil doen, hy sal geenen kleynder Meester daerom ghenoemt worden. Om nu oock noch de moeyten voor te komen van sijn Ordinantien of schetsen te door-kruyssen, of met draden t'elckens weder over te spannen, kanmen een vierkant raemken van een bequame groote nemen, en bespannen dat met gelijckwijdige ruyten, door swarte draden vlack tegen de onder-zijde aen, leght dan u Teyckeningh op een Panneelken dat even soo groot als u Raemken is, steeckt dan met twee pinnekens u Raem daer over heen vast, en soo doende kunt gy u van dese Tralye in allerhande voorval dienen. Andere en oock de meeste part onder de Oude, pleeghden in plaets van hunne Ordinantien in 't kleyn te Teyckenen, Teyckeninghen op Cartonnen, of Papieren aen een gheplackt, soo groot als hunne stucken wesen souden, gansch uytvoerigh te Teyckenen, ghelijck wy doorgaens in 't leven der Schilders by *Carel Vermander* beschreven, konnen afnemen

Uytvlucht voor een Meester om sijn ordinantie door ruyten op sijn Tafereel te brengen

Een raemken te maecken datmen in alle voorval kan gebruycken.

Hoedanig d'Oude hare Teykeningen op groote Cartonnen plaghten te maecken.

men, van welcke Cartonnen oock noch eenige ſoo hier en daer, by ſtucken en brocken ghevonden worden: Doch moetmen weten dat deſe manniere meeſt gebruyckt wiert tot dinghen die op natte Kalck, of in *Freſco* moeſten Geſchildert worden, in welck Schilderen ſy haer door ſoodanige Teyckeninghen beſt konden verſeeckeren. Doch laet ons weder keeren tot het begin van ſtellinghe, en leeren de eerſte Schets van een goede Teyckeningh aenvanghen, datmen na alles 't geen geſeyt is, alſdan met een luchtige handt yder op ſijne eygene plaets doen moet, eerſt de voornaemſte deelen, daer na de mindere, en voorts al watter in is, ſoo ſal het ſich terſtont openbaren of uwe giſſinge en ſtellinge goet ſal zijn; Doeter noch by, dat ghy u van elcken treck die ghy aenwijſt, eerſt met goede reden en opmerckinge verſeeckert, wel acht ghevende op de groote en generale parthyen, latende de kleynigheden en breeckingen der groote deelen varen, tot nader ſtellinge en Correctie, waer vanw' in't vervolgh ſullen ſpreecken; aldus doende ſult gy niet alleene verſtandig, maer oock veerdigh en met luſt langhs een ſeeckeren wegh tot u Oogh-merck komen: daer-entegen ſoo ghy u gewent ſonder op-merckingh, en als ſinneloos u dinghen te beginnen, ſonder al vooren te weten waer het heen wil loopen, ſult het ſelve geſtelt hebbende, herſtellen, en wederom ſtellen, en noch andermael geſtelt zijnde, van onluſt overwonnen werden, en uwen Geeſt uytbluſſen,

Men moet ſich in 't ſtellen van elcken treck verſeeckeren.

bluſſen, ofte ten minſten groot verdriet aen doen : En dan even eens weſen als onbedachte Schippers die haer ſonder Compas op Zee begeven, te mets dan niet en weten waerſe Landen ſullen, alſdan uyt wanhoop, de handt vande Roerſpadel houden, de moet verlooren geven, 't Schip aen weer, wint en ongenade der golven bevelen, en alſoo jammerlijck omkomen. Daerom moet het den Jongelingen op 't hooghſte aengeraden weſen, goede acht te geven op hare onluſtighe ghenegentheden en haeſtighe quade driften, om die te overwinnen, en met een Courage voor te nemen, aen het gene men meent in twee of dry uyren te konnen afteyckenen, een ganſchen dagh of twee te beſteden.

Datmen met gedult ſijn haeſtigheyt en paſſien moet overwinnen.

Op deſe wijſe en ſult gy niet alleen langſaem en voorſichtigh beginnen, maer ghy ſult eer gy gemeent hadt, en beter als gy anderſins ſoud' gedaen hebben, u dinghen met een luſtige voortganck in 't leeren komen af te doen.

Als ghy nu uwe Schets ten Ruwſten doch evenwel voorſichtigh aengeweſen hebt, ſiet dan met een gheſet en aendachtigh Oordeel of uwe ſchickinge goet is, en of ghy de Actien, of Werckingen, en al 't gedoen van het Beelt of Beelden dieſe in u Principael hebben, oock in uwe Teyckeningh kondt ſien. Want de werckelijcke beſigheydt moet ſich inde alder-eerſte en ruwſte Schets al ſeer ſterck vertoonen, eer ghy u van wat goets mooght verſeeckeren; gemerckt de Actie de Ziel van de

Werckelijckheyt der Actie moet ſich inde eerſte Schets vertoonen

Schilderye of Principael is, en by gevolgh oock van uwe Teyckeningh moet wesen. Dit dan hebbende soo begint uwe Schets al wat nader en nader te besnoyen, en netter op te schicken, hier een weynigh afnemende, daer wat aenlappende, wantmen dat met de Teycken-Kool bequamelijck doet, aenghesien sy haer laet uytwissen, daerom sy wel een gesegent middel voor de Leerlingen der Teycken-konst mach genoemt worden, dat oock selfs het Schetsen met Pot-loot eenighsins kan verdragen wanneermen 't lugtigh weet te handelen, daer toe het Broodt bequaen is om uyt te wissen, dat oock wel met andere trecken over te gaen verdwijnt. Men sal oock groote sorge dragen, datmen in dit nader formeeren en op-stellen, de eerste goede Actie niet en bederft, dat seer licht kan gebeuren, soo wanneer datmen geen acht en geeft, door wat buygende of drayende Parthye dese of gene Werckingh in u Beelt sich komt te vertoonen, of door wat party te verminderen, of te veranderen, die wederom bedorven wort; merckt noch vorder aen of de oorsaeck vande Werckingh uwer Schets, geschiet door deselve reden daerse in u Principael door wercken, op dat ghy u van evenredige trecken, en buygende deelen mocht verseeckeren, en alsoo deselve, en niet een andere Werckingh in uwe dingen gewaer worden meught.

Netter stellen.

In't netter stellen toe te sien datmen d'eerste goede Actie niet wederom en verliese

Dan soo maeckt uwe Teyckeningh met een Spelt, op u Panneelken of *Port de Folys* vast; setse neffens het stuck Schilde-

rye, of principael, gaet wederom op u plaets sitten, en besiet uwe stellinge alsoo een wijle tijt met opmerckingh als in vergelijckingh tegen u Principael, en doet het met een groote lust en wensch, om sooder eenige fouten in zijn, die uyt te vinden, wandelende tot dien eynde met naeuw opmerckende gedachten, u gansche Teyckeningh door en door, telckens die, soo in 't bysonder, als in 't generael met u Principael Confereerende, ghy sult alsdan ontwijffelbaer bemercken, wat misstellingen ghy daer in hebt begaen, zijt dan niet verdrietigh noch traegh, maer verbetert die soo flucx alsse sich opdoen, en dat gy wel geoordeelt hebt vanden misslagh, en waer het aen hapert, en door wat daet die sal konnen verbeetert worden, op dat gy niet de onrechte partye aengrijpt, ofte dat gy door 't verbeteren van dit of dat niet verraden en wort van meerder misslaghen, want dat is in 't gemeen den aert vande fouten, diemen in een Teyckeningh, of Schilderye vint, dat wanneer men d'eene verbetert, terstont sich wederom een andere opdoet, invoegen d'eene fout de andere beklapt, daerom datmen met seven oogen, als het spreeck-woort seyt, moet omsien en wacht houden. Indien ghy dan recht wilt studeeren, soo en laet hier geen misgreep passeeren, met overleggingh van inde naeste reys beter op te passen, of nader correctie te doen, want soodanighe Teyckeningen souden namaels een geduerigh verwijt van uw' ongedult en leuyheyt wesen,

Hoemen sijn Teyckeningh tegen sijn Principael sal Confereeren.

Fauten, soras alsmen die siet moetmen sonder uytstel, verbeteren.

wesen, en ghy soud' door dit gheduerigh uytstel oock nimmermeer tot geleertheydt komen. Overwint dan liever u selven, neemt patiency, om alles wat ghy weet tot volmaecktheyt van u Teyckeningh by te brengen, in dese te doen, op dat ghy alsoo vande eerste dag de beste, beginnen mogt een gewoonte te maecken, van uwe dingen, voorsichtigh en geduldigh te leeren uytvoeren.

Beter een goede Teyckeningh, dan hondert sonder opmercking.

Dit moet ghy u onfeylbaer voorstellen, en boven wil, of weer-sin gheloo-ven, dat het u meer voordeel, en voortganck inde Konst sal geven, een goede en welbestudeerde Teyckeningh te maecken, dan hondert sonder opmerckingh; hierom moetmen trachten meer lust te hebben in het Teyckenen, dan wanneer alsmen-gheteyckent heeft, ghelijck ons *Seneca* in een sijner Brieven dat seer aerdigh voordraegt, als hy den aert van een rechtschapen Schilder aldus beschrijft, Het valt den Constenaer genoeghlijcker (seyt hy) te Schilderen dan Geschildert te hebben, d'ernstige bekommernisse die hem ontrent het gansche beslagh sijnes Wercks besich hout vint een sonderlinge lust inde besigheydt selve: De Vreught der gene die 't van 't voltrocken Werck ter zijden leggen, is nergens na soo groot; sy genieten nu de Vreught harer Konste, daerse te vooren de Konst selver genooten, soo lange namentlijck alse noch Schilderden. 't Welck alles leert datmen liever moet doen, als gedaen hebben.

Ten

Ten is mede niet ongeraden (voor die haer volkomen tot de rechte manniere van ſtudeeren willen overgeven,) ſomtijts als men vermoeyt is, ſijne Schets voor een uer of twee uyt de handt te leggen, en ſich onderwijlen ergens anders in vermaecken, het ſy in een goet Boeck te leſen, of in fraye Print-Kunſt te ſpeculeeren, dat den Geeſt inſonderheydt kan op-wecken; want door het aenſien van heerlijcke dingen, voelt een recht Beminner der Konſte ſich telckens op een nieuw aengeprickelt tot neerſtigheydt, gelijck wy u dit daerom oock aenraden, om wederom met luſt aen 't Werck te gaen, en 't ſelve met een verſſe en onvermoeyde ooge te beſien; en duſdoende ſal het u wel dickmael gebeuren, datje menige fout in u Teyckeningh ſult ſien, die u te vooren onmogelijck waren te mercken. De reden daer van is om datwe alſdan ons eygen werck aenſien als 't Werck van een ander, datwe noyt gheſien en hebben, en alſdan valt onſe ooge lichtelijck op d'een of d'ander miſſlagh die wy dadelijck bekeuren; daer-en-tegen, om dat wy aen onſe Wercken van 't begin ſien hoedanigh die in 't worden voortkomen, en ſoo lange daer op kijcken tot ſy in hare volkomene geſtalte voltrocken zijn, ſoo komt'er gelijck als een ghewoonte van de dingen ſoodanigh te ſien alſſe zijn, aen onſe oogen, welcke verhindert, dat de miſſlagen dieder allengskens ingeſloopen zijn, tot ons beſeffen niet licht en worden overgebracht.

Watmen tot verpoſingh ſal doen.

Om ſijn dingen wederom met een verſſe ooge te beſien.

Op datmen de fouten beter mach uytvinden.

Hoe 't komt dat wy de fouten ſomtijts niet ten eerſten en komen te ſien.

De

De waerheyt hier van kanmen leeren uyt de daeghlijckſe ondervindingh, gelijck alsmen by Exempel ſien, een nieu ofte wonderlijck fatſoen van Kleedinghe, die ons dunckt miſmaeckt of ongracelick te ſtaen, en die oock in haer ſelven dickwils tegen de reden zijn, ſoo kunnen wy 't gene ons daer in dunckt te miſhaghen, terſtont beriſpen: Maer komende in ghewoonte ſoo datwe eenen ruymen tijt langh deſe dingen voor onſe ooghen ſien, ſoo krijgen wy in plaets van een afkeer, een liefde tot deſelve, invoegen datwe dat gene, daer wy te vooren veel ghebreecken in ſagen, nu met groot behagen als wat frays beginnen aen te ſien, en dickwils vervoert worden tot navolginge; inſonderheyt wanneer wy in 't begin de reden niet hebben onderſocht of het oock op eenige gevoeghlijckheyt ſteunde. Hierom dan iſſet noodigh, datmen de gebreecken ſoo haeſt alſſe haer opdoen terſtont moet helpen, en niet wachten tot datter (om reden als geſeyt is) een gewoonte aen onſe oogen komt, die 't verſtandt als verdooft, daer op doet ſtille ſtaen.

Alle welcke opmerckingen, in alle manieren van Teyckenen voor een algemeene Regel moeten waergenomen worden, het zy na Teyckeningen, Schilderyen of ront Boetſeer-Werck, ja in 't leven ſelfs, immers daer het de gelegentheyt van tijt en plaetſe toelaet.

Wat vorder aen gaet het om-trecken, ſchaduwen, en uytvoeren, daer van ſullen wy

wy op 't eynde van dit Boeck een algemeene onderwijsinge geven, en verschceyde mannieren op sijn plaets aenwijsen; en nu overgaen tot

Den Derden Trap, namentlijck tot het

NA-TEYCKENEN,

van Ront Boetseer en Playster-Werck.

Van welckers nuttigheydt wy hier vooren in 't kort hebben ghesproocken, en daerom noodigh oock een weynigh vande bysondere Eygenschappen die daer ontrent waer te nemen zijn, yets te seggen. Teyckenen na ront Boetseer en Playster-Werck.

Daer moet dan in dese oeffeninge voor eerst wel aengemerckt worden, datmen een goede plaets verkiest, en insonderheyt wel acht geven om bequaem licht te hebben, want aen de hoedanigheyt des lichts veel ghelegen is, aenghesien men hier de playsantie, macht, en gratieuse verkiesinge, die door de toevallen van behoorlijcke vlacke schaduwen en daghen veroorsaeckt wort, selfs moet soecken. Des soo sal een ruym wijt luftigh en hoogh licht, dat niet al te vluchtigh, maer eenparigh en gestadigh swevende in u Kamer blijft woonen, komende door een vack of Venster-gat, vande Noorder zijde, seer voordeeligh zijn, om de Lichamen tot de minste parthyen Men moet goet licht verkiesen om 't ront te Teyckenen.

aen-

aengenaem te vertoonen. Doch soo de gelegentheyt van u Kamer sijn licht uyt het zuyden schept, soo kunt ghy een raem van dun geolyt Post-papier ofte dun Lijnwaet in uwe Venster-sponde setten, om door dat middel het licht vande Sonne, dat daer dickwils een groot deel vanden dagh sal wesen, te versachten, en eenparigh over uwe Kamer te doen schijnen. De hooghte nu van het licht moetje soodanigh verkiesen, (indient in uwe vryheyt staet) dat de lengte vanden overslagh die de schaduwe van yeder Lichaem op de vlacke grondt doet vallen, gelijck sy, ofte liever een gedeelt minder is, als de hoogte van dat selve Lichaem.

Middel om 't licht goet te maken.

Op wat hooghte men dat licht verkiesen moet.

Merckter noch by aen, dat hoe nader het licht, hoe stercker de dagen en schaduwen komen te zijn; en hoe verder daer van daen hoe flauwer men die op de Lichamen komt te mercken.

Men kan oock bequamelijck des Avonts het nacht-licht gebruycken, welcke eenige prijsen, om het vlack schaduwen wille, ghebruyckende ghemeenlijck daer toe een Lamp, die wel versien is van suyvere Oly en verscheyde Lemmetten, dese die hangtmen op een bequame hooghte; en op dat sich het licht niet te veel en verstroyen, maer by elkander blijven, en des te stercker op u Beeldt of Ront-werck vallen soude, oock om dat het aen die zijde aen welcke ghy sit, geen hinder aen u gesicht doen en soude, dat u het beschouwen van u Principael verhinderen konde, soo setmen van

Nacht-licht, en hoemen dat gebruycken sal.

van achteren daer yets voor, van ſtijf Bort-Papier, ofte eenigh ander tuygh dat dun en niet doorſchynigh en is, invoegen dat de zijde vande Lamp die na u toe ſiet, duyſter is, en 't licht voor uyt van u wegh, na u Beeldt gaet, doch alſoo, dat ghy noch lichts genoegh op u handt ontfanght om te konnen ſien 't gene ghy Teyckent: dat genoeghſaem van onder en ter zijden ſal voortgebracht worden. Merckt hier ontrent noch vorder aen, datmen in deſen geen Keers en mach gebruycken, overmits die af-brandende het licht doet Leeger vallen, waer door de ſchaduwen en ligten van 't Principale Beeldt, komen te verloopen; 'tgene de Lamp niet en doet. Doch dewijle dat het Teyckenen by 't Nacht-licht, dit onderworpen is, dat het ſeer harde en afgeſnedene ſchaduwen en ſtercke lichten voortbrenght, waer doorder ſeer veel in wreetheyt, Koperachtige blinckende hooghſels, flicker-lichten en glaſighe reflexien vervallen, ſoo plachten ſommige om hen hier voor te hoeden, met tuſſen het licht en het model een Raem van fijn en dun geolijt Papier te ſetten, ten eynde haere ſchaduwen ſachter mochten weſen.

Datmen geen Keers en mach gebruycken.

Nacht-licht geeft harde ſchaduwen.

Oock ſoo moetmen toe-ſien dat zijn Playſter-Werck ofte geboetſeerde Beelden niet glanſigh ofte blinckende en zijn, want dat ſoude u verleyden, en veroorſaecken, dat al 't gene ghy daer na Teyckenen ſout ſeer koperachtigh ſchijnen ſoude, daerom datmen ſich ſal wachten ſijn ronde Beelden te Schilderen, ofte te gronden, ten ware

Playſter-werck machmen niet met glanſige Verwe beſchilderen

 alleen

alleen met Terpentijn-Olyge Verwe welc-
ke ganſch doof en ſteenigh opdrooght.

Daghlicht de natuerlijcke en beſte dag.

Echter is in allen deſen, het dagh-
licht boven al te prijſen, en daerom ooc
geraetſaemſt; alſoo men daer in een ſimpe-
le eenparigheyt van dagh en ſchaduwe, e
natuerlijcke reflextie ſien kan: Ten war
yemant genegen was evenwel ſijn Winterſ
Avonden met die Oeffeningh te beſteden
en dan kanmen de bequaemſte middel n
dat yeder ſijn gelegentheyt toelaet uytkip-
pen, 't geen oock alles met goede voort-
ganck, en om elkander op te wecken, me
geſelſchap kan geſchieden.

Middel om eenige natuerlijcke reflextie inde beſchaduwde deelen te veroorſaken.

Men ſal oock achter het Principale Beelt
een Wit of Grijs Papier ſetten of hangen
om door dat middel beter eenighe ſacht
en natuerlijcke reflextien voort te brengen
en wel meeſt om de deelen die in ſchadu-
we komen wat uyt te doen redden, en d
wiſſigheyt der omtrecken ſekerder te on-
derſcheyden; inſonderheydt wanneer gee
Muyr ofte yets anders daer achter is, da
een bequaeme uyt-heffingh kan te weeg
brengen.

Wat diſtantie men ſal nemen om te ſitten.

Nu ſoo verkieſt u eene bequame diſtan-
cy, en die voor al niet te dicht; in 't ge-
meen ſetmen ſich ontrent drymael ſoo ve
als 't gene groot is, dat ghy Na-teyckene
wilt; doch en is dit geen noot-dwangh e
wort niet altijdt verſtaen vande Lenghde
die de hooghte van u Beeldt heeft; wan
waer ſouwmen dan blijven, ſoo wanneer
men na een Beeldt Teyckenen ſouw da
levens groote was, by aldien datmen dae

dry

dry lenghden af ſou ſitten: Ses voet voor een behoorlijck Menſch ghereeckent geeft 18 Voeten, welcke diſtantie menighmael te groot ſoude weſen; invoegen datmen meeſt op de gevoeghlijckheyt moet letten, van hoe verre men bequamelijck het weſen ende alle parthyen kan bekennen; en ſoo lange alſmen die noch kan onderſcheyden, en ſitmen niet licht te verr' af; alſoo datmen ſich moet ſchicken na dat de dingen groot of kleyn zijn, en oock na datmen die kleyn of groot, of uytvoerigh wil Teyckenen. Sommighe hebben voor ghewoonte datſe in 't eerſte hare dinghen in een redelijcke groote diſtancy ſien, tot dier tijt, datſe het Generael daer van, in hare Teyckeningh hebben; dit doenſe op datſe door het dicht by-ſitten, en 't ſien op de kleynigheden niet en ſouden verhindert weſen, het generael te vatten. Daer na ſetten ſy ſich nader by, om hunne Teyckeningh oock nader uyt te voeren; welcke alles een goede ſin ende meeninghe heeft; doch daer leyt deſe ſwarigheyt in, datmen door veranderingh van Plaets, oock veranderingh van gezicht heeft, ghelijck de eerſte regel vande Perſpectijf leert; inſonderheyt in onbeweeghlijcke Voorwerpen, daer onder de Plaeſter en Boetſeer-Beelden eenighſins konnen gereeckent werden: Invoegen dat daermen inde eerſte diſtanty ſomtijts onder teghen eenige deelen aenſiet, men inde tweede mindere diſtantie, boven op ſoodanighe Parthyen komt te ſien, en ſomtijdts oock gheheel het tegen-

Hier in moetmen op de gevoeglijckheyt letten, en ofmen de dingen om uytvoerigh te Teykenen ſeecker genoegh beſchouwen kan.

Hoe ſommige haer hier in dragen.

Welcke een goede meeningh heeft, maer is een groote miſſlagh.

onderworpen.

deel. En alwaert saecke datmen zich in desen al wiste te schicken, en 't Oogh op een ende selve hooghte houden, soo soude het doch veranderinghe geven; insonderheydt aen ronde Lichamen, daermen nu meerder, dan wederom minder van ziet na dat de distanty groot of kleyn genomen wort: Derhalven soo sal het best wesen een bequame sit-plaets te nemen, ende die te behouden: En om'er in 't generael yets van te bepalen, soo seggen wy, dat van twee quaden noch verre het beste is, datmen wat te ruymen, dan te engen distantie neme.

Vorders soo moet ghy dese sit-plaets soodanigh nemen, dat U oogh met een rechte linie het Model of Principael kome aen te zien: en op dat ghy beter de schickinge der Parthyen van u Beelt sout konnen met bescheyt aenmercken, soo neemt een swarten lijvigen draet, daer onder aen een Lootjen hanght, en besiet alsoo langhs de selve, wat parthyen van u Beeldt, dat zich inde rechte van dese linie vinden, en in wat voegen sy d'een onder d'ander komen te vertoonen, en hoeveel het dese of gene zijde buyten de linie overvalt, datmen om seeckerst de vergelijckinge te vinden, met een linie over sijn Teyckeningh te haelen doen kan. Begint alsdan U Beelt te schetsen en te stellen, achtgevende op alles dat vooren van het Na-teyckenen van Teyckeningen, en Schilderyen geseyt is.

Middel om te sien hoedanigh de partien haer met elkander schicken.

Nu soo souden wy volgens onse order, tot den laetsten Trap, (zijnde het natuerlijck

lijck leven) moeten komen, maer het ſchijnt eerſt wel noodigh, datwe mede yets ſeggen aen-gaende de kennis vande Anatomie, ofte uytwendige gedaente, ſoo der Menſchen als der Dieren; voornamentlijck vande Muſculen; overmits deſe kennis ten hoogſten noodigh is, inſonderheyt tot het Teyckenen na 't leven, in welcke ſy tot een mercklijck licht kan dienen; Ja men mach vry ghelooven, dat de Teycken en Schilder-Konſt ons dwinght, alle Muſculen die tot de bewegingh der leden dienen, te verſtaen: Want den Teyckenaer die grondige kennis vande form en natuere der Muſculen, en Tendonen ofte Coorden heeft, ſal terſtont den Cours en bewegingh van een lidt konnen weten, en het ſal hem in 't beſchouwen van 't naeckt aenwijſingh geven (ſchoonſe zich ſomtijts ſeer twijffelachtigh opdoen) hoedanigh datſe in elkander ſluyten, en welcke Muſculen door het te rugh trecken van een Tendoon komt op te ſwellen, en wat andere daer-en-tegen loſlaten en in-krimpen. Daer-en-tegen die de ſelve ſlechts in 't wilde en ſonder fondament verſtaen, en weten niet als in allerhande ſlagh van Actien, een en de ſelfde Muſcul op eenerley wijſe en plaets te vertoonen: Ja veele zijn ſoo onwetende bot, datſe in een werckende Actie, alle de Muſculen dieder uytwendigh in een Simpele ſtant des Lichaems konnen geſien worden, uytbeelden, om quanſwijs te toonen dat ſy des verſtaen, en dencken niet eens dat door de werckelijcke bewegingh ſommige

Kennis der Muſculen noodig te verſtaen, om na het leven te Teykenen

Misſlagh van ſommige die willen toonen datſe de Muſculen verſtaen

Musculen sich intrecken, andere wederom werden uyt-geduwt. Doch alsoo hier toe veel vereyst wort, om de kennis, aert eygenschap en werckelijcke veranderingh deser Musculen alle aen te wijsen, soo hebben wy voorgenomen hier over te stappen om 't selve in 't vijfde Boeck van onse algemeene Schilder-Konst te verhandelen alwaer wy, soo veel als tot aenleydingh noodigh sal wesen, in 't breede sullen spreken, vande evenredige Proporty, Musculen Beweginghe, Werckingh, Gewight en Tegenwight, Welstandt, Schoonheyt, Actien en wat dies meer in Beelden en gebruyck der Ledematen waer te nemen is.

Anatomie so veel tot de Schilder-Konst behoort sal in ons groot Werck volkomen geleert worden.

Nu komen wy tot de dingen die in het Teyckenen na 't leven te observeren zijn.

't Leven is overvloedigh.

't Is kennelijck dat het Leven, en de Natuere overvloedigh en in allen volmaeckt is, en dienvolgende soo is haer geringhste Heerlijcker om na te volgen dan des besten Meesters Hant-werck; gelijck den Ouden vermaerden Schilder *Eupompus*, dat eens voor een Lesse gaf aen sijne Descipulen die nu machtigh waren, om alleen sonder hulp van Bies-bossen te swemmen; dat ons nu hier een spoor moet geven, om soo ras alsmen de maniere van andere haer Konstigen Arbeydt na te Bootsen hebben bekomen, neffens dat, tot het natuerlijck leven selfs te gaen; als zijnde het noodighste van allen. Hier toe isset dat de Leergierige Discipulen malkander gaende moeten maecken, tijdt en gelegentheydt van een bequame plaetse uytkiesen, ende met

eenige neerstige Borsten een Collegie maken, om een dach ofte twee, ten minsten een ter Weecke na het levendt naeckt te Teyckenen. Want dit een nuttigh en loffelijck ghebruyck heeft, en seer voordeeligh is tot bevorderinge der study; het sy dan dat sy dat doen onder het opsicht en onderwijs van een goet Meester, ofte in Collegie onder haer acht of thienen, niet uyt in-sicht van malkanderen door dese by een komste te verleyden, ofte om te rallieren, en den kostelijcken tijdt door te brengen met elkanders Teyckeninghen te beschimpen, maer om d'een den anderen stil en heusselijck op te wecken, en met een neerstigh Exempel voor te gaen; malkanders fouten na de kennis diemen heeft, onder verbeteringh van eens anders Oordeel, beleefdelijck aen te wijsen.

Opweckingh en nuttigheyt van het leven te volgen.

Collegie verkiesen en tot wat eynde.

Wanneermen nu tot desen eynde, een Geselschap dat met sijn ommeganck accordeert, uytgepickt heeft, soo moetmen dan met eenparigheyt van stemmen trachten na een bequame plaets, en daer by een soodanigh licht als wy hier vooren in 't Teykenen na Playster-Werck hebben geleert. Siet oock voor al om na een goet en rechtschapen Man, ofte Model (gelijckmen die noemt) die voor u staen sal: Maeckt dat ghy een Mensch krijght van een rustighe Postuer, breet van Schouders, schoon van Borsten, wel Gemuscult, vleesighe Dyen, rancke Beenen, en snelle Voeten; van een brave lenghde, maer voor al niet Dick of plomp van Kop, noch dick in een gedron-

Plaets en Licht.

Model hoedanigh dat van gestalte moet zijn.

gen, doch wel dat hy breet van Rugge, ende die een weynigh verheven of gebogen is, een Menſch alſoo geſtelt, wert in 't algemeen voor een ſchoon naeckt bekent: en ſtaet hier in 't voorby gaen te noteeren, datmen ſich in 't ſien en Oordeelen van ſchoone Leden, oock wel kan komen te bedriegen, inſonderheyt om van die deelen te Oordeelen, daer van wy aen ons eygen Lichaem eenige quade geſtalte hebben; invoegen dat ſoo een Schilder, ofte Teyckenaer geen wel-gemaeckte Handen, Voeten ofte Beenen heeft, hy ſal oock ſelden die van ſijn Model wel konnen onderſcheyden; Ja wat meer is, hy ſal deſelve oock gemeenlijck qualijck maecken, niet tegenſtaende dat die Parthyen van ſijn Model een goede geſtalte hebben; en duſdoende ſal hy in veelen komen te dwalen, niet wetende waer aen het hapert, ten ſy dat hy ſich met groote ſtudy daer tegen komt te ſetten. Om welck te doen haer ſommige met groot neerſtigheyt (ſoo wanneer datſe een Model hadden dat met eenparigheyt van Oordeel, voor ſchoon ende wel gemaeckt wiert aengeſien) lieten meten, en onderſochten alſoo, in wat parthye ſy in ſchoonheyt min of meer waren verſchillende; op dat ſy dat ghemerckt hebbende, haer met byſonderei op-merckingh ſouden wachten, om die ſelve fouten, dieſe in haer eyghen Perſoon vonden, in het Beelt datſe Af-teyckenden, niet te begaen. Welcke leſſe *Ludovicus Davincy* ſijne Deſcipulen als wat byſonders op-gaf. En ſeeckerlijck

Hoemen ſich in 't oordeelen van ſchoone Leden, en oock in 't navolghen kan komen te bedriegen.

Wat ſommige voor een middel hebben aengewent om deſe misſlagh te verbeteren.

kerlijck ſoo heeft het eenighſins ſijn bedencken; dewijl dat die miſſlagen ons aengebooren, en als in 't verſtandt zijn ingedruckt: Want de Ziel die als de Meeſterſe van het Lichaem is, ſchijnt oock meeſt altijdt eens geſint met het Oordeel, en daerom iſſe ghenegen om die gelijckenis van 't Lichaem datſe bewoont, mede te deelen aen de Wercken, die van beyden worden voorgebracht.

Uyt wat oorſaeck dat die misſlagh miſſchien ontſtaet.

Men ſal oock een goede manniere ſoecken, om 't Model wel te ſtellen, en goede Actien te verkieſen, dat doet (om alle Wan-order te verhoeden) by om-gaende beurten: En laet die, die het ſijne beurt valt, te vooren een Actie by gedachte op Papier Geſchetſt hebben, om in 't ſtellen den tijdt niet ydel te laten paſſeeren; het zy dan dat het eene Actie is die bedacht, ofte na de Inventy van een goet Meeſter komt, gelijck dat by Memory uyt aenſien van Print-Konſt, of Teyckeningen kan geſchieden; gelijckmen veel fraye, zedige, en wonderlijcke aendachtige Actien, ende Beelden ſiet, onder de dingen van *Raphel*, *Primaticio*, *Carats*, *Iulio Romano*, *Polydoor*, *Teſta*, en menighte andere verſtandighe, ſoo Oude als hedendaeghſe Meeſters; daer in dat yder ſijnen vryen wil, en luſtighen Geeſt in navolgen mach. Oock ſalmen acht geven op de Natuerlijcke Actien, die by wijlen uyt eygene beweging van u Model komen te vallen, welcke ſomtijdts veel grootſer, wercklijcker en aendachtiger komen te zijn dan die met voordacht geſtelt

Hoemen het Model wel ſtellen ſal.

Hoemen oock wel eenige Actie na andere komt te volgen.

Natuerlijcke gevallige Actien, dickwils beſt.

ofte bedacht konnen worden ; dese moetmen waernemen , ende niet voorby laten gaen, want 't is in dit geval dickwils beter te houden datmen heeft , dan te soecken 't geen verr' van Huys, en onseecker blijft ofmen het gesochte vinden sal.

Plaets en Dagh.

De plaets nu van u Model te stellen is een bequamen dagh, als van 't Ront-werck geseyt is, en by aldient kout is, soo leert de Natuer datter tot verwarmingh van 't Model een Kachel ofte Vyer-stoof inde Kamer gestoockt moet werden, ten kosten van 't gemeene Collegie.

Verscheyde manieren van Actien stellen.

De Actien diemen stellen wilt, die doetmen ordinair op de platte Vloer: Maer om eenige bysondere, sittende, leggende, of andere aendachtighe Actien te stellen, is een Tafel van gemeene hooghte seer bequaem ; en men kan daer op, door het afhangen van 't een of t'ander deel des Beelts, seer aerdige , grootse en ghevallige werckingen vertoonen, insonderheydt wanneermen die wat boven 't Oogh aen te sien, verkiest.

Beelden een weynig boven 't Oogh, toonen in 't gemeen groots.

In dese verkiesinge moetmen letten dat alle de Leden van u Model, ghelijck een Verbondt komen te maecken, en dat sult ghy (in 't korte aengemerck) door dese volgende alghemeene regulen konnen verkrijgen. De reste der bysondere waernemingen sullen wy in ons Boeck vande Anatomie, neffens de beweginghh der Leden en des selfs werckruygen, waer door de actuele beweginghen ghelchieden, aenwijsen.

De Leden moeten in alle Actien een verbondt met elkander maken.

Neemt

Neemt dan voor eerst wel acht, dat het Hooft niet na de selve zijde vande Borst maer elders anders gekeert is, dat is dat het niet recht eenen wegh met de midde-lijn vande Borst en gaet, want dat heeft selfs in 't leven een groote mistant, en worden die welcke sulcks doen, stijve jordens en diergelijcke genoemt; die niet konnen ter zijden om sien of moeten Hooft, Borst en Buyck gelijck omdrayen; even alsse in-de Klucht van *stijve Piet*, dat tot schimp seer drolligh weten na te apen. By aldien nu het Hooft na de rechter Schouder gekeert is, soo brenght die Schouder een weynigh voorwaerts na de slincker toe, en doet soo oock in haer tegendeel, anders om, het geeft een grootsheyt: Of by aldien dat de Borst haer buytenwaerts uytsteeckt soo laet het Hooft hem na de regte zijde keeren, en de parthyen vande rechter Schouder hooger zijn dan die vande slincker; en soo het Hooft om hoogh kijckt soo mag het niet verder achter over buygen, als dat het gesiende mach ghesien worden, dat is, datmen kan mercken dat het voorwerp Lijn-recht tot den Oog-Appel ingaet. In 't ommesien en mach het Hooft (schoon 't Model dat doen konde, dat ick niet geloof dat licht om doen is, hoewel ick 't wel heb Geschildert gesien,) niet verder omdrayen, als dat de Kin even de Schouders kan bereycken, ontrent daer het sleutel-been met de bovenste Arm-pijp vereenight.

In een goede Actie geeftmen voornamentlijck acht op het Hooft.

Hoeverr' een Beeldt mach omsien.

Den Schouder welcke den last draeght, laet

laet die altijt de hooghste zijn, soo salmen de Actie die een Beeldt in 't op-tillen en dragen vanden last moet doen, seer duydelijck sien.

Actien in de Schouderen waer te nemen.

Daer den Schouder laegst is, daer moet de Heupe uyt-swancken.

Inde Heupe.

Stelt dien Arm voor welckers Been achter uyt komt, en welckers Been voorkomt, schickt dien Arm achterwaerts, op datse alsoo niet gelijckelijck en gaen. 't Gene te leeren is uyt den ganck der Vier-voetige Beesten; 't welck soo in 't algemeen den generalen welstant is, om de Leden eeniger maten Kruys-wijs, door elkander te doen Wercksaem schijnen.

Inde Armen en Beenen.

Hoe wel dit inde Wapenhandeling geen regel houdt.

In 't voor, achter ofte van ter zijden overbuygen, moetmen het Beeldt door tegenswaerte van eenige andere Leden in sijn Center en Balance houden; aen welcke kennis veel gelegen is, en sonder neerstigheyt niet wel en kan verkreghen worden, daerom wy oock desen regel aenraden, met neerstigheyt en opmerckingh te ondersoecken, dewijle sy een bysondere nuttigheyt in sich heeft, om te leeren voorkomen dat uwe Beelden niet onnatuerlijck en wercken, noch al staende of sittende overhoop en tuymelen. Daer-en-boven soo doet de kennis hier van met groot vermaeck sien, hoe wonderlijck dat de Natuer sich weet te behelpen, om het eene Lidt tot des anderens behulp te doen verstrecken: Gelijck wy dat breeder in ons vijfde Boeck vande Mensch-Kunde sullen toonen.

De Wight en tegenwight in de Actien der Beelden, wel te verstaen vereyst goede opmercking.

Het

Het voornaemste nu dat generaellijck in 't stellen van een Beelt te observeeren is, is het Hooft wel op de Schouderen te setten, en de Borst wel op de Heupe, en de Heupen wel op de Voeten; en dat voorts de Actien van het Beelt met alle sijne Leden alsoo gestelt zijn, en een soodanighe uyt-druckinghe hebben, datmen uyt haer kan Oordeelen watse willen vertoonen, 't welck kortelijck het gene is dat wy hier van hadden aen te mercken.

Generale weistant der Beelden.

Thans soo salmen oock een bequaeme sit-plaets nemen, op een redelijcke distantie soo 't de Plaets toelaet, voor al mede niet te dicht, gelijck wy van 't Boetseerwerck geseyt hebben.

Eenighe setten haer plat op den grondt neer, andere gebruycken tot gemack eenen Sit-stoel, daer in yeder sijn wel-gevallen moet volgen, en oock na dat yemant ghesint is sijn Beeldt te verkiesen. Men sal sich oock niet gewennen de Oogen op een anders Schets, ofte Teyckeningh gheduerigh te laten swieren, als ofmen die wilde navolgen, en van 't leven af-wijcken; want ofmen schoon sulcks niet in 't sin heeft; soo heeft dickwils het aensien van een anders dingen sulcken verleydende kracht, datmen sich selfs komt te vergeten, en somtijts tegen beter weten, in dese misslagh vervalt: Hoewel datmen niet en kan misprijsen dat de gene die noch wat onkundigh zijn, om het leven wel te onderscheyden, dat sy haer soo veel als doenlijck is by de beste Teyckenaer van het Collegie vervoeghen, niet

Manniere hoemen sitten sal om te Teykenen.

Datmen eens anders Teyckeningh niet en moet begapen, noch naapen.

Om wat reden de onkunstighste sich moeten vervoegen by de beste van 't Collegie.

niet om sijne Teyckeningh na die van sijn Met-gesel te maecken, maer om te zien sijne manniere van beginnen en van stellen, in wat voeghen hy dese of gene parthye siet, en met welcken treck hy dit ofte dat Teyckenachtigh komt aen te wijsen, en oock om somtijts met beleeftheyt een woordeken van onderwijs te vragen.

Watmen in 't gemeen moet observeeren.

In het Schetsen en stellen van sijn Beelt salmen dan voor eerst goede acht gheven, hoe yeder parthye sich met het geheel vereenight. Ten tweeden op de proporty: Ten derden op de Actie of doeninge des Beelts, en voorts gelijck wy hier vooren hebben geleert.

'tModel sal zijn Actie niet te langh staen.

U Beelt eeniger maten gestelt hebbende, soo salmen een weynigh rusten, op dat het Model niet moede en wert en sijn Actie laet vervallen, of in een ander herschept.

Alsdan kanmen na een weynigh verposens wederom aen 't Werck gaen, en tot vorder uytvoeringe komen, van welcke wy een generale onderwijsinghe op 't eynde van dit Boeck sullen geven.

Pericht voor de onkundige.

Alleen soo willen wy dit met een woort noch aenraecken, (insonderheyt voor die gene welcke noch wat Onkundigh en langsaem zijn, om neffens een ander geleert Teyckenaer, in een uer dry of vier een Beelt uytvoerigh af te Teyckenen, ten sy daer over te loopen als een Haen over de gloeyende Koolen) dat soo wanneer soodanighen sijn gansche Beeldt voorsichtigh heeft omgetrocken, alsdan een groot

gedeelte,

ghedeelte, het ſy de Borſt, den Rugh, Armen of Beenen, uyt-kippen tot welck hy meeſt begeerigh is om ſijn meeſte ſtudy op te doen, en die te volmaecken, mits dat hyſe te vooren een goede ſchickinghe met de andere Parthyen ghegeven heeft. Want anderſins ſoo en ſalmen niet licht het zy in 't byſonder ofte in 't geheel, een Beeldt in ſijn volkomen Leden leeren uyt-voeren: Want den tijdt veelmael niet toe en laet een gantſch Beeldt juyſt te vol-teyckenen, ten zy voor die gene, die al-reede vaſt en veerdigh daer op zijn. Waer-om de Liefhebbers van Academy-Beelden te Teyckenen, ſoo in Vranckrijck als in Italien, by-wijlen oock wel die mannier hebben ghehadt, in twee ofte dry onder-ſcheyde by een komſten niet meer dan een volkomen Beeldt af te Teyckenen, ten eyn-de ſy net en uyt-voerigh mochten leeren Teykenen. Doch het zy hoe datmen doet, dit gaet onfeylbaer ſeecker, dat het meer voordeel weſen ſal een Beeldt half ofte vierdepart Natuerlijck en volkomen ghe-teyckent te hebben, dan een ganſch Beelt dat in ſijn generael noch wilt, onſeecker en on-opgemackt is. Maer men moet trag-ten 't ſelve door veel doen, en gewoonte, allenghskens ſtouter, gewiſſer en veerdi-ger te doen: 't welcke door deſe mannie-re moet verkregen worden. By na op ge-lijcke wijſe alſmen de Kinderen eerſt hal-ve, en daer uyt heele Letteren Leert ma-ken, diemen haer dan wijſt tot woorden t'ſamen te voegen, om daer door een vol-

In Italien en Vranckrijck wort dickwils 2 a 3 mael over een Beeldt geteykent

komen Zin-rijcke reden te konnen voortbrengen.

Hier souden wy oock noch yets konnen aenmercken, om by het Nacht-licht na 't leven te Teyckenen; dan alsoo wy in het Teyckenen na Ront-werck daer van yets hebben geleert, en dat de waernemingen, wijse en manniere een is, soo gaen wy dat hier voorby.

Lantschap Teykenen ten hoogsten nut en vermakelijck.

Maer eer wy van het leven afscheyden, soo en konnen wy niet wel nalaten, oock kortelijck aen te wijsen, de nuttigheyt van het Teyckenen van Landtschappen, Verschieten, Bergen, Duynen, Bosschadien, Struycken, Kruyden, Ruynen, en allerhande Dieren des Velts, als Paerden, Ossen, Koyen, Schapen, Bocken, en watmen dies meer te Landewaert ontmoet; als zijnde voor de Teyckenaers (boven de verlichtinge die het inde verposingh vande ghewoonlijcke Beeldt-Oeffeningh geeft) een vermaeckelijcke Study, en nuttighe uytspanningh; daer-en-boven een middel om sich Universeel inde Konst te maken: Want hy en kan voor geen groot Meester ofte kloecke Geest in achtingh wesen, (seght *L. Davincy*) die slegts in een dinck „ volmaeckt is; daer zijn weynige sulcke „ plompe herssens of sy sullen mettet tijdt „ tot het wel-doen van een saeck konnen „ geraecken: Invoegen dat een Jongelingh „ die niet ghelijckelijck alle deelen vande „ Konst en bemindt, hy sy soo kloeck als „ hy wil, hy sal nimmer tot een groot uni„ verseel Meester werden. Men siet in 't gemeen

Datmen alle Study vande Schilder-Konst moet beminnen.

gemeen van Teyckenaers ofte Schilders die geene genegentheyt en hebben tot het gene de Lantſchappen betreft, en ſy daer toe verſocht worden, ofte aenleydingh krijgen die te maecken, of om na 't leven te gaen Teyckenen, datſe haer dickwils laten voorſtaen dat die Study te ſlecht is om haren tijt daer aen te verquiſten; en door deſe en andere nalatigheyt geſchiet het dat ſoo weynigh haer ſelven algemeen inde Konſt konnen maecken. Maer om deſe miſſlagh te verbeteren, ſoo iſſet raetſaem datmen ſich des Jaers twee, of drymael te Landewaert begeeft, om na de verſcheyden Zayſoenen, de Lantſchappen, en wat daer ontrent tot voordeel vande Univerſeele Study kan ghehaelt worden, na 't leven af te Teyckenen: Inſonderheyt kanmen dit ſeer lichtelijck doen, wanneermen ſich in een Landt bevint daermen fraye Geſichten van verſchieten, heuvelachtige Landeryen, Bergen en Duynen, Geboomten, Struycken, Ruyghten, Kruyden, Wateren, en dierghelijcke kan te ſien komen, ghelijckmen die (om niet wijt te loopen) in 't Landt van Cleef, Luyck, en Aacken, den ganſchen Rijn-ſtroom langhs en daer-omtrent, wel te beſien kan komen, oock wel hier en daer in Hollandt. Van Italien of Vranckrijck wil ick nu niet ſpreecken, want dat genoegh vermaert is door de menighvuldige Afteyckeningen en Schilderyen die ons dagelijcks voor oogen komen.

Wat Lant ſtreecken fraye geſichten hebben.

Welcke na by ghelegenſte Contreyen, men inde beſte Somer-Tijdt in een

Weeck 3 a 4 sou konnen besoecken, en sic aldaer met Geselschap Oeffenen: Alle ten eynde datmen het Leven ende Natue re in allen verstaende, hem selven daer va by noodigh voorval, als van eenen verstar digen Meester soude konnen dienen.

Hoe sommige door Instrumenten het Lantschap van 't leven hebben leeren door trecken.

Verscheydene onder de Oude, hebbe om haer in dese Study te Oeffenen, ver scheyden behulp-middelen bedacht en in werck gestelt, om een Landtschap na 't le ven af te Teyckenen; ofte om Schilder achtigh te spreecken, van 't leven door t trecken. Dat sommige met een Instrumen met draden gespannen hebben gedaen, an dere met een boghtigen Triangel en twe Kruys-snaren, en dierghelijcke. Welck mannieren wy souden aenwijsen, en 't ma ken vande Werck-tuygen vertoonen, indien wy niet en sagen datter meer moeyten, en onkosten als nuttigheyt in was gelegen.

Kruckcn zijn onnoodigh voor een die wel te been is.

Evenwel om de Liefhebbers der aerdige vindingen yets tot Zin-spelinge mede te deelen, soo hebben wy de mannier var *L. Davincy* niet willen verberghen, maer die Cortelijck voorstellen. Wanneer (seyt

Hoedanig L. Davincy het Lantschap leert afteyckenen

„hy) datmen het Vlack van een gansch „Landtschap op het aldernauwste, na het „leven wil Teyckenen, soo neemt een „vierkante ruyte Glas, die wel vlack en „effen is, de groote van een half vel Pa- „pier, stelt die wel vast in een Raemken „ofte yets anders, tussen U gesicht, en „'t Lantschap dat ghy Afteyckenen wilt, „wijckt alsdan wat meer dan ontrent een „spanne lenghte achterwaerts, en stelt door

middel

„ middel van eenigh Inſtrument, U Hooft
„ ſoodanigh vaſt dat het van ſijn plaets niet
„ kan verdrayen, doet dan een oogh toe,
„ ofte bedeckſe liever, en neemt een Pin-
„ ceel en treckt met eenighe donckere af-
„ ſchijnende Verwe, alles op het Glas dat
„ ghy daer door komt te ſien, dat gedaen
„ zijnde kondt het dan op een ſchoon Pa-
„ pier overdrucken en netter uytvoeren.
Dus verre de leſſe van *Davincy*. Doch mijns oordeels ſoo iſſet met alle deſe dingen als met de Kreeften, aen welcke meer te peuſelen dan te eten is; en men kan ſich (voor die een weynigh de Doorſicht-kunde verſtaet) daer ontrent genoegh met het Oogh behelpen, ſoo wanneermen daer te deegh op acht geeft; want het voornaemſte dat in een Lantſchap moet waergenomen worden, is de Natuerlijcke houdinghe, en de perſpectijf, dat daer in weſende, ſal vorder aen de Gelijck-formighe trecken weynigh gelegen weſen; des ſoo en behoeftmen ſich met Glaſen, noch ramen niet te behelpen, dat al valſche Leyts-luy zijn die vanden rechten wegh afwijſen; daerom die oock ſelden van groote Meeſters zijn weerdigh geacht om de handen daer aen te ſlaen.

Die manier om haer kleyn belangh wederſprooken.

Tot hier toe gheſproocken hebbende vande dingen die in yeder Trap der Teycken-Konſt noodigh te verſtaen zy, ſoo ſoo willen wy nu oock yets ſeggen

V. Hoofdeel

Vande algemeene Stoffen en Cryonnen waer mede datmen

TEYCKENT,

Als oock waer op men deselve komt te gebruycken;

Vande stoffen daer mede datmen Teyckent.

Op datter niets dat eenighsins in bedencken komt, voorby en mochte gegaen worden.

Teycken-Kool en haer gebruyck.

't Is in 't gemeen het gebruyck datmen tot de eerste Schetssingh en stellinghe van sijne Teyckeningh de Bus-Kool besicht, insonderheyt voor de Leerlingen, als zijnde een groot behulp voor de Jeught, Ja selfs oock voor Meesters, ofte die nu al vast inde Teycken-Konst geworden zijn; Overmits datmen al 't geen daer mede gestelt is, en niet na onsen wensch en behooren uytvalt, 't selve veelmael kan uytwissen, en andermael herdoen. Oock gebruycken eenige het Pot-loot om hunne schetsen en eerste stellingen te maecken, daer sy dan eenen vasten en wissen ommetreck met de Schrijf-Penne of eenigh ander bestandigh Kryon, met naeuwer op-merckingh over heen maecken. Doch dit is nutter voor Meesters en vaste Teyckenaers, als voor Jonge Leerlingen die het net-uytvoeren van nooden hebben, en daerom sich aen de Teycken-Kool moeten gewennen.

Pot-loot.

De

De andere ſtoffen nu daer mede datmen uytvoert en opteykent zijn veel en verſcheyden, en daer in kan niemant een Wet geſtelt worden, dewijl yder ſijn luſt daer in voldoen moet. Sommige ghebruycken het Root-Krijt ofte Roode Aerde, welcke wel de gemeenſte onder alle de ſtoffen is, 't ſelve wert oock by alle Teyckenaers in Italien doorgaens gebeſicht; van ghelijcke is oock het ſwart Krijt ſeer bequaem; maer men kan dat niet altijt aentreffen dat goet is: In 't gemeen ſoo heeft het twee gebreecken, die de Teyckenaers ſeer verdrietigh maken, de eene is dat het te weeck, kortbrakigh en brockelachtigh is, d'andere dat het veeltijdts hart en ſteenigh is; Ja ſelfs 't gene eeniger maten goet is, wert dickwils door de warmte vande handt ſoo hart, dat het ongebruycklijck is, daerom het niet wel inde Sack en mach gedragen worden; doch kanmen dit door dickwils aen de Tongh een weynigh voght te maken en ſomtijts wat af te ſchrapen eenighſints te goede komen. Sommige leggent in een vochtige Kelder, andere gravent met Zout inde Aerde, op dat het ſacht mochte blijven, en diergelijcke getalm meer.

In 't verkieſen van Teycken-Stoffen heeft yder ſijn vryheydt.

Root-Krijt.

Swart-Krijt.

Gebreck in 't ſelve.

In het Koopen ſalmen het bekennen goet te zijn, ſoo wanneer daer buyten op eenighe geele ſwavelachtighe plecken ſich vertoonen, en op de Tonge gheproeft, Zoutachtigh zuer, en geſmy in 't ſnyen is. Om deſe en andere moyelijckheden te vermijden, ſoumen het Root-Krijt konnen verkieſen, dewijl ſulcks meeſt altijdt be-

Waer aen het goede te kennen is.

quaem is, daermen oock wel met Swart Krijt wat onder Teyckent, en eenighe toetsen en diepselen mede maeckt, soo als 'er heden ten daghen noch veele Teyckeningen gesien worden, van Italiaense, en andere Meesters. Oock teyckentmen met de Pinceel datmen wassen noemt, en dat doet men met Sappen en Incten, als daer is Roet, ofte Bitter uyt de Schoorsteen, gevreven Indigo, gemenght Root-Krijt, en diergelijcke: Maer voornamentlijck is den Oost-Indischen Inct een fraye stoffe, die sich met simpel Regen-water ghemenght seer wel en suyver laet gebruycken; insonderheyt wanneermen vande oprechte Indische, dat is Sineesche heeft, want deselve wert hier te Lande, Ja selfs oock in Indien nagemaeckt, en vervalst. De beste Sineesche kanmen kennen soo wanneer die glat en effen is, wat hardachtigh, en in 't vrijven met Water weynigh vande stoffe afneemt, nochtans terstont een suyvere blauachtige Inct of Tincture geeft. Met desen Inct schrijven de Sinesen wanneer die op eenen Marmer steen gevreven is, en worden selfs onder hen voor groote Kunstenaers gehouden die desen besten Inct konnen maecken; ghelijck dat by *Athanasius Kircherus* in sijn *Verheerlijckt Sina* breeder te lesen is. d'Andere nagebootste, is soo ras die nat wort wat voos, savelachtigh, swart en in 't vrijven sterck afnemende, daer aen men die moet onderscheyden.

Wassen.

Oost-Indischen Inct de beste stoffe om te Wassen.

Nuttigheyt van het Wassen.

Dese vindinge van met Pinceel te Wassen, is een seer fraye manniere voor diese

weet

weet te handelen, of luſt heeft om deſel-ve te ghebruycken, want ſy is met eenen oock een aenleydingh tot het Schilderen, en wijſt eenighſins de handelingh van 't Pinceel aen. Maer anderſins om de vaſtig-heyt wille, ſoo is voor de Leerlingen het Teyckenen met de beſtandighe Krijt-Pen-nen beſt.

Men leert oock veeltijts de Jonckheydt met de Schrijf-Penne Teyckenen, welcke wy hier tot ons voornemen, ront uyt willen tegenſpreecken, en de Jeught niet aenra-den, ten zy die voor hebben het Gravee-ren ofte Plaet-Snyen te leeren, maer tot de Schilder-Konſt achten wy 't maer tijdt verlooren, en een moeyelijcke Pijn-banck voor de Leerlingen, die haer menighmael na heele groote Printen Teyckenende, ſchier te barſten ſitten en artſeeren. En al-hoe-wel dit ſelfs by veele Meeſters is in Oeffeninge geweeſt, ſoo moetmen weten dat ſy deſelve meeſt hebben ghebruyckt, om veerdigh ende met ſtoute artſeringhen haer dingen Meeſterachtigh aen te wijſen, dat oock meeſt maer ruwe dingen en zijn, maer daer toe gebruycktmen oock wel in plaets van een Schijf-Penn' een Pen van Riet, daer men hier te Lande oock wel de Huyſen en Loodſen mede bedeckt, en meeſt over al op de Scheeps-Timmerwerven ghe-noegh te bekomen is. Dat te gelijck geel-achtigh, glat en fijn, dun ende hardt, en dat gaef in 't Snyen is, wort bevonden het beſte te weſen.

Teykenen met de Schrijf-Pen, tot de Schil-der-Konſt onnoodig te oeffe-nen.

Riet-Pen.

Men neemt in 't gemeen de ſtucken tot

 de

de Pennen een Spanne langh, en verſnijdt die als een Schrijf-Pen, datmen hier aen twee eynden kan doen, de ſpleet moet wat langhachtigh zijn op datſe wat loſſer vloyen ſoude, en een weynigh fijn, om ſoo wel luchtige en Eele trecken, als breede en ſmeerige ſtrijmen daer mede te konnen halen. Deſe Riet-Pen is ſeer bequaem om Lantſchappen, Ruynen, ende andere ruſtige dinghen te Teyckenen; heeft een byſondere loſſigheyt in 't handelen, in 't gemeen ghebruycktmen die met Roet en ſchoon Water, oock wel een weynigh gemeenen, ofte Ooſt-Indiſchen Inct daer onder, dat een aerdigh ghebroocken Coleur geeft; ſtaet oock daer-en-boven ſeer groots en Meeſterlijck, in wat Teyckeningen dat het zy, is oock by d'Oude wel bekent gheweeſt, als de naergelatene Teyckeningen en Schetſen, onder de bewaringe van verſcheyde Liefhebbers, daer van ooghſchijnlijcke bewijſen geven.

Geolyde Coól.

Behalven alle deſe is oock de Ge-olyde Kóól een ſeer nutte ſtoffe, om mede te Teyckenen, maer moet niet ſwaer-moedigh gehandelt werden: Is oock meer tot groote en ruſtighe Beelden dan tot kleyne en Curieuſe dingen bequaem; oock om groote Cartonnen van ganſche Ordinantien te Teyckenen, als d'Oude Meeſters veel plaggten te doen. Op Gront-Papier laetſe ſich heel wel en ſacht ghebruycken, inſonderheydt wanneerſe goet is; daerom datmen vande fijnſte Kool moet uyt-ſoecken, Pennen daer van Snijden, en leggenſe een uer of

of twee inden Lijn-Oly, diemen dan uytneemt, en met een doeckje afdrooght om de kuysheyt wille, en terstont gebruyckt, want alsmen die soo lange laet buyten den Oly leggen datse van hun selven beginnen te drooghen, soo zijnse haest onbequaem en hart. Noteert oock dat de Pennekens heel langh moeten wesen, want sy seer af-slijten ende terstont onghebruyckelijck zijn.

Daer wert oock noch een tweede soort van stoffe in 't Teyckenen gebruyckt, namentlijck tot de hooghsels, soo wanneermen op Gront-Papier Teyckent; en daer toe gebruycktmen gemeenlijck vande Kley daermen de Toebacks-Pijpen af backt; dese roltmen (weeck zijnde) in Pennekens, een Vinger lanck: Maer alsoo de Pennekens in 't Rollen dickwils aende eynden hol worden, indienmen daer niet voor en siet; soo drucken sommige de Kley in een vierkante form, plat op een planckjen, by na een Pinck dick, wel dicht t'samen gekneet, en snyen daer dan lange vierkante Pennekens af; welcke alsdan van binnen dicht gesloten zijn; Dan laetmense droogen inde Sonne, ofte by haer selven; en zijn alsoo tot haer gebruyck bequaem: het af-schrapsel en af-brockelinge kanmen met nat maecken weder t'samen kneden, en tot sijn vorighe standt brenghen. Nu tot een stercker Hooghsel, soo neemtmen oock wel Wit-krijt; en is dienstigh, om by gheval hier en daer een sterck Hooghsel te maecken. Dit kanmen oock om de brockelachtigheyt

Tweede soort van stoffe tot het Hoogsel.

Pijp-aerde

Wit-krijt.

tigheyt voor te komen, een weynigh op een Kool Vyer leggen, en brandent wat, waer door het wat harder wert, en oock te vaster op 't Grondt-Papier hout; dan men moet sien, dat het soo langhe niet op 't Vyer leyt tot het steenigh wert, dat lichtelijck kan ghebeuren; welck gebrandt Krijt by gebreck van Pijp-aerde, wel alleen kan gebruyckt werden.

Koleurde Cryonnen

De voorseyde witte Pijp-aerde, kanmen oock wel ghebruycken om allerhande gecoleurde Cryonnen van te maecken; datmen aldus doet: Neemt van dese Pijp-aerde, en tempert daer in soodanige Coleur van Verwe, als ghy u Cryon van Coleur wilt hebben, en dat soo veel als u Pijp-aerde lijden kan om te konnen aen malkanderen houden: Want door de Verwe wortse kortbraeckigh; daerom datmen een drupken dun Gom-water kan ondermengen, en kneen dit dan wel vast in elkander, en makender Pennekens van, diemen drooght als boven; soo sullense seer bequaem zijn, om hier en daer het zy in Schetsen, Ordinantien en Teyckeningen, de dingen Schilderachtig, met haer eygene Coleuren, aen te wijsen; en dan door Gom-water halen; waer door de Cryonnen dan vast worden, en het af-schueren ontvlieden. Andere maecken dese Cryonnen met oude Lijm, Gom en andere stoffen, daerse gansche Conterfeytsels seer aerdigh en natuerlijck mede Teyckenen konnen, die by na Geschildert schijnen. Deselve Cryonnen vallen veeltijts hart, en ongebruycklijck; En daerom

daerom is die manniere onſeecker, ten ſy men daer wonder fix op is.

Wy ſouden noch wel eenige andere ſtoffen daermen mede Teyckenen kan, als Pot-loot en diergelijcke, te boorde brengen, die wy niet alle noodigh achten, overmits aen de ſtoffe minſt ghelegen is, en al even eens is waer mede datmen Teyckent; en daerom hebbenwe maer vande voornaemſte geſproocken. Doet 'er by, dat, ghelijcker weynigh is ghelegen waer mede datmen Teyckent, oock ſeer weynigh onderſcheyt is, in de dingen daer op datmen Teyckent. Maer om van elcx evenwel een woort te ſeggen, ſoo is bekent, dat het Teyckenen op Papier, de gemeenſte Mannier is; en al-hoe-wel andere Parquement, Taflaturen of andere dingen gebruycken; ſoo willen wy echter by het Papier Blijven; des ſelfs ſoorten en Coleuren zijn verſcheyden, en konnen oock bequamelijck in onderſcheyden mannieren gebeſicht werden. Het witte Papier heeft in 't generael dat ghebruyck, datmen daer op ſeer net en uyt-voerigh, met veellerhande Teycken-Cryen, het zy Artſeeren, Reuſelen, of met Sappen waſſen, Ja oock met Water-verwen Schilderen kan: Dan, alſoo op het witte Papier, het Hooghſel vande witte Cryonnen geen plaetſe en kan hebben, maer datmen alle Hoogſels en vlacke dagen net moet uytſparen, en door den gront van 't Papier vertoonen, ſoo ghebruycktmen verſcheyde gecoleurde Papieren, die Aſch-graeuw, Grijs, Ros-

Aende ſtoffe minſt gelegen.

Waer op men in 't gemeen Teyckent.

Wit Papier.

Gront-Papier.

achtigh

achtigh ofte blaeuw zijn ; aen welckmen hedendaeghs al gemaeckt, ſeer licht komen kan : en daer niet me te vreden zijnde, of datmen dat wat vaſter en ſuyverder hebben wilde, ſoo kanmen ſoodanigen Tincture of Verw-Water van bitter uyt de Schoor-ſteen, en wat Inct daer onder, of eenige andere Coleuren, t'ſamen mengen alſmen ſelfs begeert, en ſtrijcken die met een Spons lughtigh en eenpatigh over goet en vaſt Papier ; dat droogh zijnde, ſeer bequaem is om met Hooghſels, en allerhande Stoffen en mannieren op te Teyckenen. Hier op iſſet dat het Hooghſel een ſonderlinge kracht heeft, en een groot behulp inde Teycken-Konſt komt te geven, alſmen die verſtandelijck (na 't gene wy hier van op ſijne plaetſe ſullen ſeggen) komt te beſteden.

Hoemen dat ſelfs kan maken.

Vande ſtoffen daer mede men Teyckent gheſproocken hebbende, dient nu (eerwe tot ſwaerder dingen komen) oock wat geleert te worden.

Vande handelinge en manniere diemen gebruycken moet.

Aende manniere is weynigh gelegen als 't maer wel gedaen is.

In het Op-teycken en uytſchaduwen van ſijne Teyckeningen ; niet tegenſtaende mede weynigh gelegen is, en tot de ſaeck niet veel en doet, het zy dan datſe Gearſeert, Gereuſelt, Gedoeſelt, of Gewaſſen is, als het maer wel gedaen en wert ; dat

is,

is, dat uwe Teyckeningh, neffens een vaſten omtreck, ſijn ſachtigheyt, vlackigheyt, en quickachtighe kantigheyt heeft, volgens de eygenſchappen die wy dies aengaende ſullen aenmercken: Want het gaet met de handelingh van Teyckenen, even als het met veel fraye Schrijvers gaet, die elck een byſondere hant en ſwier van letteren hebben, nochtans alle goet ſchrift ſchrijven; ſoo dat hier elck diende te ſien, wat maniere hem meeſt behaeght, en eerſt op het beſte van hem wil gedaen zijn, en onpijnlijck vande handt wil; oock moetmen hier de luſt een weynigh plaets geven. Evenwel en is 't niet ongeraden, dat de Jongelingen in het Na-teyckenen van Teyckeningen, deſelve manniere en handelingh van hun Principael ſoecken na te volgen, op datſe alſoo een begin van handelinghe mochten bekomen, die haer door het veel Teyckenen allenghskens tot een manniere ſchicken mocht, om hun al haer dagen by te blijven, en die haer eygen te maecken. Daerom dat het oock noodigh is, hier van in 't korte yets te ſeggen, dat tot opmerckingh van verſcheyde mannieren, dienen kan.

Datmen de luſt in't verkieſen van een handeling moet waernemen.

Leerlingen is geraden de handeling van hun Principael te volgen.

Het zy dan voor eerſt, als ghy Artſeert, ſoo let wel dat ghy die niet ſchrabbeligh noch mager en haelt, maer liever wat breet en ſmeerigh; oock ſoo moet ghy die van boven na beneden halen, dat is, van het fijne ofte ſcherpe na het breede toe: Nu, ſommige eenparige en vlacke ſchaduwen, moetmen over al even breet en ghelijck maecken.

Artſeeren.

Manniere hoe te doen.

Teycken-Pennen hoe te vatten.

maecken. Daer is oock aen het houden vande Teycken-Pennen een bysondere greep, die u soo hier, als in allerhande manniere van Teyckenen dienstigh is; namentlijck, datmen sich van Jonghs aen moet ghewennen sijn Pennekens, 't sy Kool of Kryonnen, langh te nemen, en die in het vatten wat verr' voor uyt houden; invoegen, dat het achterste ent binnens Hants, en laegh by de gront komt te zijn, en niet steyl op gelijckmen de Schrijf-Pen houdt; want dat in het Teyckenen, Kinderachtigh en maer broddelaers mannier is: Maer een Meysterachtigh Teyckenaer hout sijn Pennekens recht uyt; waer door men oock dat voordeel bekomt, dat de Cryon-Pennen soo licht niet slomp en worden; waerom datmen die in het Teyckenen moet gewennen om te drayen, soo slijten daer t'elckens wederom nieuwe punten aen, alsoo datmen die lange gebruycken kan sonder sijn Pennekens veel te moeten scherpen; daermen andersins wel geduerigh met het Mes inde handt diende te sitten, om die te schrapen en fijn te maecken, welck veel tijt doorbrenght, en seer onnoosel voor een braef Teyckenaer gedaen is; ten ware alsmen dede, als my van sommighe Curieuse Teyckenaers van Parijs bericht is, die gewoon zijn, selfs inde Academien of Teycken-Schoolen, een Jongen nestens hen te hebben om hunne Pennekens gestadigh soo fijn als een Naeldt te maecken, dat niet wel yeder sijn gelegentheydt toelaet, noch oock niet noodigh is; nochtans in

Misslagh.

Nuttigheyt van dese manniere.

Wat sommige Teykenaers te Parijs doen.

eenige voorval mach, en moet 't selve geschieden, 't sy in eenige dingen van uytvoerighe Tronikens, Handen of Voeten; maer wy spreecken alleen vande gemeene manniere, en waer men sich aengewennen of wachten moet.

Reuselen.

Wat nu het Reuselen belanght, 't selve is mede een seer goede manniere, en verscheelt weynigh van het Artseeren; alleen, dat het dicht In malkanderen sonder treck of striemen moet ghereuselt werden; en wanneer datmen een Teyckeningh met dese manniere begint uyt te schaduwen, soo moetmen die flaeuw, vlack, en eenparigh aenreuselen, en snel tegen de kanten vanden dagh aensetten; invoegen dat uwe Teyckeningh daer begint uyt te sien, al offe met eenerley Coleur door de Pinceel gewassen waer: Dan soo schaduwtmen die inde donckerste en sterckste schaduwen wat verder uyt, als op sijn plaets sal geleert werden. En aengesien een Teykeningh door dese handelingh alleen, niet veel gratie noch Meersterachtigheyt en bekomt, maer seer plat en mager staet, soo moetmen die hier en daer met lughtighe Artseeringen overgaen; oock om eenighe schaduwen die wat te hart tegen 't Licht mochten stooten, hier door wat te versachten; die dan kantigh en te gelijck sacht sullen toonen te zijn. Daer na salmen daer eenige nepen, douwtjens, toetsen of diepselen komen, die quinck-achtigh en ongheacht daer in setten, en alsoo sijn Teyckeningh gansch op-maecken: Door welck

Reuselen alleen heeft niet veel gratie

Artſeeren en Reuſelen geeft een goede welſtandige mannier.

welck doen ghy ſult bevinden, dat het Artſeeren hier een groot behulp en aerdigheydt aen uwe handelingh ſal geven; invoegen ghy door het veel doen van Reuſelen en Artſeeren door elkanderen, een Meeſterlijcke manniere ſult bekomen.

Doeſelen, en algemeen gebreck van 't ſelve.

Nu, de derde manniere van handelinge die noemtmen Doeſelen; 't welck geſchiet door Boom-wol in een Schaght geſteecken, waer mede datmen de Schaduwen diemen Gearſeert ofte liever Gereuſelt heeft, in malkander Doeſelt, dommelt en verdrijft; dat oock wel met een ſtomp of afgeſleten Pinceel kan gedaen worden. Doch alſoo deſe mannier wat fijmelachtigh, myſer, en niet ſeer Schilderachtigh is, maer veel eer 't Werck vande Leer-Jongens der Silver-Smits en Steen-houwers gelijckt; ſoo willen wy daer niets van ſeggen, als 't gene ons daer in tegen-ſtaet; namentlijck, datmen door het Doeſelen gemeenlijck in een ſteenachtige Stijfvigheyt, in vooſigheydt, en in verbreeckinghe vande ſnelle ſchaduwen, en vlacke parthyen vervalt; ten ware eenige kleyne en Curieuſe dingen, of datmen het met groote voorſichtigheydt, gedult en langen arbeyt konde doen, ſonder daer door inde geſeyde gebreecken te vallen, gelijck wy wel ſoodanige ghehandelt hebben geſien, die ſeer goet waren, maer was al voor wat onghemeens te houden.

Meeſterlijcke hant greep in 't Teyckenen.

Iſſet evenwel dat ghy eenige aengename ſachtigheyt of ſmeltinge in uwe dingen brengen wilt, ſoo gewent u in het Teyc-

kenen

;enen hier en daer met een Vinger, ofte lechts met de Pinck 't ſelve wat te verdrijven; niet ſmoddeligh, maer met een uchtigheydt, alleen daer 't den noot vereyſt, en daer het de quickige aert der Teyckeningh niet wegh en neemt, of bederft; gelijck veele goede Meeſters in 't Schilderen van groote dingen, den Duym en Pinck dickmael ghebruycken: Want dat hebben groote Meeſters voor ghewoonte gehadt, datſe maer eenerley dingh, Teycken-ſtof van Pen of Cryon inde hant hadden, daerſe hare Teyckeningen mede volvoerden en maeckten ganſch geen gebruyck van met Cattoentjens, en Voddekens te ſitten morſſen: Doch indiemen yets Curieus en net wilde Teyckenen, ſoo ſoude het eenighſins by gelegentheyt zijn gebruyck konnen hebben, maer men mach ſich daer ganſch niet aengewennen.

Een braef Teyckenaer en moet maer een dinck inde hant hebben.

Wanneermen Couterfeytſels Teyckent, inſonderheydt op Grondt-Papier, ſoo verdrijftmen de kanten vande Hooghſels wel een weynigh, en daer toe kanmen in plaets van Doeckjens of Boom-wol, een ſtucktje van 't ſelve Grondt-Papier nemen, en rollen dat wel naeuw in een, alſoo dat het onder dicht en vaſt, doch ſcherp toe-loopt, op de wijſe van een peper-huysken; ende hier mede kanmen gevoeghlijck een ſoete ſmeltingh (van eenige kanten die te hart mochten ſtooten) maecken: doch ſoo en moetmen ſich daer op niet verlaten, maer door de goede handelinge, die de waere Teycken-Konſt eygen is, alle noot-wendi-

Mannier hoemen eenige Hooghſels op het Gront-papier kan verdrijven

ge Deughden die in een Teyckening
behooren te zijn, daer ſoecken in te bren
ghen.

Waſſen.

Noch iſſer een ſonderlinge fraye en ſee
nutte manniere van handelingh, dieme
Waſſen noemt, welckmen met de Pincee
en eenige Sappen ofte Incten doet, gelijc
wy geſeyt hebben: Deſe kan in ſeer vee
mannieren en verſcheyde voorvallen geoef
fent worden. Voor eerſt, ſoo iſſe bequaer
om daer mede door haer eygen en encke
ghebruyck, op allerley ſoort van Papier
een ganſche Teyckeningh net en volkome
uyt te voeren. Ten anderen, ſoo dientſ
oock om in een Teyckeningh de voornaem
ſte en waere ſchaduwen vlack aen te leg
gen, en dan daer over met Root, of Swar
Krijt, Geolyde Kóól, of de Penne hee
te Teyckenen, dat een ſeer goeden, luch
tigen, en Teyckenachtigen welſtant heeft

Gebruyck, en 't geen daer in waer te nemen is.

Men moet in 't ghebruycken van deſe
Sappen, of Incten, 't ſy Indigo, Ooſt-In
diſche Inct, Roet, Schrijf-Inct, Root
Krijt, Verw, en wat het dan ſy, acht ge
ven datmenſe wat dunne en flaeuw neemt
om niet in bruynigheyt noch hardigheyd
te vervallen; en daer mede moetmen de
ſchaduwen die ontwijffelijck ware ſchadu-
wen zijn, vlack en kantightjens aenleggen
ſonder die aen de kanten vanden dagh te
verdrijven, en flaeuwer te maecken; ten
ſy met een tweede ſtreeck, de Pinceel een
weynigh vochtigh aen de tongh maecken-
de, doch ſoo weynigh dat het als onſien-
lijck is; want ſoo ghy hier veel wilt ver-
drijven,

drijven, soo bederft ghy uwe lichte parthyen ende de bepalingen, of kanten van uwe schaduwen worden voos en onseecker. Dan salmen daer het donckerder moet wesen, en daer schaduwen of donckerheden en diepsels in schaduwen vallen, 't selve wederom overloopen, wel acht gevende datmen den Inct daermen dit mede doet, maer een weynigh stercker en neemt, ofte liever vande selve daer ghy de eerste mede aengeleydt hebt, overmits de eerste droogh zijnde de tweede genoegh afsteecken sal; ten waer eenige snelle diepsels, of ongemeene donckerheden, diemen op 't laetst daer kantigh en snel moet in setten; doch niet te veel verschillende, andersins is men dadelijck in stijvigheyt en wreetheyt vervallen. De half schaduwen en twijffelachtige dingen, moetmen voorts soo flaeuw aenleggen als doenlijck is; dat oock meest plaets heeft op het wit Papier: maer op de Gront-Papieren daer u het hooghsel te bate komt, kanmen veel mael het Coleur van 't Papier voor de half schaduwe doen dienen; daerom datmen hier voorsichtigh moet wesen om vlackigheden en twijffelachtighe schaduwen aen te tasten, ten sy men weynighe of geen hooghsels maecken wilt: want soomen de hooghsels te na aen de twijffelachtige schaduwen brenght, soo is een gansche Teyckeningh bedorven, en kan inder eeuwigheydt niet goet, noch Meesterachtigh, noch Schilderachtigh gemaeckt worden; maer de hooghsels op het vlack van 't Gront-Papier, maecken een

ſeer aerdige en natuerlijcke ſachtigheydt en doen het Coleur van 't Papier tegen de natuerlijcke en waere ſchaduwen en half ſchaduwen deſelve eenparigheyt voortbrengen. Men moet oock in 't Waſſen wel achtgheven, datmen met de Penceel niet te dickwils over een ſchaduwe gaet, maer datmen ten eerſten ſoo veel als mogelijck is, giſt hoe doncker dat het weſen moet: Want door het dickwils overloopen, uwe Teyckeningh ſwart, gruſich, en voos wort en ſtaet even eens als of het Glas-ſchrijvers of Jongens Werck ware, die in 't gemeen (de Verſtandige niet te na-geſproocken) haere ſchaduwen, en 't gene inde ſelve komt, verdrijven en de kanten ſoo doen ſmelten, datſe meeſt alle voos en onſeecker van bepalinghe zijn: Waerom ſeecker goet Schilder eens tegen een Glasſchrijver ſeyde, datter weynige onder hen, het hert hadden, een vlacke en ſnelle ſchaduwe te maecken, of die ghemaeckt hebbende, niet ruſten konden, voor datſe die wederom door 't verdrijven en ſacht maecken, bedorven hadden.

Maer eer wy verder vande vlackheydt en ſnelle kantigheydt ſpreecken, ſoo iſſet noodigh yets te ſeggen, aengaende eenige andere obſervantien: Namentlijck,

Van

Van het Generael en sijn Parthyen; en hoe deselve moeten gesien en verstaen worden:

Welcke kennis de Jongelingen als yets van 't voornaemste der Kunst, grondelijck en verstandelijck dient in-geprent te worden, salder een groot licht in haer verstant komen op te gaen; want daer door sullen sy met een veel bequamer en veerdiger Oordeel, alles wat hun inde Konst voorkomt, konnen onderscheyden en bevatten.

Men moet haer dan voor eerst doen weten, dat alle t'saem-gevoeghde dingen, bestaen uyt eenighe Deelen of Parthyen; welcke door haere t'saem-gesette aen eenknoopinge diese met malkanderen hebben, een generale Klomp of Lichaem uytmaecken: En in 't aensien van ons by 't geheel ofte by 't ghedeelte onderscheyden en bekent worden. Alsmen dan yets Na-teyckent het sy na Teyckeningh, Schilderye, Rontwerck ofte het leven, soo moetmen acht geven op de generale form die uyt t'samen-settingh van verscheyde Parthyen voort komt: Dat is, men sal in het beschouwen van alle voorwerpen of Lichamelijcke dingen aenmercken, wat sulck of sulck een saeck, voor een ghedaente in 't generael gelijckt, offe rontachtigh, langhwerpigh, dry, ofte vierkant, scheef of scheuns is: en dat salmen best met een

Wat Parthyen en generaelheden zijn

Hoemen het generael sal sien.

half schemerende Ooge konnen onderſche[illegible]
den, ſonder acht te geven op eenige by[illegible]
ſondere Partyen of deelen, die in dat Co[illegible]
pus ſouden mogen weſen; in welck ſi[illegible]
ons het ſchemer-oogen dat oock eenighſi[illegible]
komt te beletten. Ja ſonder by na te wi[illegible]
len dencken, wat de generale maſſe ſel[illegible]
in haer eygen weſen is; te weten, of h[illegible]
een Hooft, een Arm of Been, of Vo[illegible]
mochte weſen, tot datmen nader op-merc[illegible]
kingh ontrent de groote en kleyne partye[illegible]
gaet doen; alleen lettende op den omtrec[illegible]
vande Klomp die het uytmaeckt en aen[illegible]
geſicht vertoont; en dit moetmen doen o[illegible]
datmen ſich alſoo aende eygen gedeelten[illegible]
die wy daer van in gedachten hebben, nie[illegible]
en ſouden vergapen, en belet worden d[illegible]
Generaelheyt te ſien, voor en al eer me[illegible]
ſich van die te vooren genoegh verſeecker[illegible]
heeft. Niets ſonder dit kan yets gelijcke[illegible]
te weſen dat het is, of na welck weſe[illegible]
het ghelijcken moet: Want het Generae[illegible]
beſluyt de parthyen, uyt welck het gene[illegible]
rael beſtaet, in eenen bant van uyterſt[illegible]
omtreck te ſamen; even als een vierkant[illegible]
Block ſijn ſtoffe, ſijn groote, ſijn ſwaerte[illegible]
ſijn Coleur en gelijckenis binnen de uyter-
kant van ſijn vierkante, evenzijdige uyt-
breydingh bepaelt.

Bewijs vande voorgaende Leſſe.

De waerheyt van 't gene geſeyt is, kan[illegible]
noch nader door dit volghende beweſen[illegible]
werden: Laet by Exempel een Menſchen[illegible]
Hooft volkomen op-gemaeckt zijn, den[illegible]
omtreck die het heeft, is de Generale[illegible]
Klomp; de Oogen, Neus, en Wangen &c.

Sijn

Sijn kleyne parthyen, ghehoorigh tot het gansche Generael van dat Hooft, of Trony: Nu is de Vrage waer door het kenbaerste sal zijn, of door de partyen bysonder, ofte door alle de parthyen inden omtreck op sijn plaets begrepen en opgesloten, waer van den omtreck de generale Masse of geheel komt te vertoonen? Hier op en sullen wy geen ander Antwoorde geven, dan het Exempel van *Apelles*; dewelcke (als hy voor den Koningh stont, en hem dien Man bekent maecken wilde, van welcken hy in een verciert gewaet, spottelijck uyt 's Koninghs naem te Gast genoot was) een Kool uyt de Aertstede nam, en schetsten den generalen omtreck, die hy vande gedaente des Mans in sijn memorye hadt gehouden, soo juystvormigh op eenen muer, dat den Koningh, die den Man te vooren ghekendt hadde, uyt dese generale treck konde sien, wat voor een Man *Apelles* meende.

Is 't by aldien yemant noch klaerder bewijs begeert, soo neemt datter twee Tronyen Geteyckent zijn, met eenige stoffe diemen uytwissen kan, welck wy onderstellen datse van trecken d'een den anderen op het naeuste gelijck zijn; vaeght den omtreck ende het generael vande eene Trony schoon uyt, alsoo datter niet meer over en blijve als de kleyne Parthyen, van Oogh, Neus en Mont, &c. Soo bevintmen terstont dat de gelijckenis vervlogen, of ten minsten seer vermindert is: Set dit noch eens op de proef, en maeckt weder- Nader bewijs.

om een generalen omtreck van een andere form ofte gedaente (merckelijck verſchillende vande eerſte) om die ſelve overgeblevene parthyen, ſoo ſult ghy terſtondt een heel ander weſen in uwe Trony ghewaer worden: Soo dat het ſeecker en onfeylbaer is, dat de parthyen in haer ſelven aengemerckt, niet eer volkomentlijck en vertoonen wat weſen datſe maecken willen, voor datſe met haer generael vereenight zijn. En hier door heb ick bemerckt, datmen om deſe reden veeltijdts ſijnen Vriendt niet en kan bekennen, ſoo wanneer men ſleghts een gedeelte, ende niet het ganſche Hooft, door een vierkant of ront gat komt te beſchouwen. Ghelijck daer van noch veel andere Exempelen ſouden konnen by-gebracht worden: Dan wy achten dat onſe meyninge door deſe voorbeelden genoegh ſal konnen begrepen worden.

Waerom men dickmael ſijn bekende niet en kent.

Vorder, ſoo kan het generael oock onderſcheyden worden genomen; te weten, in een generaelheyt der groote deelen, en dat ten opſicht van die mindere deelen onder haer hebben; als by Exempel, een generalen Arm, Been, Dye, Voet, ofte Hooft, welck ten aenſien van 't gheheele Lichaem, maer parthyen en zijn van haer geheel; maer ten opſicht van haer ſelfs, als groote gedeelten in 't byſonder aengemerckt, kan men haer oock een generaelheyt toeſchrijven, dewijlſe op haer ſelven ſoo wel als het ganſche Lichaem eenighe onderdanige parthyen onder haer hebben;

Parthyen hebben oock een generaelheyt in haer ſelven, hoewelſe maer parthyen en zijn ten opſicht van het geheel.

gelijck

ghelijck als den Arm ſijn Spieren, bocht vande Elleboogh, en dierghelijck heeft: De handt ſijn Vingeren, de Vingeren de Leden Knockels en Naghelen, en ſoo voorts, als bekent is dat inde groote deelen gevonden wort.

Nu gelijck als de gelijckenis, en kennelijckheydt der dinghen meeſt woont inde generaelheydt der groote deelen, als wy door het Exempel van een Hooft getoont hebben, ſoo ſchuylt deſelve oock in het generael van het gheheel al, 't welck wy hier door eenighſins konnen bewijſen.

Gelijckenis der dingen woont meeſt in't generael.

Laet een onſer Vrienden of bekenden, wiens ghedaente ons ſoo wel bekent is, dat wy hem onder duyſenden ſouden konnen onderſcheyden, een tamelijcke verheyt van ons afſtaen, invoeghen wy hem niet en konnen bekennen aen eenige kleyne deelen, het ſy aen ſijn Bruyne of Blauwe Oogen, noch groote of kleyne Neus, of bleeck of root Coleur van ſijne Trony, of eenigh ander kennelijck en natuerlijck Teycken dat aen de ſelve ſoude mogen weſen; wy ſullen egter ſulcken Man veelmael bekennen die te weſen, welck het oock inder daet is. Ja laet het ſoo doncker inden Avont weſen, dat wy by na niet meer lichts en hebben, als om een Man van een Paert te onderſcheyden, en den een of den anderen van u bekende u ontmoetende, ſoo ſal 't veelmael gebeuren, dat ghy hem al van verr' begint te kennen, niet tegenſtaende dat u de diſtantie en donckere

Met Exemplen beveſtigt.

lucht verhindert hem aen ſijne Trony of Coleur van Kleeren, ofte eenighe andere kleyne Parthyen te onderſcheyden.

Indienmen nu vraeght waer door ſulcks gheſchiet? Wy antwoorden, dat het gheſchiet door het aenſien vande generale Klomp, wiens form en omtreck (door de verſcheyde ſieningen die wy te vooren van ſoodanigen Beelt gehadt hebben) ons aende ſinnen en geheugen bekent ſtaet, en dat de weder herſieninghe van dat ſelve, ſoo ras het door het oogh aende ſinnen, en memorie is overgebracht, by wijſe van Reflexie, de Ziel doet oordeelen, ſoodanigen een te weſen, die ſy kent en meermaels onderſcheyden heeft. Welcke ons alles ſelfs dagelijcks alſoo komt te gebeuren, ghelijck dat die gene welck neffens my daer dickwils acht op gegeven hebben, dat menighmael ondervonden hebben.

Indien ons nu yemandt hier op mochte vragen, of ſulcks oock niet feylen kan? wy ſeggen Ja, en dat meeſt door gebreck van eenige hoedanigheden dieder niet volkomen weſen konden, als by Exempel: dat het te grooten diſtantie mochte van ons weſen, ofte donckerheyt en nevelachtige lucht; ofte oock wel by gebreck van ons geheugen, datſe de gedaente van ſoo eenen verlooren hadde; en dierghelijcke. Daer-en-boven ſoo moetmen weten, datter weynigh Regulen zijn, offe hebben hare uytvluchten.

Uytvlugt op dit algemeen bewijs

Nu ſouden wy, eerwe vorder gaen, nootſakelijck moeten ſpreken vande kracht

van Doncker en licht, of Dagh en Schaduwe, alsoo daer selfs niets inde natuer sonder deselve en kan onderscheyden worden, veel min door de Teycken-Konst uytbeelden, dewijl Dagh en Schaduwe alles sijn wesen geeft, by welck het aen ons bekent wort. Maer alsoo wy in ons laetste Boeck hier van breedelijck sullen moeten handelen, soo sullen wy hier van niets bysonders ophalen, alleen dient in 't voorby gaen aengemerckt, (om datwe hier van het generael spreecken) datter inde Schaduwen oock een generaelheyt moet waergenomen worden, en dat voornamentlijck in groote vlacke Schaduwen, waer in dat veeltijts eenighe van minder en meerder donckerheyt schuylen, insonderheyt alsmen die van na by aensiet: Maer ver-af-staende, soo verandert die in een generale masse of vlacke Schaduwe, op het welcke men in het Teyckenen en waernemen der beschaduwde parthyen, seer voorsichtigh moet letten, datmen die niet en kome te bederven, welckmen door eenige andere kleynigheden te sterck of te licht te maecken, seer licht komt te doen; en dus soo moetmen oock doen aengaende de vlackheydt van de Dagen; andersins en kanmen geen eenparigheyt bekomen. 't Welck alles breeder uyt dit volgende, daerwe

Dagh en Schaduwe sal in ons laetste Boeck geleert worden.

Inde schaduwen moet ook het generael wel waergenomen werden.

Vande

Vande Vlackigheyt, en van het kantigh en ſnel

TEYCKENEN,

ſullen ſpreecken,

Van het Vlack en kantigh Teykenen

Leerlingen hebben een afkeer vande vlackigheydt.

Sal verſtaen worden: tot welcke ſaecke oock nootſaeckelijck yets diende geſeyt te werden: Want dit leert ons de ondervindinge dat meeſt alle Leerlinghen in 't begin van hare Oeffeninge, een ſchroom hebben vande vlackheydt en kantigheydt, en ſchijnen meerder luſt tot dommeligheyt en ſachtigheydt te hebben, en doorgaens de vlacke parthyen door kleyne Lichten en Schaduwen te bederven: Meenende door de kantigheyt in hardigheyt te ſullen vervallen, en door de vlackigheyt te veroorſaecken dat hun dinghen naeckt en onvolmaeckt ſouden ſchijnen, niet tegenſtaende ſy het in hun Principael voor goet keuren, kruypende daerom uyt vreeſe van te vallen altijt liever op Handen en Voeten, een Kinderlijcken wegh. En alſoo daer in 't eerſte vry wat aen is, en dickwils noot van ſtijvigheyt, hardigheyt, en andere gebreecken hebben; ſoo moetmen evenwel, om een weynigh patientie te Oeffenen, geenen quaden wegh ingaen, maer trachten door den ſekerſten, de beſte manniere

te

te krijgen; ſchoon ons die inden beginne wat tegen ſtaet.

En te meer, alſoo yeder wel weet, datmen ſijne Teyckeninghen door welckmen begeert te leeren, niet en maeckt om verkocht te worden, en daerom weynigh aengelegen, of die ſus of ſoo gehandelt zijn, alſſer maer dat in betracht is, dat na de rechte Meeſterſchap dinckt. Want gelijck als wy de Trappen, langhs welck wy tot een Heerlijck Paleys opklimmen, geringh achten, en met onſe beſlickte Voeten betreden en achter rugge laten leggen, even ſoo zijn de Leer-Trappen van Jonghe Teyckenaers, maer als eenen wegh, langs welcke datſe moeten gaen, om een volmaeckten Teyckenaer en Schilder te worden. En wat de algemeene deught van een Teyckeningh aengaet, die kanmen kortelijck ſeggen daer in te beſtaen, datſe Eel en verſtandigh van omtreck en ſtellingh is; en daer by te gelijck vlack, ſnel, en kantigh, nochtans ſoet en ſagt, volkomentlijck is uytgevoert.

Watmen ſich behoorde in te beelden.

Waer in de ware deught van eene goede teykening beſtaet.

Snel of Kantigh Teyckenen, is, datmen ſijn ſchaduwen vlack of eenparigh, het ſy door Artſeeringh of Reuſelen, aenleyt; alſoo dat de kanten rontſom haere bepalinghe van afteyckeningh teghen het licht behouden, en datmen klaerlijck ſien kan, wat voor een ongeſchrevene Figuere ofte gedaente ſoodanigen ſchaduwe in ſijn generael heeft: Maer niet dat hare zijden verdwijnen in een dommelighe roock, of onbepaelde vooſigheyt, in welck de kantigheyt

Wat ſnel en kantigh Teyckenen ſy.

tigheyt van haren form niet en kan gesien worden.

Hoemen dese kantigheyt sal bekomen.

Om dit dan recht te bekomen, soo moetmen acht geven datmen de schaduwen in den begin niet te hart en maeckt. Ten anderen datmen de eene schaduwe niet te doncker noch te sterck, of te seer gevaselt en gefirtelt op de andere en set; maer telckens snel besneden, doch weynigh van Coleur verschillende, soo sult ghy te gelijck een gaeve kantigheydt en een aengename quickachtighe sachtigheydt hebben: Daer-en-boven soo sal u dese manniere een seer goeden wegh banen tot de vlackigheyt, en observatie van schoone dagen en eenparige groote schaduwen. Dese wort door de manniere van kantigheydt verkregen, soo wanneer datmen groote en generale donckerheden en lichten maeckt, sonder die door eenige andere dingen die daer in komen mochten, ofte door de snelligheyt te verbreecken, en te bederven; gelijck by Exempel, soo wanneer een Beelt, onder of boven, half in een alghemeene schaduwe is, en de rest van een eenparigh licht beschenen wert, soo moet soodanigen schaduwen sijn behoorlijcke donckerheydt ten opsicht van 't licht hebben; se moet oock hebben haer form en groote; waerse begint en waerse eyndight, moeten snelligh en bescheyden konnen sien, ende alle Diepsels, en andere schaduwen die daer mochten inkomen, moeten soo verstandigh daer werden inghemaeckt, dat daer door de geheele vlacke party, het sy van generael

Hoemen de vlackheyt moet bekomen.

rael Licht of Schaduwe, niet en wert te kort gedaen; en dit moetmen generaelijck soo in Naeckten, Kleedingen als andere Lichamen obſerveeren, die ſonder daer op acht te geven lichtelijck konnen bedorven worden.

Men mach vry ghelooven datter niets lichter inde Kunſt en is om te doen dan ditte, en dat nochtans niet ſwaerder en is om te leeren; aenghesien het de Kunſt na by de volmaecktheyt brenght, en dat wy van Natueren altijt tot het tegendeel ſchijnen genegen te zijn.

Vlackigheyt licht om te bekomen en moyelijck om der ſich aen te wennen.

Het kantigh Teyckenen, ende het ſacht Teyckenen, is inden beginne, beyde een gebreck onderworpen: door het al te ſacht of dommeligh Teyckenen, vervaltmen ſeer licht in voosigheydt; en door het ſnel en kantigh Teyckenen in ſtijvigheydt: Maer om van twee quaden 't beſte te kieſen, ſal 't nochtans beter ſijn het vlack en ſnel Teyckenen, al iſſet ſchoon een weynigh na den ſtijven aert, als datmen om ſaght en mals te Teyckenen in een Kinderachtige manniere van voosigheydt gheraeckt: Want de ſtijvigheydt kan door dat middel dat alreede aengeweſen is, in 't korte wel overwonnen werden.

Kantigh Teykenen en dommeligh Teykenen beyde een gebreck onderworpen.

Men moet oock het ſy in 't Teyckenen of Waſſen wel toe ſien, datmen niet te dickwils over een dinck heen gaet; want daer door komt ghy menighmael uwe quickachtige kantigheyt te verlieſen. Iſſet by aldien u deſe manniere in 't begin wat tegenſtaet, overwint die onluſt in u ſelven, ghy

Hoe het by komt dat een Teyckening voos worr.

ghy ſult in korte tijt daer na bevinden op de rechte wegh te zijn, en met luſt ende neerſtigheydt voortgaen. Ja ick derf U verſeeckeren, dat het u namaels ſelfs in 't Schilderen ſoo grooten behulp en gemack weſen ſal, datje volgens 't aenwijſen van onſe manniere, meer in eenen dagh, dan anderſins met ongeduldigh vroeten in drye ſult afdoen.

Nuttigheyt van de vorige manniere.

Nader opmercking over de ſchaduwen.

Maer eer wy gheheelijck hier van afſcheyden, ſoo dient noch aengemerckt datmen in het obſerveeren deſer vlacke ſchaduwen, moet weten, dat alle vlacke ſchaduwen niet op een ende deſelve wijſe, kantigh en vlack zijn; des ſoo dient in 't algemeen dit wel in acht genomen, dat de ronde Lichamen en oock ſommige andere, haer eygen ſchaduwen voortbrenghen, om dieſwil datſe door het omdrayen 't Licht ontbeeren moeten, en daer door doncker worden. Deſe ſchaduwen en moeten ſoo ſnel noch kantigh niet weſen, als wel de ſchaduwen die van eenigh ander Lichaem werden voortgebracht; dus ſien wy dat de ſchaduwe die een ronde Colomme aende eene ſijde maeckt ſoo kantigh haer niet en vertoont, als de ſchaduwe dieſe op de Aerde ofte op eenig ander lichaem werpt. Merckt vorder aen, dat hoe de dingen in ſtercker licht geſtelt zijn, hoe de ſchaduwe ſneller en ſtercker haer komen te vertoonen, ende ſoo doet oock het teghendeel van het licht. Daer mach vry gelooft worden dat deſe vlacke en ſnelle manniere van ſchaduwen, over al, en altijdt, als een on-

onfeylbaren Gront-regel, een uytnemende Welſtandt, Macht en lichamelijckheydt in uwe dinghen voortbrenght, waer doorſe playſant voor het ooghe volkomender na 't leven als eenighe manniere, en verſtandigh na de Konſt-regelen, ſich wonderderlijck wel ſullen komen uyt te heffen: Ja, hoe volkomender men deſe manniere navolght, hoe meer datmen oock yets in de Konſt gewaer wort, dat by na 't verſtandt te boven gaet, om wel te konnen begrepen worden.

Dat door de vlacke ſchaduwen vry wat goets wort voortgebracht.

Laet ons nu yets kortelijcks ſeggen

Vande Hooghſels,

Want die geen breet verhael van nooden hebben, alſoo daer weynighe inde Teycken-Konſt yets gedaen hebben, of ſullen ten minſten weten dat de Hooghſels dat gene zijn, welcke de uyterſte verheventheyt vertoont, ende vanden ſterckſten dagh beſchenen wort, en datſe haer ſomwijlen in, en ontrent den vlacken dagh laten vinden, ofte oock wel in andere Parthyen die door haer verheventheydt licht vatten, ofte door een ſtercker licht verlicht zijnde, de Meeſter willen ſpeelen, en uytſteecken: Welcke Hooghſels wanneermen op Wit Papier Teyckent, werden uytgeſpaert, latende voor het uyterſte licht het Wit Papier, wantmen niet hooger en kan; de reſt wert alles met behoorlijcke ſchaduwen verkregen. Maer op de Gront-Pa-

Wat de Hooghſels zijn.

pieren, daer ghebruycktmen de Witte Cryons, tot de sterckste Lichten en snelle Hooghsels, schickende die na de hoedanigheydt van minder of meerder licht, op sijne juyste plaets, welcke Oeffeninge een bysonder groot vermogen in dese manniere van Teyckenen heeft, waerom daer op goede acht diende gegeven te worden.

Waer op datmen inde Hooghsels voornamentlijck letten sal.

In haer gebruyck salmen dan voor eerst wel letten datmen niet op te veel plaetsen en hooge; maer eerst en voor al daer een Beeldt gansch inden alghemeenen dagh komt; d'ander Lichten moetmen uytstellen tot op 't laetst: de verlichte party moetmen wat saghtelijck en eenparigh Hoogen, invoeghen datmen daer na noch andere stercke en voornaemste Hooghsels daer op setten soude konnen, en evenwel de algemeenen vlacken dagh behouden. Ten tweeden, datmen niet te sterck en Hooge. Ten derden, datmen die oock niet te na aen het Bruyn ofte Schaduwe, noch oock aen eenighe omtreck en set; ten sy in eenigh bysonder voorval van eenighe schitter, of snel lichten, &c. om dieswil dat die andersins hart en stijf schijnen. Ten vierden, datmen de Hooghsels wel snel en kantigh maeckt, doch noyt daer veel ghehooght moet worden, het sterckste Licht op de kant, maer altijt een weynigh vande kanten af, om alsoo beter rondinghe te krijgen. Ten vijfden, draeght wel sorge om bequaeme grondt des Papiers tusschen u Hooghsels en Schaduwe te laten blijven; welck alsdan een groote macht aen uwe

Scha-

Schaduwe en Hooghſels komt te geven. Merckt oock vorder aen, dat in veel plaetſen de Grondt of Coleur des Papiers voor half ſchaduwe dienen kan; welck alles een byſondere vlackigheyt en eenparigheyt veroorſaeckt ghelijck noch op een ander plaets ſal geſeyt werden; des wy hier noch yets willen aenknoopen aengaende

De Reflexien of Weerſchijnen,

Gelijck die haer ſomtijtds en na ghelegentheyt des Wercks inde Schaduwen, en op de kanten van ſommighe, doch meeſt op ronde Lichamen, laten ſien; inſonderheydt op ſulcke, dewelcke veel effender, gladder en blinckender zijn, als dat dinck is, van welck het Licht veroorſaeckt wort; en dit noemtmen Reflexien. Sy komt in't gemeen daer uyt voort, dat als de boven vlackte van eenigh Lichaem met Licht gheſlagen wort, alſdan ghelijck de Weerſteuyt van eenen Bol met ſijn Licht te rugge ſpringht, en Reflexſeert op het naeſt beſchaduwe Lichaem dat teghen over hem is; gelijck wy de verſcheyde werckingen en Bewijs-reden daer van, in ons laetſte Boecken ſullen voortbrengen.

Waer de Reflexien meeſt vallen.

Hoe de Reflexien worden voortgebracht.

En al-hoe-wel dit in het Teyckenen een welſtandt geeft, vermits het oock in't leven geſien wort, ſo ſalmen hem ſeer voorſichtigh dragen om deſelve niet al te veel te ghebruycken; Want daer door een Coperachtige Blinckentheydt veroorſaeckt

wort, dat by na als Glas doorſchijnigh is.

Men moet geen onnoodige Reflexien maken.

En hierom moetmen (het zy dan datmen na Playſter ofte het leven Teyckent,) altijdt acht geven dat de reden van u doen daer in kan gevonden worden; dat is, dat de oorſaeck vande meer of minder Reflexien, of geen Reflexie, volkomentlijck kan geſien worden.

Soo is oock een vande nootwendighſte dinghen, datmen in een Teyckeningh of Schilderye obſervere.

De Houdinge, ofte Perſpectijf van Doncker en Licht:

Dat de Houdinge een nuttige ſaeck is te verſtaen

Want dat moet aen het Oogh vanden beſchouwer het ſelve ghevoelen doen hebben, als het natuerlijcke; en dat daer niet in zijnde, ſoo is ſoodanigen Teyckeningh of Schilderye, redenloos en doot; en ſchijnen in ſulcke, dickwils alle dingen Tommelinghs teghen ons aen te ſullen vallen. Des wy kortelijck ſullen toonen wat die is, en waer door men die moet ſien te bekomen, de reſt uytſtellende tot dat wy in ons laetſte Boeck daer van Wijtloopiger ſullen handelen. Houdinghe dan om den ſin van het woort ende de kracht van hare ware eygenſchap uyt te drucken, is dat ghene, 't welck alles wat in een Teyckeningh ofte Schilderye komt, doet achter, en voor uytwijcken, en van het voorſte tot het middelſte, en achterſte,

Wat Houdinge is.

alles op ſijn plaets doet ſtaen ; invoeghen dat een yeder dingh ſijn eygen ſtant-plaets, ſoo van behoorlijcke Groote en Coleur, als Licht en Schaduwe komt te behouden, en datmen de wijtheydt vande plaets die tuſſchen yeder Beeldt of Lichaem open en ledigh is, wijckende ofte na ſich toekomende natuerlijck met de Oogh, als of het met de Voeten toeganckelijck waere, kan na-ſpeuren, dat hem yeder dingh op ſijn eygene plaets bevindt; daerom ſy dan Houdinghe genoemt wert. En even ghelijckmen inde Perſpectijf, ofte Doorſicht-Kunde, de diſtantie die tuſſchen yeder Colom of Gebouw, of Grondt is, moet konnen bemercken, ('t gene door de geſicht-punt en ſtandt-plaets, volghens haer verkleynende Order, voor ſoo veel den ſimpelen treck aengaet, lichtelijck kan gedaen worden;) ſoo moetmen oock in een Teyckeningh of Schilderye, door 't verminderen van ſterck en flaeuw, of geproportioneerde Doncker en Lichte Coleuren, yeder op ſijn juyſte diſtantie toe-gepaſt, de wijckende reddinghe, ruymſte en eyge ſtandt-plaets van alle voorwerpen ſien konnen.

Gelijckenis vande Houdinge

Het ſy dan als ghy na Teyckeningh, Playſter, 't leven of Schilderyen Teyckent, ſoo moet ghy om eenighſins deſe houdinge te bekomen, letten wat voor ofte achter komt, ofte hoe datſe na malkander volghen; ten anderen, let waer door datſe voor ofte achter komen, of het door doncker ofte licht gheſchiet, en door welcken

Watmen om de Houdinge waer te nemen moet in achtigh nemen.

Graet of Trap van meerder of minder donckerheydt ofte lichtigheydt, dat het komt voor of achter uyt te wijcken: want het doncker kan ſoo wel, na proporty dat het ſterck is, en na den ſtandt daer het gheplaetſt is, voor uyt als achter uyt doen wijcken; en ſoo van ghelijcken oock het Licht, ſoo dat in deſen, als op een vande ſwaerſte deelen der Teycken en Schilder-Konſt te letten ſtaet.

En al-hoe-wel dit door onderwijs van ſchrijven niet wel en is te leeren, ſoo ſullen wy uyt verſcheyde Exempelen evenwel deſe Leſſe (om in 't alghemeen een middel tot de Houdinghe aen te wijſen) den Leerlingen voorſtellen.

Middel om in 't algemeen, Houdinge te bekomen.

In het Teyckenen ſoo moetmen letten, datmen in 't verminderen van doncker en Licht, ontrent de Lichamen die wijckende achter malkander volgen, ſoodanigen verſchil maeckt, alſſer is tuſſchen het flauwſte Hooghſel en het Coleur van u Gront-Papier, daermen in 't ghemeen met de Witte Cryon op Teyckent; invoegen dat het t'elckens een Tint, of kenbaer Coleur van verſchil, komt te verminderen; even gelijckmen ſeyt het ſcheelt een kennis, &c. Soo ſult ghy een groote Reddinge, wijckinghe, uytheffingh en houdinghe in uwe Teyckeningen bekomen, en bevrijt zijn dat uwe dingen niet aen malkander vaſt en ſullen ſitten; maer in allen de natuere volgen, die haer licht altijt ſoodanigh op de voorwerpen weet te ſchicken en te bepalen, dat de donkere ſijde van een Lichaem

altoos tegen de verlichte zijde van een ander, komt af te wijcken, en een verlichte Party teghen een beschaduwde, ofte die het licht komt te ontbeeren: Of by aldien het voorwerp alleen teghen de lucht uytkomt, soo isset gheheel in sijn masse donckerder dan de lucht, of de beschaduwde zijde is alleen donckerder, ende de verlichte Party lichter dan de lucht; soo dat het natuerlijck leven door middel van het licht, sich in alle voorval een wijckende reddingh weet voort te brengen: waer van oock noch yets meer inde Generale opmerckingh vande Teycken-Konst sal aengewesen worden.

Dat het Licht in alle voorwerpen die wy sien, altijt een behoorlijcke Houdinge schickt, waer door wy die uyt elkanderen onderscheyden.

Dewijle nu datwe de voornaemste eygenschappen dieder inde Konst te verstaen zijn, een weynigh hebben overloopen; soo dient nu, datwe (om een volkomen werck te maecken) die met een korte onderwijsinge vande Oeffeningh der Teycken-Konst selfs, voltoyen: Want de wijlle in alle dingen diemen wil leeren doen, geen beter order is dan datmen eerst eenigh fondament verstaet, dan begint, en soo voortvarende na de volkome kennis yvert, soo hebben wy die manniere oock in 't beschrijven willen na volghen, en tot dien eynde willenwe hier beginnen te spreken,

Vande Ommetrecken, haer Losſigheydt en Welſtandt, beneffens de bewaringh der Parthyen, &c.

En dat eerſtelijck vande Schets, met het welck gy oock eerſtelijck uwe dingen, het zy in wat manniere van Teyckeningh, Geeſtigh, Luchtigh, doch verſtandelijck moet beworpen, en daer na met opmerckingh, volgens 't gene wy daer van hebben aengeweſen, deſelve Corrigeeren en in 't net ſtellen, alſins ſich gewennende de voornaemſte Schaduwtjens en Douwtjens met de Kool, in 't nader op-ſtellen Meeſterachtigh aen te wijſen, op dat ghy U vande ſtellinghe beter ſoud' moghen verſeeckeren: want deſe manniere van ſtellinge wijſt u aen, hoe u dinghen ſullen zijn wanneer datſe ſullen op-ghemaeckt zijn; invoegen u deſe trecken meer ſchijnen te vertoonen, d'ander inder daet is. Na welke men moet beginnen Om-te trecken, en daer in voor al wel acht gheven op de Eeligheydt vande Omtrecken, om die ter rechter plaets te ſchicken met bewaringh van Parthyen; want het gebeurt ſeer veel dat de groote Deelen, door 't maecken van eenige kleyne bochtjens en inhammen bedorven worden. En 't ſchijnt een gebreck te weſen dat de Jonckheydt van natuyren ſchijnt

Hoemen hem in 't Schetſen en nader opſtellen ſal dragen.

Vande omme-treck.

ſchijnt ingeplandt of aengeboren te zijn, datſe altijdt de kleynigheden, ende uyt en ingaende buyginghen, te veel in acht nemen; en daer-en-boven noch meeſt altijt grooter komen te maecken dan die inder daet zijn; waer door by gevolgh dan de groote deelen haer generael (dat nochtans de ſaeck moeſt vertoonen, en dommineeren over de andere mindere Parthykens,) ten meeſtendeel komen te verlieſen; invoeghen dat door deſe miſſlagh beledt wort, datter geen grootſheydt in ſoodanige Beelden, of Teyckeninghe komen en kan; welcke fauten lichtelijck ſouden konnen weg genomen worden, ſoo wanneermen de Jonckheyt, wegen de kennis van groote en generale Parthyen, de oogen opende, en haer Leerde niet na die kleynigheden te ſien, voor datſe de groote Deelen alle wel geproportioneert en in ſijn plaetſe geſchickt hadden. 't Welck wy verſtaen ſoo van Naeckten, Kleedingen, als allerhande voorwerpen diemen bedincken kan. d'Ander kleyne bochtjens en buyginghen kanmen t'allen tijdt daer ſachtjens in ſetten, ſoo ſullen ſy bevrijt zijn van te diep uytghekapt te ſchijnen; ghelijck wy de Teyckeningen van Jonge Maets veelmalen leelijck miſhandelt ſien, (inſonderheyt buyten de Schilder-Konſt) dat het tot een eeuwighe ſchande van haer Onderwijſers moet ghedyen, die dickwils deſe mannniere van onderwijs, of niet en verſtaen, of de moyte niet willen op haere Schouders nemen, om de Jongelingen dit eens grondigh in te ſcherpen.

Aengeboren gebreck inde Jonckheyt en Onkundige.

Hoedanig men die miſſlagh kan verhoeden.

Te veel op kleynigheden sien verhindert de generale Partyen t'onderscheyden.

De waerheyt van datmen door te naeuw op de kleynigheden te letten, de generale schoonheydt van veele Parthyen komt te missen, ofte ons beletten die te sien; blijckt selfs in 't beschouwen vande Natuerlijcke dingen: want het ghebeurt immers dickwils, dat een Mensch, maer een weynigh distanty van ons af zijnde, ons dunckt seer schoon van aengesichte te wesen, soo langhe wy sijne Trony maer in 't generael en als uyt de handt waer en nemen; welcke schoonheydt veroorsaeckt wort, door de goede schickingh vande groote Parthyen die daer in domineeren: Maer komende soo dicht by, datmen de kleyne gebreecken (gelijck als Pock-dalen, Puysten ende diergelijcke) konnen onderscheyden, soo komt onse Ooghe de generale schoonheyt te verliesen, en hout sich soodanigh besich ontrent de ghebreckighe Parthykens, dat sulcken Trony ons dunckt leelijck, of ten minsten soo schoon niet te schijnen, dan sy te vooren scheen, en inder daet dickwils is. Daerom hier in 't voorby gaen te observeeren staet, dat alle dingen uyt de handt ghesien, haer wesen best komen te vertoonen 't welck oock eensdeels door de tussen komende lucht wert veroorsaeckt; want door dien de Parthyen yeder voor haer selven volmaeckt en schoon zijn, soo konnen sy oock door haer juyste t'samensettingh en onderlinge schickinghe, een schoon geheel maecken: dese dan een algemeenen dagh en schaduwe ontfangende, worden door het licht datse op de ver-

Noodige opmerckingh.

verhevene deelen, ende de ghematighde ſchaduwe die door minder licht inde laege deelen gheſonden wort, ſoodanigh opgheſchickt, datſe niet als met groot behagen, op een geproportioneerde diſtantie van ons en konnen geſien worden. Invoegen wy dit gevoelen daer niet van en konnen hebben, ſoo wanneer wy daer te dicht by zijn, vermits wy alſdan beletten dat daer luchts genoegh tuſſen beyden kome, om deſe optoyinge te konnen uytvoeren.

Vande omtrecken.

Merckt vorders aengaende de omtrec-
ken, dat gy die niet te hart noch te ſcherp
en haelt, voornamentlijck op den dagh;
(het ſy dan dat ghy Teyckent met Swart
Krijt, of Root Krijt, of anders:) maer in-
de beſchaduwde zijde mooght ghyſe wel
wat ſtercker en breeder haelen; t'elckens
daer op acht gevende, datſe door het uyt-
ſchaduwen ſoodanigh konnen wegh ſmel-
ten, datter by na als gheen trecken meer
ovrigh en blijven; alſoo dat uwe Teycke-
ningh ſchijnt als ſonder ommetrecken Ge-
teyckent te zijn: Want men moet weten
datter in 't leven geen trecken ghevonden
worden, maer datſe alleen bepaelt, of
omgeſchreven worden, door de uyterſte
eynden van hare uytgeſtrecktheyt ſo in leng-
de, dickte en breete, die de Lichamen
beſitten; gelijck oock ſulcks in een Schil-
derye kan geſien worden, alwaer de uyter-
ſte eynden van alle dingen over een komen
met het Coleur datſe in 't midden van haer
heele Velt hebben. De kleyne verſchillen
die om de rondinge te bekomen of anders

'T Leven is ſonder omtrecken.

buyten

NB. buyten gesflooten, invoegen dat het ophouden van dit of dat Coleur, haer omgeschreven forme sonder treck aenwijst, even alsmen dat in 't leven alsoo komt te sien.

Omtreck tegen den Dagh.

En al-hoe-wel dat het veelmael gebeurt, datmen in het Teyckenen dickwils tussen Wit en Wit, en tegen den dagh een Omtreck moet maecken, om de af-teyckening van 't een of t'ander deel te vertoonen, voornamentlijck op Wit Papier, soo salmen dat evenwel niet eer doen voor dat de noot dwinght, en daer geen ander kans toe is; en die salmen dan oock met soo bequaeme lossigheydt doen, voornamentlijck aende zijde vanden dagh, als het mogelijck sal wesen.

Kleyne dingen konnen somtijts sonder omtreck gemaeckt worden, en nochtans omgetrocken schijnen.

Men kan oock veel dingen, insonderheyt in 't kleyne ofte kleyne deelen, sonder trecken tegen den dagh aenwijsen, die evenwel soo volkomen sullen schijnen als offe omghetrocken waren; daer van alle voorvallen niet wel en konnen geseyt worden; Wy sullen slechts een Exempel voor allen stellen, de reste moet de Geest van een Geestigh Teyckenaer na gelegentheydt van het Werck, verstandelijck weten toe te passen, volgens 't gene sijn Voorwerp sal konnen lijden; door welcke op-merckingh men veel aerdigheyts en lossigheyts in sijne Teyckeningh sal konnen brengen, die het verstandt vanden Teyckenaer, aenden Kundigen beschouwer genoegsaem sal te kennen geven.

Merckt

Merckt dan tot een Voorbeeldt, dat de Trony A. van vooren met volkomen Lynien en trecken is omgetrocken, en de Trony B. alleene maer de ſchaduwtjens die onder de Neus en Mondt vallen, een weynigh aengeweſen. Nu is de Vrage of inde Trony B. eenighe onvolkomenheydt kan getoont werden, dat door de buytenſte trecken als in Trony A. ſou konnen verbetert worden? Ick meene van neen: Maer datmen in tegendeel aen B. een aerdige loſſigheydt ſiet, die Wit tegen Wit, een bepalingh van Afteyckeningh ſonder omtreck vertoont. Exempel.

Dit ſal miſſchien een Wonderſpreuckigh Exempel ſchijnen; Namentlijck, datmen yets inde Teycken-Konſt ſouw komen te ſien, Nader verklaringh over 't vorige Exempel.

sien, of ten minsten schijnen te sien, datter inder daet niet en is, insonderheydt voor de onkundige, ofte die de ware oorsaeck daer van niet en verstaen: Maer men moet weten, dat het verstant vande Ziele des Menschen soodanigh ghestelt is, datse met haer Oordeel en bedenckingh de oogen in het beschouwen der dinghen te bate komt; invoegen dat wanneer wy maer de af-stippen van een bekent voorwerp, in een wisse Order (langhs welck sy andersins souden omgeschreven en bepaelt worden, by aldien men die wilde omtrecken) en komen te sien, onse Ziel daer van aen ons een indruck doet hebben, die de bevatting van den sin der afstippingh maeckt, en ons seght dus of soodanighen dinck te wesen. De reden daer van is dese; dat wy gewoon zijn, in een dierghelijck volkomen voorwerp, de selve voorname afstippen (sonder welcke datse niet en souden konnen wesen datse zijn moeten) te bemercken. Gelijck in de Trony B. kan ghesien worden, alwaer dat het Jock vande Wijnbrauwen, de Neus, de Mondt, Onderlip en Kin, 1. 2. 3. 4. 5. de Afstippen zijn van alle de buyten deelen van de gansche Trony; die wy gelijck als uyt dit Voorbeeldt blijckt, voor een volkomen Trony komen aen te sien.

De meeninge van dit Exempel eens wel verstaen zijnde, salmen sich gewennen dit te observeeren, en de geseyde lossigheydt (na gelegentheydt van tijdt) met kennis hier en daer in sijn Teyckeninghen weten te oeffenen; ten eynde ghy daer door een aerdige

aerdige manniere en Meesterlijcke handelingh meught bekomen.

Staet oock noch wel aen te mercken, dat dit alles niet verstaen en wort van allerhande mannieren van Teyckenen, want het rouw en Schetsachtigh Teyckenen, meest in trecken en omtrecken bestaet, alhoe-wel de lossigheydt en ongeachtheydt daer in oock een seer groot voordeel geven kan, wanneerse gheleerdelijck en wel op sijne plaets is toe-gepast. Hier uyt kan oock lichtelijck gegrepen worden, hoemen in desen op het Gront-Papier sal handelen, alsoo daer in geen onderscheyt en valt, als alleene dat de Hooghsels hier veel konnen uytwercken, en veel trecken kan vermijden, diemen op 't Wit Papier nootsaecklijck moet maecken: Waerom datmen op het Grondt-Papier, sich meer als elders, van trecken op den dagh te maecken sal waghten, om datmen (als geseyt is) dat door de Hooghsels genoeghsaem doen kan. Welck kortelijck is 't gene wy raeckende de omtrecken en lossigheyt te observeeren hadden. Nu willen wy tot Besluyt

Van het Op- TEYCKENEN *en Uyt-voeren*

Spreecken, omtrent welcke, wel met een geleerde Oogh dient aengemerckt te wer-

Nuttigheyt van de voorgemelde opmerckingh.

werden, datmen de dingen diemen in 't na volghen ſiet, niet alleen Manneken na Manneken na en aept, even als de Kinderen doen; maer datmen lette (het zy datmen na Print, Teyckeningh, of Schilderye yets doet) wat den Meeſter van ſijn Principael, met alle het gene hy in ſijn Werck gemaeckt heeft, ſeggen wil; wat ſijn gedachten daer omtrent zijn geweeſt; wat deſe of gene treck, ſchaduwe, licht of Hooghſel beteeckent, waer ſy van daen komt, waerom hy het hier bruyn, gints noch donckerder, vlack, of licht gemaeckt heeft; en door wat middel, en om wat reden, en diergelijcke opmerckingh; om dat alles na den regel van proportie, ſulcks oock in uwe Teyckeningh te brengen, en geleert inde Konſt te werden.

Inſghelijcks moetmen in 't beſchouwen van 't natuerlijck leven aenmercken, door wat leden en deelen een dingh komt te weſen, ſoo als wy ſien dat het is, of ſich aen ons vertoont: Als by Exempel, ſoo ghy eene Trony Teyckent het ſy na 't leven, Schildery of anders, ſoo neemt naeuw acht door wat teyckens, trecken, toetſen, ſchaduwen, en parthyen ſoodanigen Trony hare eygen weſen en paſſie beſit; te weten, offe droevigh of blijde, lachende of ſchreyendt, out of jongh, geyl of zedigh, toornigh of zachtſinnigh, ſchoon of miſmaeckt is; op dat ghy 't ſelve merckende, niet alleen ſoodanighe trecken, toetſen en ſchaduwen op het juyſte ſoud' mogen na volgen, en alſoo deſelve Paſſie vande ſoo-

danigen

danigen Trony evenredigh uyt-beelden; Maer oock voornamentlijck, op dat ghy daer door, de werckinge van 't leven ſoudt leeren grondigh verſtaen, en door gewoonte 't ſelve in u gheheugen opvatten, om ſulcke doeningen namaels uyt uwen eygen geeſt te voorſchijn te brengen.

Nuttigheyt van de voorgemelde opmerckingh.

Wanneer nu datmen ſijn dingen begint op te Teyckenen, ſoo ſalmen voornamentlijck in 't uytſchaduwen letten, datmen in 't eerſte die niet ſoo ſterck noch doncker en maeckt, als die weſen moet, noch alſmen die krijgen kan; maer door altijt wat te goet te houden, ſien meeſter van ſijn Teykening te blijven, op dat gy het daer na (ſoo het noot dede) altijt wat donckerder kont maecken; want het kan gebeuren dat ghy om Schilderachtigh te Teyckenen, yets donckerder ſout moeten maecken, indien ghy eenige houdinge of wijckingh in uwe Teyckeningh ſout willen brengen; by aldien nu, dat ghy de eerſte ſchaduwe vande mindere donckerheyt, ſoo bruyn ghemaeckt hadt als gy kondet, en datſe nochtans weghens haer plaets, ſtandt, en dagh veel moeſte verſchillen, ten opſicht van andere die noch ſtercker en donckerder moſten weſen, om ſijn behoorlijcke kracht te toonen, ſoo ſout ghy u ſeer bedroghen vinden, en ghewaer worden dat voor u geen uytkomen te krijghen waer: Want men moet weten, dat met wat ſtoffe van Cryonnen datmen Teyckent, daer en is maer een uyterſte donckerheyt en ſterckſte licht. Daerom datmen ſich van jonghs aen

Schaduwen moet men niet wel ſoo doncker maecken alſmen kan.

Flaeuw Teycke-nen geeft groot voordeel.

seer saght, flaeuw en eenparigh sal ghewennen te Teyckenen, en in die flaeuwigheyt soo veel als doenlijck is, de verminderingh ofte Perspective van doncker en licht sien in te voeren; so sult gy u selden soo verr' misleyt vinden of ghy sulter een uytreddinge aen konnen maecken; en daer geen acht opgevende, sulje lichtelijck aen die Klip stooten daer aen dat den Antiquen Schilder *Euphranor* (als *Valerius Maximus* vertelt) eens Schipbreuck leet: want als dien goeden Meester eens de twaelf Opperste Goden wilde afmalen, soo heeft hy eerst *Neptuynis* aen getast, bestedende daer aen de uytvoerighste kracht soo der Coleuren, als der Konste: Maer komende daer na aen *Iupiters* Beeldt, soo merckte hy seer wel, dat in desen meerder Kracht en Heerlijckheydt vereyst wiert, dan in 't Beeldt van *Neptuynis*, aen welcke hy hem als t'enden Geschildert had; dus vont hy hem jammerlijck bedrogen, en leerde te laet dat hy quade gissingh gemaeckt hadt: want nadien hy de mindere dingen op het uyterste had sterck en krachtigh gemaeckt, soo was hem onmogelijck de meerdere noch hooger te doen vliegen.

Leersaem Exempel.

Eenparigheyt is noodigh.

Hier by moetmen oock sien sijn Teyckeningh geduerigh in een eenparigen stant te houden, soo dat het eene niet boven het andere en schreeuwt, en uwe Teyckening vol donckere en lichte vlecken schijnt te wesen; maer het donckerste moet sich by het mindere doncker, ende het minder doncker by het vlacke vanden grondt des

Pa-

Papier, ofte gemeene half schaduwe, en dit by de Hooghsels, soo de vlacken dagh als de sterckste lichten eenparigh houden, of andersins zijt gy terstont in hardigheyt en stijvigheydt vervallen; dat dan met het te verbeteren, den wegh baent om aen 't knoyen en vroeten te komen, en soo eyndelingh bedorven wert.

Van gelijcke salmen oock op het Gront-Papier met de Hooghsels doen: Maeckt die noyt (insonderheyt daer ghy veel hoogen moet) soo licht, dat ghy gebreck van Wit sout hebben, om de selve noch lichter te konnen maecken; ontrent welcke oock al verscheyde dingen waer te nemen staen: Sommige die leggen in het Teyckenen, selfs eerse eenen vasten en bestendigen omtreck maken, de Hooghsels eerst; te weten, de generaelste en vlackste, en die buyten twijffel het sterckste licht sullen moeten uytmaecken; en dan beginnen sy allenghkens de omtrecken en schaduwen, waer door sy voor eerst een generael in hare Teyckeningh krijgen, diese dan met Hoogen, Uytschaduwen, Diepen of Toetseeren, voorts tot het eynde toe opmaecken. Andere schaduwen hare Teyckeningh, en voeren die gansch uyt, en setten dan hier en daer de Hooghsels daer in; beyde dese mannieren zijn goet, soo wanneer de vlackheydt en wat daer ontrent moet geobserveert worden, wel is in acht ghenomen; tot welck de eerste manniere noch wel de bequaemste kan ghenaemt worden. Andersins is weynigh daer

De Hoogsels moeten noyt als voort 't laest soo sterck alse konnen aengewesen worden.

aen gelegen wat eerſt ofte leſt, ofte door elkanderen gedaen wort; alleene dient dit volgende noch in acht ghenomen te worden: Namentlijck, dat by aldien ghy op Grondt-Papier Teyckent na een Teyckeningh, men alleene moet ſien, datmen de evengelijckheyt van doncker en licht, door deſelve manniere van handeling, na volgt; bewarende t'elckens wel u groote Parthyen van licht en ſchaduwe, en de kleyne ingeſchickte parthykens inde ſelve, op dat alſoo de groote over de kleyne mochten blijven Domineeren, volghens 't gene tot verſtant van yeder eygenſchap hier van is geſeyt; welcke inde eene Teyckeningh na de andere lichtelijck is te volgen.

In een Schilderye is licht en minder licht in 't Na-teyckenen quaet te onderſcheyden.

Maer aengaende de Schilderyen, daer in zijn ſeer veel aenſtootelijcke Klippen, en valſche lichten die u verleyden konnen, door dien dat wegen de verſcheydentheyt der Verwen, ſoo wel geen onderſcheyt en kan ghemaeckt werden, tuſſchen licht en wat minder licht, en by gevolgh oock niet vande ſchaduwen; daerom datmen aldus ſal opmercken.

Geen licht noch ſchaduwen moet men in't navolgen alleen aenſien.

Voor eerſt, neemt wel in acht het ſterckſte licht van U ganſche ſtuck, en oock ſoo vande donckerſte ſchaduwen; ende en maeckt geen Hooghſel ofte licht dat ghy alleen aenſiet; maer let t'elckens op het ſterckſte, en op alle andere lichten, die als eenigh licht in Conſideratie komen, hoe veel het daer van in minderheydt of meerderheyt is verſchillende. Siet oock geduerigh wanneer u eenighe lichten in 't oogh komen

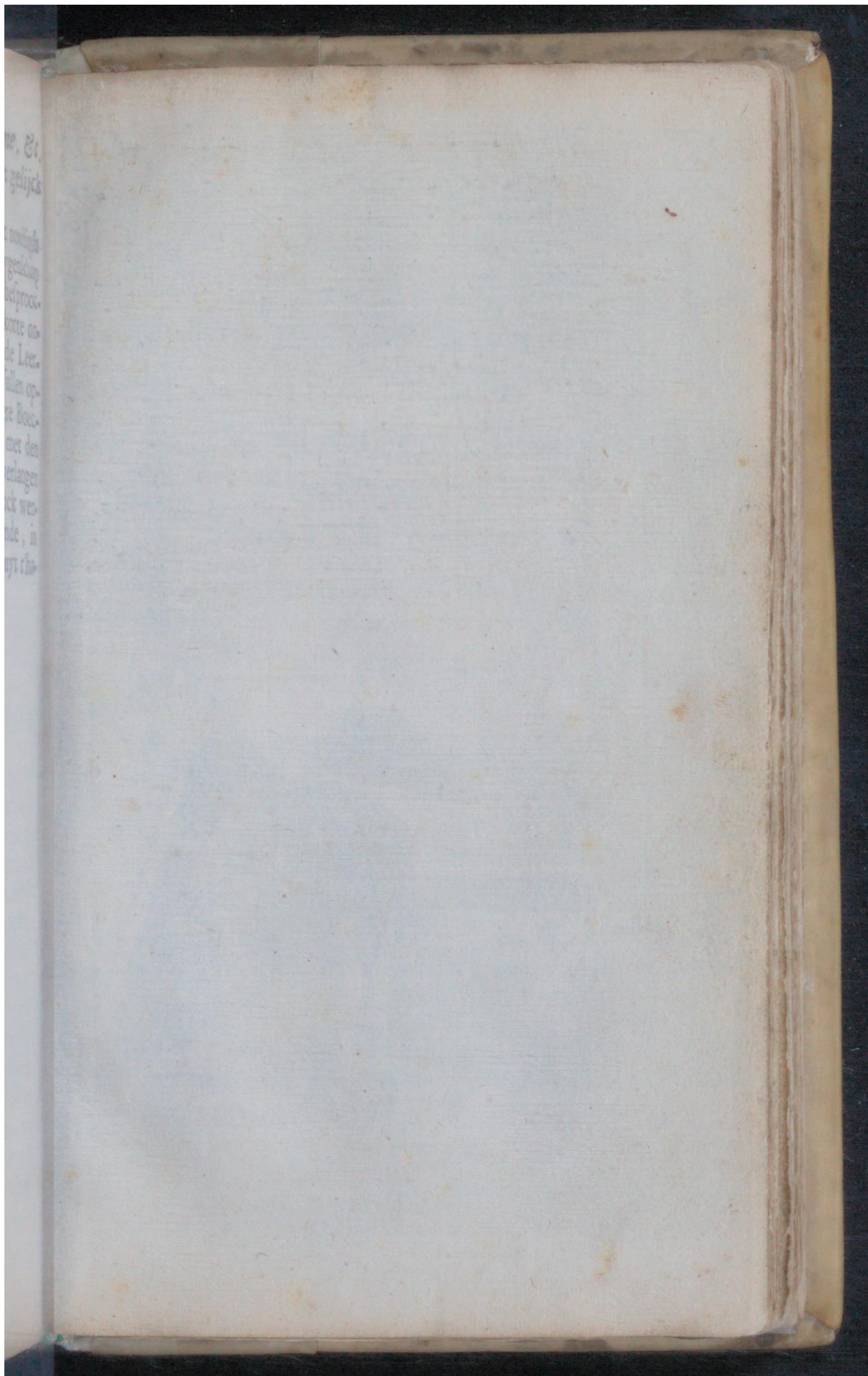
komen te blaecken, de reden van dat licht te onderſoecken, waer door dat het hem ſoo licht komt te vertoonen, of het niet en is om dat het ſich rontſom in eenighe donckerheydt beſet vint; want ghy daer door dickwils kunt bedrooghen worden, meenende dat ſoo licht te zijn dat gy een Hooghſel ſout willen maken, maer 't ſelve naeuwkeurigh onderſoeckende, en volgens het voornaemſte licht aenmerckende, ſoo ſouwje dickwils bevinden, datje naeulijck de grondt vlackte van 't Papier ſout moghen laten; ja ſomtijdts noch met een luchtighe ſchaduwe overloopen; ſulcken kracht geeft de donckerheyt wanneer daer eenigh licht in 't midden van haer ſtaet. Van gelijcke ſoo eenighe donckerheydt in 't midden van het licht ſtaet, ſy ſal u veel donckerder vertoonen dan ſy inder daet is: Daerom datmen in het Teyckenen geduerigh licht tegen licht, en doncker tegen doncker moet vergelijcken, ſoo ſult ghy als door een wiſſen Regel, de kracht en ſterckte van yeder licht en ſchaduwe uytvinden; en alſoo een eenparigheyt, generaelheyt, houdinghe en uytvoerigheydt in uwe Teyckeningen bekomen. En wanneer men in twijffel is, ofmen oock het onderſcheyt der lichten en donckerheden al wel Oordeelt, ſoo moetmen ſijn Principael met een ſchemer-oogh, of half toegenepen geſicht beſchouwen; invoegen ghy alles by na door een duyſtere Miſt ſchijnt te ſien; ſoo ſullen de ſterckſte lichten en ſchaduwen de Meeſter blijven, en de andere al

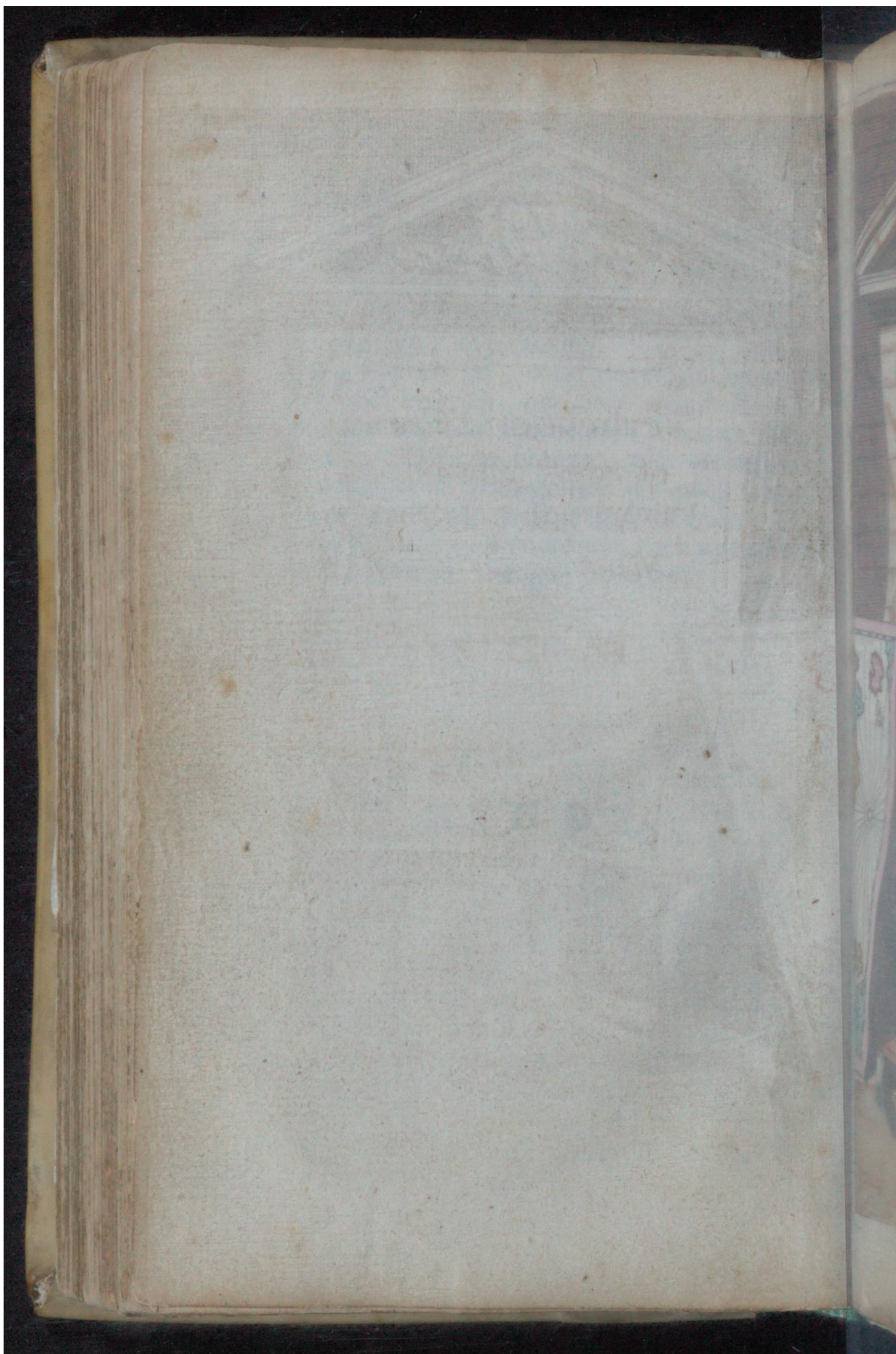
na

na proportie verminderen, en haer gelijck als geheel verliesen.

Besluyt. Meer hier van achten wy niet noodigh te seggen, overmits van yeder eygenschap in 't bysonder op sijn plaets is ghesproocken; des wy verhopen dat dese korte onderwijsinge eenige nuttigheyt by de Leergierige geven sal, waer doorse sullen opgeweckt worden, om onse andere Boecken die wy van voornemens sijn met den Tijt in 't licht te brengen, met verlangen te gemoete te sien; gelijck wy oock wenschen, datse die bekomen hebbende, in het gebruyck veel voordeels daer uyt t'harer Oeffeningh, meugen be-erven.

EYNDE.

Verlichterie Kunde
of regt-gebruyk der
WATER VERWEN
Nieuwlijks vermeert
door
W. GOEREE.
1670.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

1	13	25	37
2	14	26	38
3	15	27	39
4	16	28	40
5	17	29	41
6	18	30	42
7	19	31	43
8	20	32	44
9.	21	33	45
10	22	34	46
11	23	35	47
12	24	36	48

	49	
	50	
	51	
	52	
	53	
	54	
	55	
	56	
	57	
	58	
	59	
	60	

1
2
3
4
5
6
7
8
9.
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK